

**MONITORING PŘÍPRAV NA NÁHRADNÍ RODINNOU PÉČI
V ČESKÉ REPUBLICCE
(Popis současného stavu)**

Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice

(Popis současného stavu)

Vydalo Středisko náhradní rodinné péče o. s. v Praze 2010 v rámci projektu „Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneři“ (Metodické centrum pro NRP), který je financován Nadací Sirius z grantového řízení programu: Preventivní programy a systematická řešení.

ISBN 978-80-87455-00-5

Odborný garant:

PhDr. Věduna Bubleová

Autorky:

Doc. PhDr. Ing. Hana Konečná, Ph.D.

Mgr. Lucie Koubová

Řešitelský tým:

Mgr. Lucie Vránová

Alena Vávrová

Bc. Jana Frantíková

Mgr. Gabriela Veselá

Renata Janíčková

Leona Rejmonová

Mgr. Dita Frantíková

Magdalena Kliková

Oponenti:

PhDr. Miloslav Kotek

Mgr. et Mgr. Stanislav Suda, Ph.D.

Jazyková korektura:

Zuzana Straková

PŘEDMLUVA

Předkládaná výzkumná zpráva „Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v ČR (Popis současného stavu)“ je jedním z dílčích cílů projektu „Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneři“ (Metodické centrum pro NRP). Tento projekt zahájilo Středisko náhradní rodinné péče o. s. v lednu 2010 díky laskavé podpoře Nadace Sirius.

Cílem předkládané studie je zmapovat současnou situaci a zkušenosti z realizace přípravných kurzů pro žadatele o osvojení a pěstounskou péči ve 14 krajích ČR. Hlavními okruhy, na něž se výzkumná studie zaměřuje, jsou: kritéria a požadavky na žadatele o NRP, obsahy a formy přípravy, instituce zapojené do příprav a spolupráce mezi nimi a další.

Důvodem výběru tohoto tématu jsou naše dlouholeté zkušenosti s přípravnými kurzy, zkušenosti z terénu a z práce s náhradními rodinami. Bohužel je náš systém péče o ohrožené děti stále složitý, nepřehledný a nejednotný. Tato skutečnost mnohdy ovlivňuje zájemce a žadatele o náhradní rodinnou péči, kteří často své původní odhodlání – stát se náhradním rodičem – zruší. Mnohdy postrádají jasné, srozumitelné a ucelené informace o procesu náhradní rodinné péče a úplné informace o dětech, které vyrůstají mimo vlastní rodinu. Náhradní rodiče by měli být nejen osobnosti zralé, poměrně zdravé a vyspělé, ale navíc by měli být vybaveni potřebnými znalostmi z vývojové psychologie, psychopatologie, pediatrie, speciální pedagogiky apod. Jsou k tomu nezbytné i určité sociálně psychologické a terapeutické dovednosti. Tyto základní informace, vědomosti a zkušenosti by jim právě měly přinést přípravné kurzy na budoucí roli nových rodičů. Předkládaná zpráva podává současný obraz o stavu, procesu a realizaci přípravných kurzů v ČR a vybízí nás k zamyšlení se nad potřebou změny k urychlení cesty dětí do nových (náhradních) rodin.

Děkujeme upřímně všem, kteří se „našich kulatých stolů“ a diskusí ochotně a se zájmem zúčastnili. Jsou to především: osvojitelské a pěstounské rodiny, odborní pracovníci OSPOD krajských úřadů a magistrátů, sociální pracovníci OSPOD obcí s rozšířenou působností, lékaři a psychologové, ředitelé dětských center a kojeneckých ústavů, pracovníci pedagogicko-psychologických poraden a další. Bez jejich osobních zkušeností, zájmu a času, který nám věnovali, by tento výzkum nemohl být nikdy realizován. Děkujeme!

Poděkování patří rovněž našim kolegům z OSPOD krajských úřadů a magistrátů, kteří byli tak laskaví a ve svém kraji ochotně organizovali semináře a velice aktivně se na nich podíleli.

Vážíme si rovněž spolupráce kolegů z MPSV – odboru dávek a rodinných systémů. Poděkování patří též PhDr. Miloslavu Kotkovi a Mgr. et Mgr. Stanislavu Sudovi, Ph.D., kteří nezištně vypracovali oponentské posudky, a jejich doporučení, připomínky a podněty velice přispěly ke zdárnému dokončení této studie. V neposlední řadě srdečně děkujeme Nadaci Sirius, která tento výzkum finančně podpořila.

Za Středisko náhradní rodinné péče o. s. Vám přeji, abyste v této výzkumné studii našli i své myšlenky a osobní výpovědi, zajímavé názory druhých a byla pro Vás inspirací a pomocníkem v další práci a snažení.

Srdečně zdraví
Věduna Bubleová
Ředitelka Střediska NRP

V Praze dne 28. 10. 2010

OBSAH

1. ÚVOD	7
1.1 Současný stav	7
1.2 Cíl výzkumu	9
1.3 Design výzkumu	9
1.3.1 Zkoumaná skupina	9
1.3.2 Postupy získávání dat	11
1.3.3 Zajištění validity procesu získávání dat	11
1.3.4 Postupy analýzy dat	11
1.3.5 Zajištění validity a reliability procesů analýzy dat a jejich výsledků	12
1.3.6 Etika výzkumu	14
1.3.7 Formát výzkumné zprávy	14
2. VÝSLEDKY ANALÝZ	15
2.1 Cíl a smysl přípravných kurzů	15
2.1.1 Je příprava přípravou?	15
2.1.2 Cíl a smysl přípravy	16
2.2 Obsah přípravných kurzů	20
2.2.1 Příležitost k setkání	21
2.2.2 Získat důležité informace	25
2.2.3 Diagnostika	32
2.2.4 Terapie	37
2.3 Cílové skupiny přípravných kurzů	38
2.3.1 Příprava pěstounů a osvojitelů	38
2.3.2 Příprava okolí na NRP	38
2.3.3 Příprava na další formy NRP	41
2.3.4 Příprava dětí na NRP	44
2.4 Formy přípravy	44
2.4.1 Přednášková versus zážitková forma přípravy	44
2.4.2 Kolektivní versus individuální forma přípravy	47
2.4.3 Společná versus oddělená forma přípravy	48
2.4.4 Vícestupňová forma přípravy	52
2.4.5 Denní versus vícedenní forma přípravy	57
2.4.6 Návštěva ústavního zařízení	59
2.4.7 Svépomocné skupiny	63

2.4.8 Doprovázení	69
2.4.9 Účast sociální pracovníce	78
2.4.10 Písemné materiály	81
2.4.11 Náhradní rodinná péče a muži	82
2.4.12 Komunikace	85
3. DISKUSE	87
3.1 Cíl přípravných kurzů	87
3.2 Obsah přípravných kurzů	88
3.3 Cílové skupiny přípravných kurzů	96
3.4 Formy přípravy	97
4. ZÁVĚR	109
5. LITERATURA	113

*Zpráva ze zpracování dílčího výzkumného cíle projektu
„Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneri“
(Metodické centrum pro NRP)*

**Dílčí cíl: Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v ČR
(Popis současného stavu)**

1. ÚVOD

1.1 Současný stav

Zájemcům o pěstounskou péči nebo osvojení, kteří požádají o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče, je mezi jinými povinnostmi v rámci odborného posouzení uložena také povinnost absolvovat přípravu k přijetí dítěte do rodiny (§ 19a a násl. zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o SPO“). Zákon však nijak nespécifikuje cíle, obsah, rozsah, formu přípravy ani požadavky na poskytovatele přípravy.

Příprava je od roku 2006 v kompetenci kraje (ve stanovených případech MPSV); MPSV ve vztahu ke krajům a jejich zařazování do evidence žadatelů vydává pouze nezávazná metodická doporučení. Kraj přípravu realizuje buď prostřednictvím svých zaměstnanců případně organizací, nebo vyhláší výběrové řízení na zajištění přípravy, do kterého se přihlašují osoby pověřené výkonem sociálně-právní ochrany dětí, jež mají jako součást pověření i provádění přípravy.

Ze skutečnosti, že není stanoven ani rozsah a obsah přípravy, také vyplývá, že je v kompetenci krajského úřadu přistupovat k žadatelům individuálně a v případech, kdy žadatelé přípravu z různých důvodů nepotřebují nebo potřebují jen v menším rozsahu, mohou přípravu zkrátit nebo od ní i upustit. Tento názor podporuje i důvodová zpráva k novele zákona o SPO (zákon č. 134/2006 Sb.).

Hodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny je stanovenou součástí odborného posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče.

Uvedená novelizace zákona o SPO také udělala zásadní krok v časovém zařazení příprav k přijetí dítěte do fáze před zařazením do evidence žadatelů, což má

důsledky v chápání příprav jako dalšího diagnostického nástroje, který krajskému úřadu napomáhá při rozhodování o zařazení či nezařazení do evidence žadatelů o NRP.

Z obecné části důvodové zprávy:

„Na základě poznatků z praxe se dále navrhuje, aby absolvování přípravy k přijetí dítěte do rodiny vždy předcházelo rozhodnutí o zařazení žadatele o zprostředkování do evidence krajského úřadu, který zprostředkování provádí. Důvodem tohoto předřazení je fakt, že mnozí žadatelé si teprve během přípravy uvědomí, co všechno přijetí cizího dítěte do náhradní rodinné péče obnáší, a také proto, že je praktické zohlednit výsledek přípravy při zařazování žadatele do evidence pro účely zprostředkování. Příprava budoucích pěstounů a osvojitelů bude v působnosti krajského úřadu, který rozhoduje o zařazení žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče do své evidence, namísto obecního úřadu obce s rozšířenou působností.“

Ze zvláštní části důvodové zprávy:

„K nové úpravě dochází u přípravy k přijetí dítěte do rodiny, která bude předcházet rozhodování krajského úřadu o zařazení žadatele do evidence žadatelů. Toto předsunutí je praktické z hlediska krajského úřadu i z hlediska samotného žadatele. Krajský úřad bude moci v rámci odborného posuzování předpokladů žadatele pro náhradní rodinnou péči podle § 27 zákona přihlídnout také k hodnocení průběhu přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Žadatel zase může na základě informací načerpaných během přípravy pozměnit svůj náhled na vlastní možnosti a schopnosti a žádost o zprostředkování vzít zpět nebo upravit zaměření žádosti. Krajskému úřadu bude ponechána pravomoc, aby na žádost žadatele od požadavku absolvování přípravy upustil, jestliže takový krok bude odůvodněn poměry žadatele. To se může týkat např. žadatele, který již přípravu v minulosti absolvoval, nebo žadatele, který sice dosud přípravu nepodstoupil, avšak disponuje dostatečnými zkušenostmi s výchovou dětí, které mu byly svěřeny do náhradní rodinné péče apod. Prominutí povinnosti účastnit se přípravy k přijetí dítěte do rodiny bude nutné uvést a odůvodnit v rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů.“

O něčem takovém jako je příprava žadatelů se velmi diskutuje i v asistované reprodukci s využitím dárcovských gamet. Ta je totiž velmi často srovnávána právě s osvojením; i zde chybí genetická vazba k jednomu nebo oběma rodičům. Velmi se doporučují konzultace pacientů s psychology před zahájením léčby

i po ní [3], [7], [11], v některých zemích jsou už povinné (např. Slovinsko). Proto při zpracování této výzkumné zprávy byly zároveň využity poznatky z grantu GAČR č. P 407/10/0822.

1.2 Cíl výzkumu

Cílem tohoto výzkumu bylo zmapovat situaci v provádění přípravy žadatelů k převzetí dítěte do NRP: jaké jsou s přípravami zkušenosti, co se osvědčilo a co ne, názory na to, jak by měly přípravy vypadat apod.

1.3 Design výzkumu

Vzhledem k cíli (explorace) byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie.

1.3.1 Zkoumaná skupina

Pro sběr dat jsme zvolily dvě skupiny osob podílejících se na zajištění náhradní rodinné péče v ČR. První skupinou jsou osoby, které zajišťují NRP z titulu své profese a pracovního zařazení; v textu dále označované jako „odborníci“, i když jsme si vědomy velké relativity tohoto označení. Druhou skupinou jsou osoby, které přijaly alespoň jedno dítě do náhradní rodinné péče, především do osvojení a do pěstounské péče; v textu dále označované jako „rodiče“. Mezi odborníky byli pracovníci KÚ, sociální pracovníci z obecních úřadů, odborníci zajišťující přípravu, pracovníci z ústavních zařízení aj. Mezi rodiči byli jak zkušení pěstouni s dětmi biologickými i přijatými, tak nezkušení rodiče s čerstvě přijatým dítětem do osvojení, rodičovské páry i samožadatelky, z velkých měst i zapomenutých pohraničních vísek, s různým stupněm vzdělání.

Sběru dat se zúčastnily osoby z dvanácti krajů ČR; se dvěma kraji, Jihomoravským a Ústeckým, se Středisku náhradní rodinné péče nepodařilo domluvit spolupráci. Počty účastníků a termíny sběru dat jsou v tabulce č. 1.

Tabulka č. 1

Kraj	dopo – odborníci, ženy/muži	odpo – náhradní rodiče, ž/m
Plzeňský kraj – Plzeň – 2. 3. 2010	16, 15/1	10, 7/3
Jihočeský kraj – České Budějovice – 16. 3. 2010	11, 9/2	16, 10/6
Karlovarský kraj – Karlovy Vary – 9. 4. 2010	13, 12/1	9, 6/3
Liberecký kraj – Liberec – 15. 4. 2010	16, 15/1	12, 10/2
Královéhradecký kraj – Hradec Králové – 13. 4. 2010	17, 16/1	12, 10/2
Pardubický kraj – Pardubice 27. 4. 2010	11, 9/2	8, 5/3
Kraj Vysočina – Jihlava – 27. 5. 2010	15, 13/2	20, 15/5
Zlínský kraj – Zlín – 8. 6. 2010	15, 14/1	13, 12/1
Olomoucký kraj – Olomouc – 10. 6. 2010	5, 5/0	3, 2/1
kraj Praha – Magistrát hl. města Prahy – 15. 6. 2010	16, 15/1	4, 4/0
Středočeský kraj – Praha – 15. 6. 2010	20, 20/0	7, 7/0
Moravskoslezský kraj – Ostrava 24. 6. 2010	15, 15/0	11, 8/3
Jihomoravský kraj	0	0
Ústecký kraj	0	0
	170	125

1.3.2 Postupy získávání dat

Vzhledem k cíli výzkumu a potřebě oslovit lidi ze všech krajů a vzhledem k výhodám metody jsme se rozhodly data získat metodou focus groups – ohniskových skupin [21]. Ohnisková skupina je výzkumná metoda, pomocí níž získáme data za využití skupinových interakcí, které samovolně vznikají a probíhají v debatě na předem určené téma – ohnisko. Ohniskem je badatelův zájem, jeho výzkumná otázka. Skupinová setkání byla organizována tak, že na příslušných KÚ jsme vedly dopoledne diskusi s odborníky a odpoledne s rodiči. Měly jsme připravená tři témata: přípravy zájemců o NRP, pěstounská péče na přechodnou dobu a význam biologické rodiny a vztahy dítěte s ní; na každé téma bylo přibližně 45 minut (témata se ovšem nedala od sebe striktně oddělit, protože spolu významně souvisí). Data získaná z dalších dvou témat budou zpracována stejnou výzkumnou metodou v průběhu let 2011 a 2012. Diskuse se se svolením všech zúčastněných nahrávaly na dva diktafony. Diskusi moderovaly vždy dvě moderátorky, obvykle měly rozdělená témata, ale počítalo se s tím, že obě mohou zasahovat do všech témat.

Dalšími použitými daty byly zprávy moderátorů z jednotlivých fokusových skupin.

1.3.3 Zajištění validity procesu získávání dat

Validita je odborný název pro pravdivost. Je to zajištění toho, že jev byl dobře popsán. Validita procesu získávání dat byla zajištěna tzv. triangulací [5], [6], což je metoda, kdy se například použije více různých zdrojů informací (velmi různí respondenti z různých míst ČR, různých profesí, různého stáří, pohlaví, vzdělání, ...) a různých moderátorů.

1.3.4 Postupy analýzy dat

Naším úkolem byla deskripce situace, případně upozornění na řešení, které se osvědčilo či mohlo by se osvědčit. Nešlo tedy primárně o žádné složité interpretace.

Původním záměrem bylo nahrávky přepsat elektronicky, byl nám doporučen program Newton Dictate. Jak se ale ukázalo, program nezvládl přepis skupinové diskuse; nahrávky z diktafonů nebyly v dostatečné kvalitě. Proto bylo nutno přistoupit k ruční transkripci. Na ní se podílely tři přepisovatelky. Přepisovatelky

měly za úkol z nahrávky doslovně přepsat vše, co se týká problematiky přípravy; nepřepisovaly například úvodní slovo moderátorek.

Na samotné analýze dat se podílely dvě osoby – autorky výzkumné zprávy. Jako výzkumná metoda byla zvolena Zakotvená teorie [12], [30]. Analýzou se rozumí hledání souvislostí a významů ve shromážděných datech; v Zakotvené teorii se skládá ze tří hlavních typů kódování: otevřeného kódování, axiálního kódování a selektivního kódování. Kódování představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a opět složeny novými způsoby. Laicky řečeno to znamená, že se v zapsaných diskusích hledala důležitá témata, ta se nějak nazvala, popsala, případně dále rozdělila na podtémata. A pokud to bylo smysluplné, témata či podtémata (odborně by se řeklo kategorie) se dávala do souvislostí. Pro pomoc s analýzou byl jednou autorkou využit program pro kvalitativní analýzu ATLAS.ti, druhou autorkou program Weft QDA. Programy byly ale využity jen pro roztřídění dat, pro jejich kódování a výběr dle zadaných kritérií, tedy pro otevřené kódování. Axiální a selektivní kódování bylo prováděno metodou tužka – papír. Důvodem byl časový přes a větší zkušenost autorek s manuální metodou práce.

Autorky výzkumné zprávy provedly nezávisle na sobě první fázi otevřeného kódování zápisů z pěti krajů. Pak porovnalý svoje výsledky – hlavní témata, která se v diskusích objevila – a ujednotily sledované kategorie a jejich názvy. Tento návrh byl předán k odsouhlasení zadavateli výzkumu – Středisku náhradní rodinné péče o.s.

Po této fázi následovala analýza (otevřené, axiální a selektivní kódování) všech transkribovaných diskusí ve všech krajích každou autorkou zvlášť. Po jejím provedení si autorky výsledky svých analýz předaly ke zpětné vazbě. Nalezené rozdíly nebyly významné, týkaly se jen drobností a byly způsobené významovými překryvy jednotlivých kategorií (témat). V přímé komunikaci se rozdíly vysvětlily a analýza doladila. Společnou prací je diskuse a závěr výzkumné zprávy.

1.3.5 Zajištění validity a reliability procesů analýzy dat a jejich výsledků

Validita procesu analýzy byla opět zajišťována tzv. triangulací. Žádná z přepisovatelek nebyla moderátorkou focus groups (v textu dále používáme spíše termín „kulaté stoly“). Jen jedna z přepisovatelek se jako přisedící zúčastnila kulatých stolů v Plzni. Přepisy byly dalšími osobami ještě porovnávány s původní nahrávkou.

Analýzu dat prováděly dvě osoby. Jedna je psycholožka, pedagog na fakultě zdravotně sociálního zaměření. Zúčastnila se v roli moderátorky fokusových skupin v sedmi krajích. Druhá fakultu zdravotně sociálního zaměření vystudovala a pracuje na městském úřadě okresního města v oblasti sociálních dávek. Zúčastnila se jen dopolední a odpolední části výzkumu v jednom kraji jako pozorovatel. Ani jedna z autorek výzkumu nemá děti v NRP ani se v oblasti NRP aktivně neangažuje. Jejich znalost problematiky je na úrovni středně informovaných laiků. Před započítáním výzkumu znaly jen znění zákona o SPO. O existenci Metodických doporučení č. 7/2009 a 8/2009 jen věděly; s jejich zněním se seznámily až po ukončení analýz, při diskutování o jejich výsledcích (dělaly je každá zvlášť) a přípravy Diskuse a Závěru výzkumné zprávy. Autorky výzkumné zprávy byly napřed poněkud zaskočeny tím, že některé kategorie určené otevřeným kódováním se shodovaly s kategoriemi uvedenými v Metodických doporučeních (například přednášková versus zážitková forma přípravy, denní versus vícedenní forma přípravy, účast sociální pracovnice na přípravě atd.), protože dokumenty dopředu neznaly. Pak si ale uvědomily, že někteří moderátoři (odborníci ze SNRP) a respondenti – účastníci diskusí – tyto dokumenty znali, a je pochopitelné, že se k nim vyjadřovali a i nazývali je termíny uvedenými v Metodických doporučeních.

Průběžné výsledky analýz v jednotlivých krajských fokusových skupinách byly porovnávány s „terénními“ analýzami, provedenými bezprostředně po diskusích moderátory diskusí. V některých případech vedly k rozšíření či upřesnění kategorií (témat, sledovaných ve výzkumu).

Ve výzkumné zprávě je prezentováno velké množství výpovědí, více než je v obdobně zpracovávaných výzkumech obvyklé. Má to několik důvodů: 1. Cílem výzkumu byl popis provádění přípravných kurzů a zkušeností s nimi. I v samotném výzkumu se ukazuje, že popisu, předání informace, významu se lépe dosahuje, když je informace „předána“ vícedimenzionálně, to znamená různými způsoby, v různých kontextech. Ve výzkumné zprávě používáme alespoň popis jednotlivých obecnějších kategorií (témat) různými slovy od různých respondentů. Prezentace dat je také způsobem zvýšení validity výzkumu, i když tohoto cíle by bylo dosaženo i použitím mnohem menšího množství výpovědí. 2. Výzkum je kvalitativní, cílem bylo zmapování situace, nikoliv jejich kvantifikace. Prezentací převažující části výpovědí ovšem nabízíme i jistou kvantifikaci – je evidentní, že některá témata byla pro respondenty „živější“, důležitější či zajímavější. 3. Třetím důvodem je příspěvek ke zlepšení komunikace v NRP. Zprávu jsme chtěly napsat tak, aby respondenti mohli být nepřímo účastníky všech diskusí.

První pracovní verze výzkumné zprávy byla poslána Středisku náhradní rodinné péče ke zpětné vazbě; nešlo o kritiku či ovlivnění obsahu analýzy, ale o upřesnění požadavků na rozsah a formu výzkumné zprávy. Výzkumná zpráva pak byla dopracována do požadované formy. Zprávu recenzovali dva oponenti respondentům výzkumu: jednomu z řad odborníků (psycholog, dlouholetý odborník na NRP) a druhému z řad rodičů (pěstoun, odborník na kvalitativní metodologii, s dlouholetými zkušenostmi jako speciální dětský terapeut). Jeden oponent je z Moravy, druhý z Čech.

Reliabilita (spolehlivost, laicky řečeno snaha o co nejmenší zkreslení výsledků analýzy) [12], [20] byla zajištěna tak, že autorky analyzovaly data nezávisle na sobě a v průběhu procesu výsledky dvakrát porovnávaly (po první analýze a pak ke konci před napsáním definitivní verze zprávy).

1.3.6 Etika výzkumu

Už jsme zmínili v kapitole o zkoumané skupině, že máme písemný souhlas respondentů s nahráváním diskusí (formulář přiložen k Výzkumné zprávě), navíc žádný z respondentů nebyl nijak nucen se diskusí účastnit, bylo to jejich vědomé rozhodnutí, dopředu věděli, co je cílem výzkumu (všichni obdrželi pozvánku včas a účast odsouhlasili).

Přepisovatelky sice věděly, který kraj přepisují, ale neznaly účastníky (až na ty, se kterými jsou osobně v kontaktu – například některé moderátorky, které poznaly po hlase). Přepisy i nahrávky jsou uloženy u zadavatele výzkumu, který je subjektem pověřeným výkonem sociálně-právní ochrany dětí a s údaji nakládá v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů.

Všechny dílčí výzkumné zprávy u projektu budou postupně zveřejněny na webu Střediska náhradní rodinné péče. Zprávy z této první fáze budou vydány v monografii, která bude předána Nadaci Sirius, účastníkům listopadové konference (2010) a dalším zástupcům státní, nestátní i veřejné správy.

1.3.7 Formát výzkumné zprávy

Výzkum zpracovávaly a výzkumnou zprávu napsaly dvě ženy, proto je při popisu výzkumných kroků používáno ypsilon v minulém čase sloves v druhé osobě množného čísla.

2. VÝSLEDKY ANALÝZ

2.1 Cíl a smysl přípravných kurzů

Zákon o SPO uvádí v § 19a a následujících přípravu k přijetí dítěte do rodiny jako součást odborného posouzení v rámci rozhodování o zařazení do evidence žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Po několika letech provádění přípravných kurzů (z toho po čtyřech letech konání přípravy před zařazením do evidence) je třeba si položit otázku, zda to něco přineslo. V paragrafu je uvedeno slovo „příprava“. Je tento termín správný? Dá se na náhradní rodinnou péči připravit?

2.1.1 Je příprava přípravou?

Rodiče vesměs říkali, že **na náhradní rodinnou péči jako takovou se připravit nedá** (*Stejně vás nikdo na všechno nepřipraví. Život je takovej bohatej. • Na tohle se nedá určitě připravit na žádném kursu. • Já jsem měla teorii hodně načtenou, řadu let jsme brali na návštěvu děti z DD a na co jsme potom narazili, se stejně obávám, že bychom se na těch přípravách stejně nedověděli. • Ono když máte přípravu, tak se připravíte na něco a ono přijde úplně něco jiného. • Na pěstounství musíte mít v první řadě chuť, odvalu, kuráž. Protože připravit na to nejde. • Asi připravit se na to nedá, pokud člověk sám strašně nechce. • Co nám dělá ta biologická rodina, na to se nemůžete připravit. • Člověk si dlouho dopředu představuje, jaké budou ty problémy, jak to bude řešit. Pak když jsme to dítě přijali, tak nastaly jiné problémy, na které se připravit nedalo. • Nikdo v životě nikoho na to nemůže připravit • Ač jsme si mysleli, jak jsme skvěle připraveni, měli jsme dva vikendy, kde bylo pět náhradních rodin, tři žadatelé, takže jsme viděli, slyšeli. Hlava nám šla z toho kolem, říkali jsme si, my si takovou příšeru určitě nepřivezeme, to určitě ne. Přivezli jsme si tornádo dvouleté, 80 cm, 10 kg a měli jsme co dělat čtyři dospělí lidé, abychom ho nějakým způsobem zkorigovali. • Já si myslím, že k tomu stačí jenom dobrý partner. Pro mě to byla příprava jako hrom. My jsme na přípravy nechodili na žádné, já ani nevím prakticky, o čem tady je řeč. Protože skutečně za nás nic takového nebylo. Máme je už pětatřicetileté, ty děti. Mně stačil můj partner, tatka, a příprava jako hrom. Prostě jako mít i zastání v té rodině. Nejenom v tom partnerovi, partnerce, ale i v té rodině.*).

Odborníci mluvili obdobně; domnívají se, že přípravné kurzy rodiče „**nepřipraví**“ (*Já si skoro teď kacířsky začínám říkat, že možná ty přípravy nejsou vůbec*

*tak důležité, jak jsem si vždycky myslel. A že možná důležitější by bylo se s těmi lidmi setkávat a nabízet jim program, až budou mít to dítě. A možná ta příprava by měla být jenom tou přípravou k tomu, aby oni se nějak mohli pak obracet. Já vlastně mám teď otazník: „K čemu ty přípravy jsou? Co to je příprava?“ • Já si taky myslím, že pokud jde o ty přípravy, tak prostě za dva víkendy na nějaký rodičovství přece nemůžete nikoho připravit, to vůbec nepřipadá v úvahu, Určitě nejsou připraveni. To je jen nějaká teorie, co tady dostanou. Ale každé to dítě je jiné, každé má jiné potřeby a i jinak to zasáhne do té rodiny. • Na druhý straně si můžete říct, no jasně, na tohle fakt prostě není možný připravit, i kdyby to bylo sebekvalitnější ty přípravy. • Když se s nimi setkáváme nebo jedeme do rodin, tak nám říkají, že jsme se snažili je připravovat a stejně je ta realita pak jiná. A nikdy asi ty žadatele nepřipravíme na tu realitu. Protože jak jsou ti žadatelé jiní jako lidé a i každé dítě je jiné.). Nutno dodat, že padla i zmínka, že **ani na biologické rodičovství se připravit nedá**, nejen tedy na to „náhradní“ (Ale zase na druhou stranu, jako řešíme na péčích i rodiny normálně, že jo, teda rodiny, kde se jim dítě narodí, no a myslím si, že ani spousta těch rodičů není na své rodičovství připravena, takže, a nezvládá ho. Takže jako, když se vám narodí dítě, tak vás na to taky nikdo nepřipraví. Prostě se k tomu nějak postavíte.).*

2.1.2 Cíl a smysl přípravy

Pokud se tedy na náhradní rodičovství připravit nedá, **má vůbec smysl dělat povinné přípravné kurzy?**

Napřed budeme opět hledat odpověď u **rodičů**. A než se budeme zabývat obsahem jejich výpovědí, je nutné si uvědomit, že shrnujeme výpovědi pěstounů a osvojitelů, z nichž mnozí žádné kurzy neabsolvovali, protože tehdy ještě nebyly, nebo je absolvovali dávno, kdy měly kurzy trochu jinou náplň a jiný cíl (*My jsme teda si brali dítě před patnácti lety. Tak ta příprava, co byla, to nebylo o ničem. Mně to připadlo jak výslech. Nás někdo vyslychal a něco nám ukazoval, přikazoval, něco jsme vyplňovali. Ale protože nám tenkrát jako... jsme nevěděli, že máme i my nějaké práva, že bychom i my mohli něco požadovat, tak jsme slepě, jakoby odkývali... Ted' jsme si brali kluka před osmi lety. Ale to už bylo zase o něčem jiným. To už jsme byli, bych řekla, skoro jako partneři. Byli ochotni s náma diskutovat, nebylo to o příkazu a zákazu, ale bylo to o tom, že jsme si o tom mohli popovídat. Takže si myslím, že tady aspoň z mého hlediska nastal veliký posun. • Já jsem také byla kdysi účastnice přípravy a byla jsem z toho také trošku zaskočená... Bylo to takové mimo hru... A pak jsem se účastnila i přípravy, než jsem dostala první dceru... byla možnost setkat se*

s pěstouny a i odbornými přednáškami. To mělo úplně jinou úroveň. • Já jsem byla na těch prvních přípravách, už jsem žádala v pořadí o sedmé dítě, ale protože přípravy zrovna vznikly, tak to bylo pro ty, kteří zrovna žádali. Museli jsme nějak dokázat, že aspoň projevíme zájem tím, že se zúčastníme příprav. Já jsem z nich moc nadšená nebyla, nic moc to nebylo, ale ty přípravy až do současnosti prošly milovými kroky, to musím říct.). Situace se tedy evidentně výrazně zlepšila. I tak ale z diskusí u kulatých stolů vyplynulo, že se kurzy v jednotlivých regionech i dnes liší jak svým obsahem, tak formou. Je tedy nutné při hodnocení smyslu kurzů vzít v úvahu rozdílné kontexty výpovědí.

Někomu přípravné kurzy nic nedaly (*Já si vůbec nepamatuji, co jsme tam měli. Takže to asi nebylo tak důležité, moc mi to nedalo, jinak bych si to pamatovala.* • *Já si nemyslím, že by mě přípravy připravily. Mně by to bylo jedno.* • *Prošli jsme přípravou v r. 2006. Že by nás nějak obohatila, to nás neobohatila.*). **Jiný si kurzy chválí** (*Určitě si myslím, že ty přípravné kurzy jsou dobře. Protože ať chceme nebo nechceme, tak ty děti jsou jiné. Mají něco za sebou.* • *Tak jak říkal tady kolega tatínek, příprava byla úžasná, bezvadná. Veškerý vyčerpávající informace, které jsme potřebovali, nám fakt poskytli, i nad rámec svých povinností.*). **Jiný kurzům napřed moc nevěří, ale pak zjistí, že byly potřeba** (*Myslím, že můžu mluvit za všechny, my jsme si na těch kurzech říkali, ne, my máme doma děti, vždyť jsme je vychovali, víme, o čem mluvíme, tak budeme vychovávat další děti. Ale jsou jiné.* • *První dítě jsme si brali před 10 lety, Žádnou přípravu jsme neměli. Chtěli jsme jenom jedno dítě k našim dvěma dětem. Nakonec jsme chtěli ještě další dítě. S obrovským odporem jsme šli do školení, končili jsme s velkým zklamáním – už jsme končili a ještě se nám nechtělo. Opravdu nám to dalo strašně moc. I když jsme měli své děti, i přijaté dítě v rodině, dostali jsme mnohé zajímavé informace.* • *Nám přišla pošta, my jsme mysleli, že si máme jít vybrat dítě, už jsme na to čekali dlouho a místo toho jsme měli jít na školení. Přišlo nám to směšné. Čtyři naše děti už chodí na školy a oni nás chtějí učit... Vlastní děti jsou jiné, tyhle děti jsou jiné. Tam nám to ukázali a měli pravdu.*). **Někdo kurzy neměl a má pocit, že mu chyběly** (*Vy máte výhodu, že jste všichni byli na to připraveni. Naše čtyři děti od mé sestry... a na nás se to najednou všechno sesypalo... Vy jste měli přípravu, že takhle nějak to bude, my jsme nevěděli nic.* • *My jsme také přípravu neměli. Víím, že nám to chybělo.*).

Příprava na rodičovství asi nepřipraví v tom pravém slova smyslu. K čemu ale tedy ta příprava může být? Co je cílem přípravy? Zákon toto nedefinuje.

Rodiče na to, že by **mělo být jasně definováno**, k čemu příprava realisticky může a má být, upozorňují (*Ono je totiž důležité si na začátku odpovědět na otázku,*

proč to dělám. • Spíš jakoby definovat si, k čemu má být ta příprava, mně to přijde přesně takové ne úplně dobře definované. Je ta příprava k tomu, že je tam doktor, který mi řekne, že mám těm dětem dělat zábaly, že jsou lepší tyhle plenky, že mu mám něco kapat do oka? Pak tam je nějaký průřez tím, že jsou problematické děti, který jsou týraný a já nevím co, že mají problémy. Pak se sklouznou po etnických dětech a pak začnou řešit, jako jestli je lepší adopce, pěstounka, v čem je ten rozdíl, v čem to, že mi to přijde prostě strašně moc věci smíšených úplně dohromady, který vlastně dohromady moc nejdu, no.) i odborníci (Mělo by být stanoveno, co ten člověk ve chvíli, kdy tu přípravu absolvuje, tak co ví, jaké informace má, jak je nastavený a jak je připravený. A co to znamená připravený osvojitel a co to znamená připravený pěstoun. • Přípravy se liší možná proto, že každý ty lidi připravuje na něco jiného. Jsou kraje, kde je připravují na to, že budou uspokojeny jejich požadavky a tím pádem to je taky o jiné věci. • Příprava určitě smysl má, ale musí být nastavena nějaká pravidla a určitě jednotnost. A respekt té vzájemné spolupráce. • Redefinovat, co je cílem přípravy. Spousta lidí si myslí, že ta příprava slouží k tomu, aby se ti lidé napasovali do takové krabičky, kterou my chceme, aby oni splňovali. Aby nám odejvali, jaký chtějí dítě, že nebudou zabráňovat styk s biologickými rodiči, že mu nebudou měnit jméno, že budou všechny tyhle identity akceptovat a že ho změní nakonec tak, jak bychom my si představovali, že ho budou mít. Tak jsem si myslel, že ty přípravy původně jsou. Ale teď jsem od toho hodně vzdálený.)

Pokud není dobře stanoven cíl, není možné dobře stanovit ani obsah a formu

– a to jsou chyby, které kurzům vyčítají ti, kteří s nimi byli nespokojeni. Mohli být nevhodní přednášející, kteří například nejsou odborníci v oblasti NRP (*Nemám jako nějaké vážné výtky, ale byla to jakoby přednáška na klíč, mně to přišlo. A ta psychologka, která nám tam přednášela, neměla zkušenosti s náhradní rodinnou péčí. Takže v rámci té přípravy to bylo takové odosobnělé, jako obecná problematika bez užšího zaměření na tu „náhradku“.* • Navíc nás učili lektori, kteří byli tak stejně staří jak moje dcera... mně to připadalo takové jako nefér, jo • Ono taky záleží, kdo to přednáší, když ten člověk má nějaké charisma, tak může přednášet i suchou teorii a ty lidi to baví.), a mohlo to být téma, které se konkrétního žadatele netýkalo (*Mně osobně ta příprava nic moc nedala. My jsme byli zařazeni do kurzu, kde byli žadatelé o adopci malých dětí, takže my jsme celé vikendy probírali psychologii dětí do 3 let a já doma měla děti 10, 11 let, které byly s jakousi mentální retardací, takže já jsem potřebovala úplně jiné informace.* • Jako, že by mi to něco extra dalo výjimečného... Možná nějaké ty informace, genetika byla zajímavá, ale besedy s dětskými doktory, co dělat, když má dítě neštovice, kam s nimi běžet, to si myslím, že znají i ti bezdětní.

Potom víkendovky, ty byly teda... ne, nechci říct, ale tak trochu ztráta času. Tak úplně sice ne, ale ta témata nebyla až tak věcná, aby nám to něco dalo.) Příprava také asi nemá smysl, když je moc dopředu (*Já si myslím, že příprava nám k ničemu nebyla. Podstoupili jsme ji 3–4 roky, než jsme si dítě brali a za tu dlouhou dobu to člověk z hlavy vypustí.* • *Bylo školení a pak byla dlouhá doba, přes kterou když jsme chodili do práce a měli jsme... koničky... Když jsme si přivezli dítě, šlo to od začátku a všechno jsme si osahávali a zjišťovali.*) Žadatelé jsou tedy nespokojení, když je vedou nevhodní lektoři a probírají se nevhodná témata v nevhodný čas – špatný obsah a forma.

Jediné, o čem zákon o SPO mluví jako o výstupu (cíli?) z přípravy, je zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny v § 27 – Odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče, bod 1b). O posuzování žadatelů jako cíli přípravy mluví občas i rodiče (*Ale je to o tom, aby i ta druhá strana toho člověka poznala. Když tam přijde někdo, kdo se opravdu nehodí na ty děti, i ta druhá strana to může ovlivnit, jestli ten rodič má dostat to dítě, nebo nemá.*) Máme tedy první – a zatím jediný – cíl přípravy. Než se mu ale budeme věnovat podrobněji, pokusíme se ještě hledat ve výpovědích, zda by příprava nemohla mít i jiný cíl.

Podle rodičů je příprava důležitá, protože dává jakýsi **rámec, jakýsi pevný záchytný bod** (*Když se nás kamarád zeptal, jak se připravujeme na příchod 16letého chlapce Vaška, zamyslel jsem se a řekl: „Nelze být připraven.“ A to jsme měli dvě děti přijaté a čtyři vlastní děti. Ale když jsem upřímně odpověděl, jak se připravuju, řekl jsem – nelze být připraven. Na druhou stranu, na co člověk může být připraven, ať se připraví. Chci říct, že přípravy mají své nezastupitelné místo, aby člověk načerpal informace, dověděl se věci. Ale sepne mu to až v momentě, kdy se do té situace dostane. A uvědomí si, to jsem sice slyšel, ale vůbec jsem netušil, že to bude až tak...* • *Když dítě přišlo, tak jsme si „sedli na zadek“.* My jsme si mysleli, že jsme proškolený, uvědomili jsme si, že příprava dává takový jenom rámec a stejně to dítě je úplně jiný, úplně jiná životní situace... Byl to takový záchytný bod. Nedovedu si představit, že bychom dítě přijali bez přípravy. My bychom tápali, takhle jsme byli aspoň připraveni. Měli jsme jiný pohled. • *Myslím, že to má být součást, že se na to nedá připravit, ale ten začátek by měl být nějaký vstup, jako odhalit možná, nedávat tam nějaké naivní věci do toho, aby to člověka nešlo do toho, že jo, prostě možná někdy naturdo některé věci říkat, ale potom pomáhat, současně pomáhat.*), navíc – přes všechny počáteční výpovědi o tom, že na náhradní rodinnou péči se připravit nedá, **na něco se asi přece jen připravit dá** (*Jako ta příprava to zas je, jak paní říkala takhle, co se týče příprav na ty otázky jako, aha, přijaté dítě, tak co okolí,*

jak reagovat, jak odpovídat, nebo na co máme právo anebo třeba i kontakt s biologickou rodinou. Na to se asi dá připravit nebo jsou taková témata, která můžou jako přemýšlení, jako o čem budu přemýšlet dál. • Na určitý věci se fakt připravit nedá, to je taky pravda, ale zas na druhou stranu si myslím, že to teda smysl má, protože úplně, když do něčeho vplujete bez přípravy, tak vlastně člověk udělá spoustu chyb, byť jsem měla tři starší děti svoje, tak asi taková nějaká průprava myslím, že je určitě dobrá a užitečná a já bych tím určitě nijak nepohrdala.).

S přípravou jako **záchytným bodem, vstupem do problematiky, pochopením souvislostí, otevřením náruče pro náhradní rodinnou péči a partnerskou spoluprací souhlasí i odborníci** (*Sami jsme se naučili, že přípravy jsou něčím jiným, než se od nich očekává. Já jsem přesvědčen o tom, že to nelze považovat za vzdělávací kurz, nemůžeme si hrát, že lidi vybavíme dostatečně vzděláním, aby mohli děti vést dobře. Že to je o tom ukázat jim souvislosti, navázat kontakt a dát jim zažít, že se nemusí o těch věcech bát mluvit, že nezáleží, jestli umí formulovat, a jestliže se vytvoří takové bezpečné prostředí, že mohou přijít kdykoliv, až to budou potřebovat. • To není psychotherapeutický výcvik, to není předávání informací prostřednictvím několika odborníků jako soudce, sociální pracovnice, odborník v oblasti genetiky, na sebe navazující informace bez jakéhokoliv propojení. Ti lidé tomu potřebují porozumět. • Takže s něčím třeba přicházejí na počátku a může to být, já tomu říkám otevřená náruč třeba takto, a pak se to může postupně i třeba rozevřít, otevřít i právě z hlediska pochopení i celé té problematiky. • A možná ta příprava by měla být jenom tou přípravou k tomu, aby oni se nějak mohli pak obracet. • Myslím si, že přípravy jsou především o tomhle vytváření bezpečného zázemí, ochoty ke spolupráci a jakéhosi partnerství pro další doprovázení, roky to říkáme, většinou je to chápáno tak, že přijetím dítěte celý proces zprostředkování končí. Ale pro ty lidi a pro to dítě to teprve začíná.).* Jejich rozboru se budeme věnovat v dalších kapitolách.

2.2 Obsah přípravných kurzů

Cíle a smysl přípravy máme tedy určené: zákonem určené posouzení přípravy žadatelů a zkušenostmi rodin a odborníků definovaný cíl otevřít náruč pro náhradní rodinnou péči a pro partnerskou spolupráci. Pokusíme se napřed zkonkretizovat, co je tím míněno.

2.2.1 Příležitost k setkání

Co je tím, co **rodiny zaujalo**, co považují za důležité, za přínosné, za užitečné, za smysluplné? I když jsme nedělaly kvantitativní analýzu, zdá se nám, že nejvíc zmiňovaným přínosem bylo, že kurz je **příležitostí k setkání**, a to se třemi skupinami lidí.

1. První skupinou jsou **ti, kteří jsou na tom stejně**, tedy další zájemci, účastníci stejného kurzu (*Stejně nejprínosnější bylo potkat se tam s rodinami a to byl v podstatě největší přínos celého toho kurzu, no bych řekla. • Je dobře, že vůbec něco takového se děje, protože co jsem s kým kdykoli mluvila, tak vždycky je nejcennější na tom, každý viděl to, že se tam potká s rodinami, který jsou na tom stejně a je najednou mezi lidma, který ví, co prožíváte. Jsou prostě mnohem víc na to naladěni, protože svým kamarádům můžete stokrát něco vykládat a prostě, kdo neprožil, nepochopí, takže mu o tom, to si myslím, že asi je jako zkušenost většiny těch lidí. • Byla tam velmi dobrá atmosféra, hlavně jsme se poznali s jinýma rodinama, s dvěma z nich pojedeme na chatu tedka v létě, který už mají přijatý děti taky a z tý samý přípravky, tak si myslím, že to celkem tady v tom směru, že nejsme izolovaný, a to si myslím, že je velmi důležitý v těch různých věcech z těch příprav a tak, že spoustu rodin do toho jdou bez známosti jinejch lidí, který dělají podobnou věc a může to být z toho důvodu pomoci. Tam byly potom ty přednášky, což si třeba myslíte, že je to hlavní věc, pro mě to bylo ještě víc hlavní to spojení s jinýma rodinama. • Jsou tam ti lidé, co jsou na stejné lodi a já jsem je horko těžko hledala. • V čem nás to obohatilo – seznámili jsme se s novými lidmi. • Některá ty témata možná se zdály být trochu mimo, ale osobně si myslím, že to přispělo, že se ty lidi poznali víc mezi sebou, že to odbouralo ty hranice mezi lidmi. Takže myslím si, že úplně zbytečné to pro nás dva třeba nebylo. • Pro žadatele je dobré, když se sejde parta lidí, kteří na tom jsou stejně. Vy víte, že v určitý moment spadli do toho stejně jako vy, hrabou se v tom stejně jako vy a navzájem si pomáháte už jenom tím, že o sobě víte, můžete si to prodiskutovat. • Když jsme o dva roky později dělali přípravu na Zlínském kraji, zase další parta se vytvořila a bylo to určitě fajn.). Navázání kontaktů s rodinami, které „jsou na tom stejně“, zmiňují i zkušenosti pěstouni, od kterých by člověk neznalý spíš očekával, že o přípravné kurzy stát nebudou, že už jim nemají co nabídnout (*Ale je to strašně důležité, že se všichni setkají, že mají všichni stejná témata, hovoří se o tom. Protože i mně se za ty léta, od roku 1975, kdy mám nepřetržitě děti v PP, neustále mění okruh přátel a známých a najednou se setkáte v takovém vakuu, kde jste najednou úplně sama. Protože ti lidi už mají ty své děti odrostlé, kdežto vy pořád řešíte ty kočáry a plínky, takže vaši přátelé jsou čím dál mladší a je strašně dobře, že se tam ti lidé seznámí a najdou si tam ten okruh lidí.*)*

2. Druhou důležitou kontaktní skupinou jsou **lidé, kteří již náhradními rodiči jsou** (*Byli jsme pozvaný na setkání pěstounů a náhradních rodin, abychom si prostě poslechli jako žadatelé, co tam řeší za problémy. A to bylo hodně dobrý. A teda vlastně teďka si uvědomuju, že ta příprava jako by byla a možná lepší než teda kdybych poslouchala nějakou takovou přednášku, jaký plíny koupit.* • *To, že se na přípravy pro žadatele zvou pěstouni, kteří už mají zkušenosti, to bych řekla, že je nejčennější.* • *Opravdu možná nějaké takové prověřené pěstouny cíleně zvát, aby zaznělo i to „B“.* • *Pro mě největší zásobárna je setkání s jinými pěstouny. I v době, kdy jsem neměla žádné zkušenosti, tak to bylo nejpřínosnější. Když jsem tam potkala paní, která byla pěstounkou.* • *Do té jedné hodiny přišla už jedna rodina, která měla zkušenosti a my jsme se mohli dozvědět různé věci. Není to o tom jenom ty děti mít rád a toužit po tom, ale dozvědět se i takové věci, které přijdou potom v praxi.* • *Určitě by bylo dobré, kdyby ti budoucí pěstouni a žadatelé o adopci se setkali s těmi stávajícími.*.)

3. Třetí kontaktní skupinou jsou **odborníci** (*Ta příprava by měla přesvědčit ty žadatele, že budou potřebovat další pomoc, respektive, že se můžou bez obav obracet. Bez obav, že se nemusí stydět, že to není nic špatného... že to je normální... že přijdou problémy a že by měli se obracet... • Mně by přišlo dobrý, kdyby takhle informace byla součástí toho prvního školení. Jako, takový to, neusnete na vavřínech, že jste jako šťastní, že máte dítě, ale už teď rovnou, heleďte, tady máte seznam a tohle jsou kluby, organizace, možnosti a jako už teď se dívejte, kam se můžete obrátit. Jako říct jim, že prostě to nastane a nabídnout jim prostě ten seznam, kam se můžou obrátit.* • *Třeba kde jsou nějakí doktoři, třeba neurolog, to je problém. Takové věci, které jsou jasné, ale když do toho spadnete, jdete za prvním neurologem, ten se s tím nikdy nasetkal a neporadí vám.* • *Byli jsme rádi hlavně za ten víkend a individuální pohovor s psychologkou. Ona nám nastínila tu problematiku, od ní jsme se hlavně dověděli, že s problémem se musíme obrátit na psychologa, který rozumí NRP.*.)

Kurzy jsou i **podle odborníků příležitostí setkat se**. Je dobré setkat se:

1. **S lidmi, kteří jsou na tom podobně** (*Taky si myslím, že je i velmi důležitá role pro ty, co chodí na ty přípravy, že se ti lidé mezi sebou poznají, oni se pak i dál schází, i když v dnešní době internetu i tohle se dá odbourat.* • *Vnímám jako nejvíc přínosné, že oni navážou vazby mezi sebou. Což je takový druhořadý efekt, který je pak nakonec ten prvořadý. Že oni zjistí, že nejsou sami, že ty zkušenosti má víc lidí, že mají podobné pocity a hodně jsem zjistila, že si pak vyměňují čísla mezi sebou, že spolu chodí na oběd, jak tam mají hodinovou přestávku, a to mám pocit, že je ve finále ještě větší přínos.* • *Navážou se tam vztahy a je důvěrnější atmosféra. To mám pocit, že nám hodně pomáhá.* • *Jednak je příprava příležitostí pro žadatele*

o to získat kontakty, seznámit se s dalšími pěstounskými rodinami. Tohle je něco, co ty rodiny hodnotí kladně a je to především to, oč si říkaly... jsme udělali takový průzkum s dotazníky. Získat kontakty na další rodiny, to bylo téměř nejčastější přání. • Navázání kontaktů s těmi ostatními, to je přínosné pro všechny žadatele o pěstounskou péči nebo osvojení. To si chválí, že pořád mají svépomocné skupiny, oni se navštěvují. • Hodně lidí z kurzů se pak spolu setkávají. Spolu probírají ty problémy, co nastanou. A tvoří skupinky, které se navzájem podporují, když dostanou děti, že se kontaktují, telefonují, jsou pořád v kontaktu. Což se mi zdá jako dobré, že můžou spolu komunikovat a řešit problémy.).

2. Se zkušenými pěstouny a osvojiteli (To, co je ze života, z praxe, autentické, čili zážitky, zkušenosti, návštěva domova, centra, hosté. (Odpověď na dotaz, co je hodnoceno jako nejprínosnější – pozn. aut.) • Hosté, ano, ty rodiny, které přijdou, pěstounská a osvojitelská, to asi nejvíc tak se objevuje. • Buď osvojitele, nebo pěstouny, má to úspěch, pro ty lidi je to brozně důležité. Ono se jim to brozně líbí, oni říkají, že jsou tam prostě dominantní.).

3. Odborníci jsou další skupinou odborníky zmiňovanou, se kterou by žadatelé měli navázat kontakt, a příprava by k tomu měla být ideální (a často možná i jedinou) příležitostí (Tak já si ještě myslím, že jedním z účelů těch kurzů příprav je i to, aby lidé poznali ty odborníky v místě svého bydliště. Aby se pak dalo říct, jestli se ty rodiny vracejí, a vracejí se podle mě, oni to jenom potvrdí a zase když by byli na kurzu přípravy v Praze nebo v Jihlavě třeba, tak měli by to složitější. • Mně se pak s tím dobře pracuje, když přijdou s problémem, řeknu – vy jste tehdy na přípravě měli ty a ty lidi a za nimi mohou s tímto problémem jít. I terapeuti reagují dobře, vědí, o koho jde, dobře se navazuje spolupráce v dalším, když už dítě mají. • Já si myslím, že oni to, co tam zazní, nějaké ty informace, že oni zapomenou, ale určitě si pamatují, že se dají řešit ty věci a kde, ty kontakty na tu pomoc, nebo že tam byla nějaká paní, ta povídala to a to a dělá tam. To myslím, že je nejvíc přínosné. • Oni se do těch problémů dostanou, když dostanou to dítě a je potřeba, aby někam šli. • Navázat i lepší vztah mezi námi a těmi žadateli i do budoucna, protože z těch skupin, z těch příprav, tak tam jsme oslovováni i na následnou péči. • K tomuhle mě napadá, není to součástí přípravy, i když to s ní souvisí, a to s navázáním vztahu při té přípravě, a to myslím, že se nám daří. • Ale potřebuji vědět, že existuje někdo, kdo až si tyhle otázky budou potřebovat ujasňovat, tak se tam mohou obrátit bez pocitu, že jsou hloupí anebo že ohrozí to dítě.).

Setkání jsou z výpovědí rodin i odborníků natolik důležitá, že jim dále věnujeme samostatné oddíly. Ten o setkání s rodinami se jmenuje „Svépomocné skupiny“ a ten o setkání s odborníky se jmenuje „Doprovázení“.

Aby ale člověk byl schopen navázat vztahy, potřebuje se cítit dobře; nesmí mít pocit ohrožení nebo nesmí ho mít moc velký. Odborníci opakovaně upozorňují, že **zásadní věci, asi tou vůbec nejpodstatnější pro úspěch náhradní rodinné péče, pro navázání partnerské spolupráce** neboli – jak to jeden z odborníků poeticky nazval – pro otevření náruče pro náhradní rodinnou péči, **je vytvoření bezpečného prostředí a přátelské atmosféry** (*Jedna z prvních věcí, se kterou pracujeme u osvojitelů, je to, abychom je dostali z toho šileného marasmu, že jsou nějakí žadatelé, že takové důležité věci, jako je jaké dítě budou vychovávat, bude rozhodovat někdo jiný, že oni tomu nerozumí, že jsou z toho na nervy. Zplnomocňovat toho klienta, aby si rozhodoval o svých věcech sám. • Myslím si, že tam padají takové některé ty předsudky a u těch lidí, že se, jo, nejsme v té situaci sami, je nás hodně a procházíme tím procesem, takže je to takové facilitující prostředí a dobře je to nastartuje i po tom, že se cítí daleko svobodnější, volnější. • Aby se sami vyznali v tom, co se to s nimi a kolem nich vlastně děje. V tomhle mívají největší zmatky, z toho vznikají pocity nejistoty, ohrožení, snahy nějak uspět, někoho to vede k agresi, někoho do apatie, nejistoty a různě na to reagují. Čili nám jde v první řadě o to odbourat tyto nejistoty, vytvořit prostředí bezpečné, kde si mohou dovolit ptát se i na tzv. jasné otázky, protože už mají za sebou dost dlouhou dobu, kdy s nimi automaticky všichni ostatní pracovníci NRP mluví s tichým předpokladem, že oni už ty informace mají. Mluví se o osvojení, opatrovnictví a dalších a dalších věcech, oni vědí, že musí uspět, tak kejvou, kejvou a vlastně nevědí, dostávají se a zabředávají do toho víc a víc. Až je dostaneme my na přípravě, tak se ptáme, co je to a to a oni nevědí. Nám nejde o to nacytat je na tom, ale ukázat jim, že máme o čem mluvit a ukázat jim, že pro někoho jsou věci jasné a pro někoho méně a zase jsou jasné jiné věci. • Oni si myslí, že to řízení je byrokratismus, že už všechno vědí, vnímají to negativně. A obávají se příprav. Když je mají za sebou: říkají, že to nebyla ztráta času, že se nebáli tam otevřít, vidí, že v tom problému nejsou sami. Že jsou na tom stejně, že si to potřebují říct, že nejsou méněcenní, že jsou zralejší, nemají komplex, otevřou se, najdou se, navážou přátelství, mají k nám pocit důvěry větší. • Velmi nám záleží na tom, aby to prostředí bylo pro ně bezpečné, na začátku stanovujeme pravidla našich setkání a myslím si, že velmi důležité je to, alespoň tak to my chápeme, že zprostředkujeme informaci, aby se mohli rozhodnout, co je pro ně dobré. • Ještě jsem chtěla říct, že na konci každého dne dáváme hodnocení (hodnotí přednášející).*

Máme zkušenost, že většinou to hodnotí kladně. Přestože jim říkáme, aby nám řekli, co se jim nelíbí, že je to pro nás přínosné, že na základě toho můžeme přípravy měnit a korigovat, tak mám pocit, že oni se trochu bojí, že by třeba to dítě nemuseli dostat, kdyby měli nějak moc připomínek a vesměs jsou strašně zdrženliví. Já tomu teda rozumím, proč to tak je, ale nedá se to nijak prolomit.). Strach žadatelů téměř jistě souvisí s cílem přípravy zmíněným v zákoně – zhodnocení přípravy jako součásti odborného posouzení žadatelů. Blíže viz kapitolu Diagnostika.

2.2.2 Získat důležité informace

Rodiny dále chtějí na kurzech získat **důležité informace**. Ty se týkají především těchto bodů:

1. **Co to vlastně je náhradní rodinná péče, jaké jsou děti, které do ní jdou** (*My jsme si na těch kurzech říkali, ne, my máme doma děti, vždyť jsme je vychovávali, víme, o čem mluvíme, tak budeme vychovávat další děti. Ale jsou jiné. • Já jsem neprošla přípravami. Hodně mi scházelo to, že nám nikdo neřekl, co můžeme od těch dětí očekávat. Scházelo mi poznání, jaké ty děti jsou, co si s sebou děti přináší, o zdravotním stavu nám neřekli nic, všechno bylo utajněné. Proto se mi teď líbí, když začínající pěstouni přijdou a může jim člověk říct, aby sundali růžové brýle, aby neočekávali od toho dítěte..., aby se naučili dítě brát. • S paní doktorkou jsme se bavili ne o tom, jak posadit dítě na nočník, ale o tom, co si mohou přinést z domova, co si „postupně vybalují z toho kufru“, co všechno tam může být skryto. • Tak já si pamatuju, že pro nás taky bylo strašně fajn, jako informace, no, my jsme to tak jako cítili, ale tenkrát, že to tak vyřknu, že jakoby nejde o nás a jde o to dítě. Že se hledá rodina pro dítě, ne dítě pro rodinu.*)

2. Dalšími důležitými informacemi jsou **upozornění na pravděpodobné problémy** (*Oni nás připravili na ty horší varianty, na to všechno, co může nastat, než to nějak růžově malovat. • Aby tam byli lidi, kteří vám řeknou, dejte si pozor na tohle, na tohle, na tohle. To by chtělo jim říct, bacha – přijdou, lžou a tak. • Já to zase na jednu stranu doporučuju, ne že bych byla, tak jako chtěla bych se v tom rochnit, jaká je to brůza, ale zas na druhou stranu je dobrý vědět, je fakt, že je dobrý vědět ty důsledky, co se může stát, ale neříkám, že se to stane každému.*), protože když pak ty problémy přijdou, člověka tak nezaskočí (*Tam jde o to, že ho to nepřekvapí. Vzpomene si, jo a oni nám tohle říkali, na tohle nás upozorňovali. To je jako dítě adoptované – když mu rodiče ve třech letech řeknou, že se nenarodil z břůška, tak tomu nerozumí. Ale když mu to za tři roky řekne soused, tak si vzpomene, že už mu to rodiče říkali. • Ono se u nás všechno událo a já jsem byla tak strašně ráda, že jsme*

na to připravený, protože když jsem to vlastně vyprávěla svojí mamce, babičce, tak jako jí to hrozně mrzelo, že ta Lucka tohleto řekla, a my jsme věděli, že to je přirozený a vůbec nás to netrápilo a věděli jsme, jak máme reagovat. • Když lidi pak tou přípravou projdou a vědí, že něco takového existuje, tak právě to, co se mi potom doma děje, že nejsem nenormální nebo že to můj dítě není nenormální, ale že to patří k věci, tak ono to přece jenom trochu uklidní člověka.). Nermalovat si to, vědět přibližně, co to obnáší, je důležité pro pokud možno **realistické zvážení vlastních sil a motivací** (Nedá se na to připravit, ale dá se připravit na to, jestli to člověk opravdu chce. Když si ty děti bere, tak má nějaké období, kde se může ptát: jasně, je to proto, že všichni okolo mají děti a my jsme je taky chtěli?, nebo doopravdy chceme děti? Tady si myslím, že ta situace vzít si to dítě je trochu specifická a na to je to dobrý. • Vy si uděláte názor a možná je to dobrý, že lidi, kteří jsou nerozhodlí, buď se rozhodnou tak nebo tak. To je asi dobré. • To nebylo odrazovací, to bylo tvrdý. Myslím si, že to by mělo být součástí každopádně. Aby si žadatelé dítě nevysnili. Doma to dítě může obrátit vše během jediného dne.). Je ale asi potřeba zvážit míru. Když se před lidi postaví ideál rodiče (viz charakteristiky, které se mají u žadatelů podle zákona hodnotit) a příliš naturalisticky se vyličí očekávané problémy, možná si na náhradní rodinnou péči netroufnou právě ti potenciálně dobří rodiče, kteří mají velkou schopnost sebereflexe, velkou zodpovědnost a tím i pochybnosti o sobě (Já si myslím, že tam člověk získá takové informace, které by ho, nechci říct odradili, ale přinejmenším zastaví. My jsme se tam setkali s klukem, který na konci, když jsme čekali na závěrečné vyhodnocení, pohovor, tak jsme s ním seděli, on vůbec nevěděl, jestli do toho má jít, nebo ne. Nemohli mít děti, chtěli děti, a nakonec to vypadalo, že ho nechce, chce ho partnerka. My se s nimi setkáváme a říkála paní, že se na to připravují a když už má dojít ke kontaktu s dítětem, tak on řekne ne. • Někdy jsem si říkala, že kdybych všechno věděla, že nevím, jestli bych do všeho šla. Říkala bych si, jestli toto zvládnou... • Já bych je zase jako moc neodrazovala, protože zase jako když je člověk hned na začátku jakoby vydeptanej tím, že jak to bude všechno špatně, a do toho si přečte tu, od paní, jak ona se jmenuje, já to vždycky zapomenu, Kohoutová, tak právě si myslím, že si pak nikdo žádný dítě nevezme. • Tohle je třeba věc, s kterou když se ten rodič setká, že jako mu bude někdo teda říkat, ale jako rozmyslete se, protože oni vám to samozřejmě říkají, rozmyslete si to, dobře si to rozmyslete, a uvidíte a teď s těma většíma dětma jsou jako hrozný problémy, co nám sem chodí a všechno, jo a teď jako ty rodiče to poslouchaj, poslouchaj a pak si řeknou, ty jo, tak asi fakt na to nemám, no. A kolikrát je to škoda, protože odradí to a prostě zase, co si budeme povídat, pro to dítě nějaká rodina, částečně selhávající rodič, je lepší než žádný rodič. • Já jsem měla pocit celou tu dobu, od té místní sociální pracovnice

a tak potom i dál, že do nějaký míry chtěli jakoby odrazení, protože oni vlastně od osvojitelů čekají to, že osvojitel naučí dítě být dítě. A že oni nemají žádný zájem přilákat další standardní typ osvojitelů, jo, jako měla jsem pocit, že opravdu spíš šlo o odrazení, aby tam šly jenom ty silný typy.). Je třeba ty lidi i povzbudit, že to zvládnou (Myslím si, že je potřeba s lidmi mluvit nebo vydat nějaké svědectví o tom, že to není těžké.).

3. Dalšími informačními tématy, které rodiny považují za důležité, jsou biologická rodina (*Je třeba to zaměřit na biologickou rodinu, na zátěž dítěte z jeho historie.* • *Já jsem si odnesl to, že když do toho člověk jde, tak mu není moc jasné z otázky psychologie, jak to přijme nebo tak. Ale člověk toho moc neví, a jak jsme to tak procházeli, ty psychologické záležitosti, kořeny dítěte, že dítě pak může mít touhu setkat se s těmi biologickými rodiči atd. To si člověk moc neuvědomuje, když do toho jde. Takže tyhle věci, když jsem si sám mohl ujasnit, to bylo třeba pro mě důležité.* • *To si myslím, že je důležité, co tady pán říká. Na kurzech by se určitě mělo probírat hodně, jestli to tomu dítěti říct, nebo neříct.),* sourozenecké vztahy a pozice biologických dětí (*Sourozenecké vztahy. Takhle jsme o tom nikdy doma neuvažovali, jestli vzít holku nebo kluka. Jestli staršího nebo mladšího.* • *Mně přišlo užitečné, že se na té přípravě řešila pozice biologického dítěte, aby rodiče nezapomněli potřeby biologického dítěte, důraz na děti, které už v rodině jsou přijaté, na jejich pozici, jak s nimi zacházet... • O konstelacích, že je nesmysl ke dvěma vlastním dětem brát starší dítě, že vždycky musí být mladší.),* jak pečovat o partnerské vztahy (*Ale jediné, co já jsem si zapamatovala z celých dvou víkendů, byl pan psycholog. On s námi rozebíral návyky z rodiny, osobnost nás, co jsme schopni si přenést do rodiny a já to vidím. Přesně vidím, nechci dělat, co moje máma a dělám to. A ještě jednu věc, co říkal. On říkal, prosím vás, manželky, když chlap přijde domů, nejdřív ho musíte nakrmit, 20 minut a potom na něho mluvit. A chlapům říkal, vy dopřejte těm ženským, ony jsou s těmi dětmi furt, dopřejte jim, ať si mohou vypadnout. U nás to funguje.),* jak komunikovat s okolím (*Jako připravilo nás to právě na tu pozici i jak reagovat s okolím, jak prostě se v tom okolí nějak, protože okolí to nevědělo, že máme podanou žádost o dítě, takže ta reakce okolí byla taková jako různorodá, jo, že lidé byli překvapeni, jo i nám vlastně to velice tak jako přáli a i potom takové se nachystat na různé otázky ze stran, jo, že se okolí zajímalo, jestli známe rodiče toho dítěte, jo a jako ještě otázky, které jsme si s manželem řekli, že bychom rádi nechali opravdu jenom mezi námi, jo...),* o psychických potřebách přijatého dítěte (*Že když přijímám dítě, tak ho prostě přijímám takový, jaký je, se vším všudy co život přinese, jako něco v tomhle smyslu, protože určitě máme nějaký představy*

jako náhradní rodiče nebo nějaký přání a ono to vždycky ne tak dopadne, abychom fakt uměli přijmout, prostě tak, jaký je, protože už si ho nikdy doma nepředěláme tak nějak úplně... mně to přijde jako hodně důležité téma, protože potom takovým tím nepřijímáním, to dítě se vám desetkrát za den chová tak, že byste ho nejradši zřackovali a odmítli, a přitom, co on nejvíc potřebuje, tak je právě to přijetí a umět mu ho dávat za každou cenu nebo za jakýchkoliv podmínek.) a další a další témata (I ty právní, zdravotní problémy, ... • I když mám odžito 12 let s první dcerou, tak teď jsem dostala dítě hyperaktivní s LMD, a přestože něco mám odžito, tak se nestácím divit. Možná, že bych taky uvítala nějakou takovouhle přípravu. Protože druhá dcera je dítě narkomanů, je to úplně jiná než u „normálního“ dítěte. První dceru jsem měla od 16 měsíců, tuhle mám od 4 let a je tam vidět ten posun.).

Potíž je s tím, že **každý potřebuje ty informace jiné**, jak už bylo zmíněno v části o tom, proč se někomu příprava zdála být zbytečnou ztrátou času (*A to mně taky právě nepřišlo úplně že by to tam muselo být, ty právní věci, protože to je to, co člověk vlastně furt vám to opakují všude, máte to už stejně prošlé, takže mě i překvapilo, že to tam je třeba. • Já se domnívám, že každé dítě je tak strašně jiné, že se nedá oškatulkovat, aby se tam řeklo to nejdůležitější. • Mně osobně ta příprava nic moc nedala. My jsme byli zařazeni do kurzu, kde byli žadatelé o adopci malých dětí, takže my jsme celé víkendy probírali psychologii dětí do tří let a já doma měla děti 10, 11 let, které byly s jakousi mentální retardací, takže já jsem potřebovala úplně jiné informace. • A hlavně oni tam vysvětlují třeba vývoj dítěte, což pokud to dítě nemáte, tak vám ještě to, co bude dělat ve dvou letech, vůbec nic neříká. • Je to, jako kdyby vám popisovali myčku nádobí, kterou vy doma vůbec nemáte, ale víte, že ji souseď od vedle možná používá. • My jsme si zrovna u téhle části dost klepali na čelo a říkali jsme si, proč nám to tady říká, když dostanu to dítě za tři roky, tak si rozhodně prostě nebudu pamatovat, a i taky takový věci, jaký mám koupit plenky a podobně, tak mi to přišlo takový, jako ne úplně k věci.).*

Odborníci se s rodiči v názoru na potřebný obsah kurzu shodují. Je to evidentní jak z výpovědí, které uvádíme u statí zdůrazňující nutnost mít jasný a realistický cíl kurzů, tak u výpovědí, které budeme teď rozebírat (*Především je potřeba připravit na nástrahy systému, které je mohou dostat do situace, která je velmi problematická. Potom je potřeba je připravit na to, co děti potřebují a co oni jim mají nabídnout. Pak je potřeba je připravit na to, a to především pěstouny, aby se stali členy nějakého týmu, který je tam proto, aby vychovával děti. Tedy oni je vychovávají a pečují. A ten tým s nimi na tom spolupracuje. • Ona (příprava, pozn. aut.) musí dát lidem informace – co a proč. • Ještě v době, kdy příprava nebyla, tak*

to samotné předání dítěte a adaptace rodičů na to dítě byly komplikované, protože tam se vlastně v kostce vcucávalo tohle všechno. Oni měli tisíce dotazů takových těch praktických a teď a my jsme chtěli hlavně sdělovat vše o tom dítěti a o tom, co teď bude a oni ještě měli spoustu dotazů na naši paní sociální, takže tohle si myslím je veliký krok dopředu, ale potřebuje to ještě to provázení, to si myslím je brozně důležité. • A možná ta příprava by měla být jenom tou přípravou k tomu, aby oni se nějak mohli pak obracet.)

Kromě otevření náruče pro NRP a navázání kontaktů je i podle odborníků důležitým cílem přípravy **nabídnout žadatelům potřebné informace**. Jaké by to měly být?

Odborníci jsou podobně jako rodiny přesvědčeni, že příprava by měla nabídnout tyto informace:

1. Co to vlastně je náhradní rodinná péče a jaké jsou děti, které do ní jdou (*Já se snažím je k tomu motivovat, že je to důležité, že se začnou dívat na NRP reálně. Horší je, když jdou do toho s růžovými brýlemi. • Po závěrečných kontaktech s klienty mi řada řekla, že jim to hodně dalo, někteří jsou zahlceni informacemi a hlavně opakovaně říkají, že kdyby toto tušili, v tom úvodu, když si dávali tu žádost, jak byli hloupí, když si zaškrtávali, že chtějí holčičku a takovou a takovou, že teď vidí, že je to přeci jen o něčem jiným. • Tak hodně pozitivně vnímají, když se dozvědí informace o zdravotním stavu, přednášky pediatra jsou hodně oblíbený. Protože těm lidem to mnohdy ukáže, rozšíří jim to obzory, a oni se třeba jenom něčeho báli jenom proto, že to neznali, nevěděli, co si pod tím představit. • Pochopení i celé té problematiky, jak, co se týká biologické rodiny, tak včetně tedy i těch rizik ze strany zdravotního stavu a podobně. • Představit tu situaci z pohledu dítěte. Zpětná vazba je, že jim to změnilo pohled, že se na to dosud dívali ze svého pohledu a teď to mohou vidět očima dítěte. Začínáme tím, co se s tím dítětem děje, když odchází z vlastní rodiny. Protože oni většinou mají, že se s dítětem seznámí v kojeňáku a to je bod 0, tady začíná nový život, takže směřujeme tímto směrem.)*

2. Nedílnou součástí seznámení se s NRP jsou informace o tom, s jakými problémy může být spojena (*Takže někdo to nechce slyšet, ty špatné zkušenosti a pak je druhá část a ta říká, nám to nevádí, je dobře, že to tu zaznělo. Protože někdo z přednášejících třeba přímo řekne, co dělal při výchově špatně a oni si řeknou, aha, tak oni to dělali takhle špatně, když třeba řekli dítěti o adopci až v 15 letech, a byla to chyba. A oni si z toho vyvodí závěr. Třeba to pro ně nevyzní tak pozitivně. Ale nakonec, když se rozhodneme, že to příště nebudeme uvádět, tak oni za námi indi-*

viduálně přijdou a říkají, prosím vás, my jsme to tak nemysleli, je dobře, že to tu zaznělo.

• *Lidi připravujeme taky na nástrahy systému v tom smyslu, že pokud budou vybráni v jiném kraji, nemohou spoléhat na to, že to tam funguje.*.) Jedním ze způsobů, jak si mohou zájemci udělat představu o tom, jaké děti jdou do náhradní rodinné péče, je návštěva některého ze zařízení ústavní péče, tedy návštěva dětského domova nebo kojeneckého ústavu. Tématu věnujeme zvláštní kapitolu nazvanou „Návštěva ústavního zařízení“.

To, že blíž zjistí, co to ta náhradní rodinná péče je a jaké problémy může přinášet, může vést zájemce k **uvědomění si vlastních motivů a hranic** (*Někdo si uvědomí svoje hranice. Někdo má „široké srdce, bereme všechno“, a teprve až dostává informace, uvědomí si své hranice.* • *Zkušenost další je taková, jak postupují v podstatě v tom procesu náhradní rodinné péče, tak u mnohých se zvedá ta tolerance vůči těm jednotlivým typům náhradní rodinné péče, myslím si, že se zvyšuje i tolerance vůči věku dětí, částečně vůči etnikům, tam, kde to za těch sedm let, co to dělám, nepozoruju, tak je to vůči zdravotnímu stavu.* • *V té pěstounské péči je víc toho posunu, i z hlediska počtu těch dětí, že třeba přicházejí s tím, že chtějí přijmout tři děti a pak se někdy na konci reálně shodneme, že by bylo lepší přijmout jedno dítě.*.)

I když ale odborníci opakovaně poskytují informace, opakovaně upozorňují na nástrahy systému, na rizika a na problémy, které mohou nastat, mají někdy dojem, že je to sysofsovská práce (*Víme, že ty informace tam jsou, ale jde o to, že ti lidé stejně slyší jen na to, na co jsou připraveni. A to je úplně niť, která se tím vede. Že se můžeme specializovat, můžeme dělat víkendové pobyty, můžeme to dělat sebezobnavací... Ale někdy je úplně kuriózní, mě to ze začátku hrozně zraňovalo, že jsme se těm lidem kolikrát tak věnovali, měli jsme pocit, že tam i ta dynamika byla, jo, prostě všechno. A pak když ty problémy nastanou, oni nastanou s prodlevou několika let, a pak se s těmi lidmi osobně setkáte a oni třeba zapomenou, že mluvili osobně s vámi, že my víme, co jsme jim říkali, nemůže to samozřejmě být slovo od slova, ale jsou věci, které by člověk nikdy profesionálně neřekl. A jsou věci, které trojnásobně dostali, a oni stejně řeknou: „Toble kdyby nám řekli, tohle nám nikdo neřekl.“* • *A spoustu informací, které my říkáme na těch přípravách a považujeme je za důležité, tak oni je jakoby vůbec neslyší a pak je jsou schopní i negovat nebo vytěsnit.* • *Ti lidé slyší to, co jim zapadá do toho jejich připraveného systému, tak i když tam máme příběhy dětí a jak to různě dopadá, tak stejně, i když se dostaneme v tom individuálu, jak to doopravdy vidí a cítí, tak oni jsou stejně nejvíc u toho svého ideálu, jak to všechno dobře dopadne. A jsou schopni říct: „My počítáme, že tam budou zádrhele.“ Ale nepočítají, že tam budou.*.)

Selektivnost příjmu a uchování informací není jen doménou přípravy na náhradní rodinnou péči, je to přirozená vlastnost kognitivních procesů [9], [28]. Je nutné s tím počítat a přizpůsobit se tomu. Možnosti, jak zvýšit pravděpodobnost přijetí informace, tak jak to vyplynulo z výpovědí, jsou tyto:

1. Nabídnout informace **vícekrát a v různých kontextech** (*I když procházejí tím prvním kolečkem u sociálních pracovníc, kde se dozvídají sociálně-právní informace, potom se to dozvídají u nás, potom hovoří s psychologem, to samé slyší v kojeneckém ústavu, i tak nám pořád jakoby přijde, že i když ty informace slyšeli několikrát, že víceméně nám potom přijdou jako tabula rasa, že jako vůbec nic neslyšeli. Takže jsme rádi za neustálé opakování, takže si myslíme, že příprava je velice přínosná.*

• *A myslím si, že napsané informace, ke kterým se ti rodiče potom mohou obracet, je dobré. Protože oni se pak mají k čemu vracet, a vždycky si zapamatují líp to, co slyšeli víckrát. Řeknou si, jó, tohle už jsem slyšel, to mi říkala kamarádka, babička, to jsme četli na internetu a pak si to jako potvrdí.*), tedy například když mu informaci předávají **různí informátoři a různým způsobem**.

2. Dávat takové, které žadatel očekává a potřebuje v danou chvíli, tedy ty, **pro které má „vytvořené místo“** (*Mluvit s nimi, když ještě nevědí, jaké to dítě bude, jsou na začátku svého rozhodování, mluvit s nimi jak dávat dítě na nočník, o výběru školy, o pubertě, takových akademických řeči už slyšeli nebo si to někde přečetli, oni potřebují to, co je teď a co je čeká bezprostředně.* • *A taky připravovat někoho na pubertální projevy s dítětem u žadatelů, kteří ještě nemají zkušenost s rodičovstvím, to je jako příprava na partnerství pro děti na 1. stupni.* • *Mezitím se mění zákony, společenská situace, ekonomická situace rodin, takže ne vždy lze vysledovat, jak moc ta příprava do toho života pěstounů nebo osvojitelů zasáhla.*). Jak se ale ukázalo na ohromně širší témat, které rodiny zmiňovaly jako potřebné a důležité (a jiné jako zbytečné až obtěžující), je obtížné jen tak zjistit, které informace jsou pro koho potřeba; do přípravy vstupují lidé s velkou i žádnou rodičovskou zkušeností, s žádostmi o odlišnou formu NRP, s plány na přijetí velmi různých dětí – od různého věku přes různý zdravotní stav, etnikum, hloubku psychické deprivace, počet dětí atd. Možným řešením je vytvářet skupiny z různých žadatelů. Také je ovšem možné se té nesourodé skupiny žadatelů na první hodině přípravy zeptat, co očekávají (*Začínáme víkendy tím, že se jich ptáme večer v pátek, co by nejradši slyšeli. Co by je nejvíc zajímalo.* • *V prvním setkání se potřebujeme orientovat, koho máme před sebou a snažíme se určitou metodou s nimi doladovat, a celou tu dobu potom vycházíme z toho, co potřebují oni. Na začátku vytváříme inventář jejich otázek, témat, o kterých by potřebovali hovořit. My je sepíšeme od každého*

z nich na jeden papír a v průběhu je pak odškrtnáme v pořadí, které určujeme my – ta jednotlivá témata a otázky a na konci si děláme inventuru společně, jestli jsme se ke všem otázkám dostali.).

Všem těmto tématům se budeme podrobněji věnovat v rozsáhlé kapitole 2.4 Formy přípravy.

2.2.3 Diagnostika

Dostáváme se k jedinému „oficiálnímu“ cíli přípravných kurzů: podle paragrafu 27 zákona č. 259/1999 Sb. zahrnuje Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče a) posouzení dítěte a žadatele (dle uvedených pokynů) a b) zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Zákon ovšem nijak nenaznačuje, co se tím „zhodnocením přípravy k přijetí dítěte do rodiny“ myslí. Je to potvrzení o tom, že žadatel povinnou přípravu absolvoval v požadovaném rozsahu? Je to popis, jak se tam choval? Je to hodnocení, kolik se tam toho dozvěděl? Nebo je to posouzení jeho rodičovských kvalit? Jedním ze synonym slova „posouzení“ je diagnostika [13]. Zdá se, že zákonem požadované „zhodnocení přípravy“ poskytovatelé či zadavatelé kurzů nejčastěji pochopili právě jako zhodnocení nějakých žadatelových kvalit či nekvalit, čili psychodiagnostiku (*Na druhou stranu pro nás je to strašně důležité, když jsme tak zatíženi administrativou a na ty lidi nemáme vůbec čas. A oni jsou jediní, kteří je znají dobře. Pro nás je to strašně důležité, oni nám pomáhají vybírat, chodí před tím poradním sborem a pro nás je důležité, že ty lidi znají z osobních setkání a že můžou říct i to, co není na papíře. • Já si myslím, že je to docela dobře, že je to dobře, když je současně psychologické vyšetření a zároveň jim dělají i kurzy. Oni mají možnost poznat je i trošku mimo.).*

Dítěti, které je obvykle znevýhodněné víc než jen sociálně, hledáme vhodné rodiče. V diskusích u kulatých stolů opakovaně zaznívalo, že by bylo potřeba klást na žadatele větší požadavky a že se bohužel nikoli výjimečně stává, že děti dostanou žadatele, kteří jsou neproověření, případně že dostanou dítě, pro které nejsou vhodné. Je pochopitelné, že se hledají cesty, jak zvýšit pravděpodobnost dobrého výběru žadatelů. Jednou z možností je právě zhodnocení charakteristik žadatele, tak jak se jevil na přípravných kurzech. Otázkou je, nakolik to může kolidovat s cíli kurzů, které v předchozím stanovili odborníci a rodiče.

Žadatelé podle odborníků dobře vědí, že výstupem z přípravy má být zhodnocení přípravy (*Oni se na to někdy ptají a já to normálně na rovinu říkám,*

že příprava je součástí toho procesu posuzování, že samozřejmě, že je nějak sledujeme a pozorujeme, ale já si myslím, že si na to zvyknou v tom, protože jsou vlastně už v tom procesu posuzování a nepřijde mi, že by někdo se tam nějak držel zkrátka protože – že je nějak sledován a pozorován. Prostě já si myslím, že když se to řekne na rovinu, tak jestli to je Petr nebo Pavel tak je to v zásadě jedno, protože stejně i když by tu přípravu dělal někdo jiný, tak oni se taky můžou zeptat, že? „A to jsme vlastně teď posuzování v té přípravě?“ No, jste posuzování. • Spousta lidí si myslí, že ta příprava slouží k tomu, aby se ti lidé napasovali do takové krabičky, kterou my chceme, aby oni splňovali. Aby nám odkežvali, jaký chtějí dítě, že nebudou zabránovat styk s biologickými rodiči, že mu nebudou měnit jméno, že budou všechny tyhle identity akceptovat a že ho změní nakonec tak, jak bychom my si představovali, že ho budou mít.). Cítí se v pozici prosebníka, který musí být dobře ohodnocen, aby „prošel“ (Z toho šíleného marasmu, že jsou nějakí žadatelé, že takové důležité věci, jako je jaké dítě budou vychovávat, bude rozhodovat někdo jiný, že oni tomu nerozumí, že jsou z toho na nervy.). Ve výpovědích rodičů se toto téma přímo téměř neobjevilo, až na jednu (Teď říkám vlastně do těch diktafonů, prostě není dobré říct, co si myslíte a není dobré taky otevřít se někomu a říct pravdu, protože se to obrátilo... proti mně.). Nevíme, jestli je to proto, že to rodiny nepovažovaly za podstatné (byly schválené, „mimo nebezpečí“) nebo proto, že na to nevystačil čas či proto, že se rodiče nicméně obávali i nás – vystupujících přece jen v roli odborníků. Takže výpovědi nemůžeme konfrontovat.

Psychodiagnostika je jednou z nejobávanějších „zkoušek“; zasahuje příliš do soukromí a v podstatě není pod kontrolou hodnoceného – člověk se může cítit bezmocný a ponížený.

Z předchozích analýz opakujeme: **zásadní věci, asi tou vůbec nejpodstatnější pro úspěch náhradní rodinné péče, pro navázání partnerské spolupráce neboli – jak to jeden z odborníků poeticky nazval – pro otevření náruče pro náhradní rodinnou péči, je vytvoření bezpečného prostředí a přátelské atmosféry.** Pro to je samozřejmě diagnostická situace kontraindikací.

Odborníci si tuto situaci uvědomují (Oni k tomu většinou přistupují tak, že tady to nějak vydržíme a vlastně se musíme ukázat v co nejlepších barvách, protože je to naše hodnocení. • Já jestli na to můžu navázat, tak třeba co se týče pracovníků jako nás jako kraje, tak my jsme zvažovali tu naši třeba přítomnost při těch přípravách, protože by nám to o těch lidech taky daleko víc řeklo, poznali bysme je, ale právě jsme se docela prali s tou rolí, abysme tam nebyli jako orgán kontrolní. Jednak, protože

tu přípravu platíme, děláme ty objednávky, takže jsme si říkali, že by to nemuselo být příjemné pro ty lektory a zároveň i pro ty klienty, kteří nás chápou svým způsobem jako autoritu, protože vlastně jsme to my, kdo o tom rozhoduje, takže by se tam třeba báli úplně projevit naplno. • Ona je tam ta diskrepance i v tom, že sami ti psychologové to cítí tak jako eticky špatně, že vlastně ti lidé se jim svěřují, že mají jako něco špatně a ti lidé si myslí, že by pak ty informace mohli použít proti nim. S tím bojují naše psycholožky, v tom je takový rozpor. • I když ty psycholožky nikoho nenutí, říkají, že kdo nechce, že může sedět stranou, ale oni, jak jsou pod takovým tlakem, že se na ně bude nějak zhlížet, tak jsou z toho ve stresu. Část těch lidí je z toho nadšená spontánně, část je taková, že se podvolí, aby prošli tím hodnocením a pak je takové procento, kteří si řeknou, ať mě hodnotí, jak chtějí, já se do toho aktivně zapojovat nebudu. My to respektujeme. • V tomhle mívají největší zmatky, z toho vznikají pocity nejistoty, ohrožení, snahy nějak uspět, někoho to vede k agresi, někoho do apatie, nejistoty a různě na to reagují. • Všichni žadatelé mají zpočátku strach. Už při podání žádosti, i když jsem sociální pracovnice, je seznamuji s tím procesem, kterým budou procházet. A i když k nám přijdou na krajský úřad, tak zase mají obavu, jak bude všechno vypadat. A když prochází tou přípravou, je to to samé. Vlastně to zklidnění přichází, až když dostanou rozhodnutí, že jsou zařazeni do evidence žadatelů o NRP. Takže ten strach, bych řekla, u většiny žadatelů je už od začátku až do té doby, než dostanou ten papír, pak až se zklidní.).

Je z toho nějaká cesta ven?

Dát jiného psychologa na diagnostiku a jiného na přípravu (Myslím, že zas to není až tak úplně kontraindikací, že by tam ten psycholog jako nemohl být, záleží teda na tom, jak tu roli tam pojme, protože i proto třeba bližší zhodnocení a vydání toho závěrečného posudku by to mohlo být jako přínosem, protože si dovedu představit, že pro samotné přednášející a lektory, že to může být docela náročné psát potom posouzení z té přípravy. Takže nezávislého psychologa, nemusel by to být zrovna psycholog, který by vyšetřoval.). To může být pro kraj finančně náročné (Ještě bych chtěla podotknout k té otázce, zda by to neměly dělat dva subjekty, tak ale je otázka, zda by to bylo organizačně a technicky proveditelné. Na nás pořád kladou podmínky, abychom víc práce dělali při menším počtu lidí, tak ono to není technicky proveditelné, ono by nám víc těch psychologů asi magistrát nezaplátil, víc těch subjektů by šlo asi špatně zapojit.), navíc to situaci podstatně nemění; prostě je tam pořád někdo, kdo žadatele sleduje a hodnotí. Někteří odborníci ale říkají, že je to situace zvládnutelná, že nemusí jít o kolizi (U nás jsou odborníci, kteří dělají vyšetření psychologické, účastníci té přípravy. Což se osvědčilo.), že zásadní je

osobnost toho psychologa (*Právě že ne, že oni jak kdyby už jsou tak jakože... třeba zrovna já posuzuju i dělám přípravu, já teda mluvím za XXX za poradnu a ba naopak oni jsou rádi, že mě vidí jakože. Aha, tak vás už známe, tak jako je to fajn jako že jste tady.* • *Myslím, že to strašně záleží na osobnosti toho psychologa.*).

Úvaha také byla o **načasování přípravy a rozhodnutí**. Odborníci diskutovali o tom, zda by příprava měla být diagnostickým prostředkem nebo ne, zda by se příprava přece jen neměla dělat až po rozhodnutí o zařazení evidence, kdy se stres žadatelů zmírní (*Myslím si, že je lepší, když by ty přípravy probíhaly, tak jak to bylo dřív, až poté, co byli ti lidé zařazení. Protože oni už jsou zklidnění, oni ví a teď už se na tu přípravu můžou připravit.* • *Já bych řekla, že jsou určitě uzavřenější, ale opravdu je ta příprava zase někam posune. My potom vidíme, že jsou vyzrálejší, že mají víc informací. Ale nejsou zase tak otevření, nejsou možná schopni přijímat tolik informací, protože jsou ustrašení. Takže by to asi pro ně bylo přínosnější, dělat přípravy až potom zařazení.* • *Ale tu přípravu předřadit ještě před to samotné rozhodnutí, oni pak z toho mají ještě větší strach a mají pocit, že to bude jako hodnocení a tolik se tam neprojeví.*). Základní diagnostika je schopná s velkou pravděpodobností odhalit lidi, kteří se na náhradní rodinnou péči nehodí vůbec, a v případě, že nastane výjimka, má KÚ ještě prostředky k označení žadatele jako nevhodného (*Já tedy z pohledu toho pěstouna, z těch zkušeností, které mám, si myslím, že to psychologické vyšetření na začátku by mělo snad obsáhnout všechny psychologické problémy toho člověka, jestli nějaké má, to by mělo podle mě odhalit, jestli je to dobře udělaný psychologický dotazník.* • *Mně trochu vadilo to předřazení při tom vlastním výběru. Já si myslím, že pokud by se tam něco objevilo, což nepředpokládám nic tak dramatického. Jako určitě dochází k posunům, to jsme tady viděli, že když si je pak zvou ještě na to vyšetření, tak určitě dochází po té přípravě jakoby k posunu, ale já si myslím, že před tím svěřením toho samotného dítěte, já si myslím, že ten krajský úřad má vlastně ještě několik možností, že můžou být prověřeni ti žadatelé.*).

Na druhou stranu všichni vědí, že rozhodnout o svěřením dítěte je velká odpovědnost a je nutné využít všech cest ke snížení rizik špatného rozhodnutí (*My jsme si také mysleli, že by bylo lepší, když je ten psycholog roztrídí už po tom pohovoru, ale oni zase říkají (psychologové), že je pro ně lepší, když je poznají na tom kurzu, jak se projevují.* • *Že se na tý přípravě může ukázat, že třeba nejsou vhodné, anebo naopak, že se to může i rozšířit na tu pěstounskou péči, tak to zase jsme vděční za tu přípravu, když nám tuhleto zpětnou vazbu dá. Anebo zase, i s nima probrat skutečně to o té motivaci, že jo, je tam ten altruismus, pomoc dítěti, anebo je to teda takové to opravdu ta primární osvojitelská motivace daná a tak.*). Navíc příprava

žadatele někam posune a je dobré vědět kam (*Já si zase myslím, že to konečný rozhodnutí, samozřejmě není to většina, že se tam najdou věci, které jsou potřeba ještě před tím rozhodnutím zvládnout. Protože jsem také diagnostik a dělala jsem i testování, tak vím, že z toho taky se něco pozná a pak je dobrý ještě si ověřovat a já si myslím, že jako k tomu ověření, kdy jsou v těch zátěžových situacích, kdy jim dopřeme ty techniky, kdy se cvičí v komunikaci, tak že se tam prostě projeví ti lidé a že je možné potom s tím nějak pracovat.* • *My jsme spokojení, když je to v průběhu procesu 1. fáze vyšetření. Pak přípravný kurz, kde získají spoustu informací pro ně nových. Pak dokončit šetření. Potom zařadit do evidence. Já si myslím, že je to rozumný.* • *Podle mě by bylo úplně ideální, kdyby se to vyšetření udělalo před i po přípravě, to by bylo bezvadné, kdyby se porovnálo, kam ti lidé dospěli.*)

V některých krajích vidí jako optimální model **vícetupňový diagnostický proces** (*Já vidím jako optimální model tu přípravu prostě rozdělit nebo protáhnout a začít s ní včas, aby byl vyplněn čas toho čekání na to vyšetření. Na co si většina rodin stěžovala, že čekají, pořád čekají a nic se neděje. Čili proč by nemohli začít s přípravou už v době, kdy si tu žádost podali, kdy prošli tím sociálním šetřením, tím se smysluplně vyplní čas toho čekání na vyšetření a poté můžou pokračovat, kdy už byli vyšetřeni a kdy byli zařazeni. Já to vidím jako takový síta. Projdou jedním sítem sociálního šetření, pak se s nimi může začít pracovat a potom to psychologické vyšetření je další síto, a pak se může už cíleně na to vyšetření navázat v té druhé fázi přípravy. Čili vyplnit celé to čekání a za druhé bych viděla efekt v té cílenosti.*

• *To máme zařízený tak, že je pozveme sem na první dva ustupy a ten první vstup je takový s tím pohovorem plus ty první takové osobnostní dotazníky, pak je další, kdy se domlouváme individuálně na pohovorech, kdy jim vysvětlujeme i výsledky a seznámíme je s tím výsledkem toho psychologického vyšetření, pak jsou pozváni na tu přípravu a po přípravě je podle individuální potřeby zveme k takovému závěrečnému vyhodnocení, právě i na základě těch jejich, bych řekla, představ a očekávání, které napíšou v těch našich doplňujících dotaznících, jak kolegyně zmiňovala.* • *U nás je trochu odlišný postup při tom, když přijde žádost, jak postupuje potom to zprostředkování. U nás jdou nejdříve na zdravotní posouzení a teprve poté se předávají na psychologickou poradnu, která dělá psychologické posouzení těch žadatelů. Je to proto, že my máme, troufnu si tvrdit, nejvíce žadatelů v republice. Vždycky se těch počet žádostí hybe zhruba kolem sto padesáti až dvou set. A to zdravotní je takové trošičku jako kdyby předsíto, protože nám přijde dost neřez zatížit poradnu tím, že oni provedou psychologické posouzení a přípravu a potom ti žadatelé ztroskotají na zdravotním posouzení.*) Tedy do přípravy zařadit lidi, kteří byli uznáni jako

vhodní pro náhradní rodinnou péči (slovy srozumitelnými pro laiky „byli zařazeni do evidence“) a diagnostický proces probíhající na přípravě má už jen pomoci určit – v partnerské komunikaci s žadateli – pro jakou formu NRP a pro jaké dítě by se nejlépe hodili. Ono to tímto způsobem evidentně v několika krajích i probíhá (*My tam máme jednak zprávu z toho dětského centra, jak se projevovali, jestli byli otevření, jen pár větiček, jestli se zajímali, nezajímali. A potom z toho XXX nám přichází, jak se projevovali a z psychologického vyšetření. Já bych chtěla zdůraznit, že tohle hodnocení, zda byli aktivní, nebo nebyli, tak pro nás je to neutrální, to neznamená, že to bylo špatně. Spíš potom, když vybíráme ty děti, tak abychom věděli, aby byli tak přibližně stejně naladěni. Není to pro nás nic negativního.*)

2.2.4 Terapie

Terapie zájemců o NRP není nijak zmíněna v zákoně. Pokud ale změnu představ z nerealistických na realistické, zhodnocení vlastních motivů a psychických sil, otevřenou komunikaci o svých pocitech a nastaveních či otevřenost k partnerské spolupráci – cíle, které se objevují ve výpovědích rodin a odborníků – považujeme za žádoucí změnu, je jistě na místě považovat přípravu za terapeutickou situaci. Otázkou je, nakolik by to měla být terapie cílená.

Rodiny se k přípravě jako terapeutické situaci vyjadřovaly výjimečně (*Co mně tenkrát chybělo, byl prostor s mým tehdejším manželem, který o tom takřka nic nevěděl a šel do toho tak nějak se mnou. Ale ani doma se o tom nechtěl moc bavit. A kdybychom tenkrát byli dotlačeni k tomu, že některé věci by se musely otevřít, bylo by to pro nás jako dvojici dobré. • Myslím si, že bylo docela hezký, takový ty praktický věci, že pak si vzájemně jakoby vyplňují něco a pracují spolu ty manželé, jakoby, co i od sebe vzájemně očekávají, ale jakoby je to lepší, když samozřejmě si to dokážou říct doma, že jo.*)

Odborníci někdy cílenou terapii považují za důležitou součást (*Účelem toho kurzu je i to, aby se objevily tyhle nerovnoměrnosti a pak se s těmi lidmi pracovalo.*

• Tam, kde to ještě nemají zažitý, od toho jsou zážitkové kurzy. Pak ty zážitky, kdy oni už pracují s tím přijetím dítěte, když není biologické a ti psychologové mají s nimi různé ty scénky, prožívají to, co by měli. A je tam taky na začátku, kde se zpracovává, jaké mohou mít poruchy a jak s tím zacházet.), někdy ne (Je to spíše vzdělávací skupina, určitě to není terapeutická skupina.)

Je nepochybné, že jsou žadatelé, kteří třeba mají problém v komunikaci s partnerem, nejsou si jisti svými motivy či psychickými silami, a tudíž by nějaká

psychoterapeutická intervence byla na místě. Je ovšem otázkou, zda příprava je pro to vhodnou příležitostí, když má velmi omezené časové i personální možnosti. Navíc z etických důvodů musí být terapeutická situace jako terapeutická explicitně uznána terapeutem i klientem. To příprava není. Příprava ovšem může být příležitostí k nabídnutí pomoci psychologem, který přípravu vede. Ten by totiž měl mít důvěru žadatelů.

2.3 Cílové skupiny přípravných kurzů

2.3.1 Příprava pěstounů a osvojitelů

Možná, že někoho zařazení této kapitoly zaskočilo. Cílová skupina těch, kdo by měli být na NRP připravováni, je přece jasná, je v zákoně jasně definovaná. Jsou to žadatelé o osvojení a pěstounskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu. Při jednáních u kulatých stolů se ale objevovalo, že i jiné skupiny osob by potřebovaly přípravu. Které to jsou?

2.3.2 Příprava okolí na NRP

Na snad všech setkáních u kulatých stolů se na dotaz, zda je potřeba příprava na NRP, objevila odpověď, že určitě, ale hlavně u učitelů, soudců, lékařů, a dalších odborností, se kterými přicházejí rodiče do kontaktu. Nebudeme tady rozdělovat výpovědi rodičů a odborníků, jednak jich není moc a jednak se neliší.

Pedagogové

Velkým problémem pro děti v NRP je školka a škola. **Pedagogové totiž nemají znalosti o problematice NRP**, nechápou, že tyto děti jsou jiné, a proto neumějí jejich potřebám vyjít vstříc (*Řekla bych, jako se dělají tady přípravy pro nás, já si myslím, že by bylo dobré, kdyby nějaké školení proběhlo i tam. Ale aby tam ti učitelé šli skutečně, protože ti pedagogové vůbec neví, jaký je rozdíl mezi tím bílým a romským dítětem v tom chování. • A ještě jiný problém. I učitelé ve škole by měli vědět, že ty děti, které přijdou z pěstounské rodiny, jsou trochu jiné než ostatní. Měli by být na tu problematiku upozorněni. My měli s dcerou veliké problémy ve škole.*). Chyba může být i na straně rodičů, protože učitelé situaci dostatečně nevysvětlí (*Možná spíš připravit na to, aby ti náhradní rodiče učitelé řekli, to dítě je v NRP, ví to, že je v NRP, zná, nebo nezná své rodiče, viděl je, nebo ne. Aby se mu to nebáli říct.*).

Situace je někdy natolik tíživá, že **rodiče musí hledat jinou školu** než tu v místě bydliště (*Já kvůli tomu vozím děti, i když mám finanční problémy, do 5 km*

vzdálené školy, protože vím, že místní škola by je nepřijala. Jako nepřijala toho staršího. Ale ty děti už tu prostě jsou. • Právě s tou 10letou romskou holčičkou jsem měla hrozné problémy. Když jsem ji chtěla dát tady na Borech do školky, s vnučkou, byly jsme obě stejně u zápisu, vnučku vzali a mně malou nevzali. Tak jsem se odvolala, šla jsem se tam zeptat, paní učitelka mezi čtyřma očima mi řekla: „Musíte si najít jinou školku, my tu cikánské dítě nechceme.“ Nastala 1. třída a ten samý problém. Paní učitelka se po ní rok tak vozila, že jsem uvažovala o tom, že kdyby tu někde blíž byla zvláštní škola, že ji dam pryč. Teď se to drobet usadilo. Ale můžu vám říct, že ty děti romské mají opravdu problém mezi těmi bílými.).

Jindy je naopak škola chápavá a vstřícná, ale **potíž je s jinými odborníky** (Jak jsme tady mluvili, že bude mít váš taky asistenta, chodit do normální školy, a paní psychologka, že jo, teda samozřejmě, teď se dávali ty žádosti nějak do května, tam je to, že jo, nějak termín, aby to a naše paní učitelka je výborná, ta ho má od první třídy, ta toho asistenta chtěla, no a paní psychologka kdyby za to nějak zodpovídala, trošku jsem měla práci, tak mi rovnou řekla, ať ho dám do zvláštní. Takže se za něho postavila zástupkyně, třídní a tedka škola, jsem to tady říkala, šla do programu inkluzivní škola, to jsem taky nevěděla, co to je, teď už to vím. Takže vlastně ti psychologové si ho vyšetřili znova a postavili se za něj, takže já musím říct, že opravdu jako tam ta škola u nás se fakt za něj postaví, takže ten asistent bude.).

Úspěch náhradní rodinné péče, osud dětí, výrazně závisí na **pochopení a rychlosti soudců**. Ne vždy ovšem soudci tuto situaci odpovědně vnímají (My už říkáme někdy, že vezmem dítě a pojedem za soudcem a už dopředu se ptám, jestli soudce má děti nebo nemá děti, kdo to dostane, kdo to bude soudit. • Zákon je dobrý, ale to provádění je pro ty děti hrozné, takže pokud byste mohli udělat něco... • Je to asi individuálně na těch soudcích, protože soud ty nástroje má, ne že je nemá. Jde o to, jestli je využije. • Já to vidím jako velkou tíži a velký problém náš, že takhle dlouho probíhají soudní jednání. To jako je neskutečné. Potom, co volíme pro ty děti, jo, hledáme pěstouny, protože, když mám „ústavku“, můžu ho dát do pěstounské péče anebo mám rok čekat na zbavení rodičovské zodpovědnosti, aby se dítě dostalo do osvojení.).

Vůbec největším problémem jsou ovšem **předsudky laického okolí** náhradním rodinám (Fakt je to o společnosti, bohužel. • Akorát, že jsme byli loni zaplavení, že jsme byli vyplavení. První, co jsem měla, byl strach, že se někdo bude zajímat, jak děti žijou a dopadlo to tak, že prostě bydleli jsme u sousedů a nikdo se nás neptal, jak ty děti žijou nebo jestli prostě mají kde být. To nikoho nezajímalo. To sem prostě

se ozvala vlastně až tady vlastně paní XXX, to jsem řekla, co mám dělat, na koho se mám obrátit, koho mám požádat o pomoc. No a teď jak měla přijít voda, jsem volala starostovi, a on mi řekl, víte co, paní XXX, vy jste si nabrala děti, je to váš barák, tak se starejte sama.), především vůči dětem jiných etnik (Znám pěstounku, která říkala, že vyučil se kluk všechno, jo, že prodával v uzeninách a přijde chlap a řekne – tak od toho si ten salám nevezmu, od té černé huby. Takže jak se mají srovnat potom ty děti. • Když k nám přijde romské dítě, my ho vychováváme, převychováváme, dostane se mu nějakého vzdělání, je čistotné, mluví slušně. V podstatě akorát jinak vypadá, jinak se chová jako majoritní část společnosti a jakmile odejde z našeho dětského domova a nemá to rodinné zázemí nějaké z majoritní části společnosti, tak v podstatě jde žádat jednou o práci, podruhé, potřetí. Protože vypadá, jak vypadá, tak ho nikde nevezmou a to dítě v té chvíli zůstává bez identity, protože není ani bílé ani černé a vrací se zpátky do té romské komunity a vlastně se stává nepracujícím a veškeré návyky, které dostalo to dítě, tak vlastně jdou pryč. • No my máme taky jako zkušenost přímo. Od spolupracovnice, že si vzali romskou holčičku, protože maminka učila v mateřské škole. Vzali si ji, fajn, všechno šlo do puberty, kdy asi ten střet s tím odmítáním musí být krutý pro to dítě. Chodila na zdravotní školu. Kvůli tomu, že se nepohodla nebo nepadly si do oka s paní učitelkou němčiny, tak ji ani nepřipustila k maturitě a zachránila se tím, že odjela do ciziny. Do ciziny, kde se potkala s Indem, je supr maminka, s rodinkou supr vztahy, ale je ve společnosti, která ji daleko jinak přijmula. • V první třídě jsme měli podobnou zkušenost, že prostě ten jeden tatínek řekl, že teda jeho holčička vedle toho cigána sedět nebude, jo. • Dneska se ty děcka potýkají asi s největším problémem – a to ve společnosti. Měli jsme holčinu, Romku, inteligentní dítě, udělala gymnázium, je postižená, ještě neslyší, a řekla nám: „Mamko, vy jste mně zkazili život. Mě nechtějí bílí ani mě nechtějí černí.“ Toto by měla být příprava i pro ty pěstouny, aby věděli, ano, to je hezký, že pomůžu romskému dítěti, ale potom co dál? Protože ta společnost ještě pořád není připravená na to ty děti přijímat, nebo ty děti romské přijímat. Aby ta společnost byla celkově připravená na toto, ano, jsou ty děti takové, chceme je v té společnosti mít a vychovávat jako jsme my, ale je to hrozně těžké. Nejde to ty děti vychovat tak, jak jsme naučení my.).

Co s tím? Příslušníky profesí, kteří jsou s těmito dětmi v kontaktu (pedagogy, psychology, lékaře, soudce, ...) **je nutno nějakou formou vzdělávat**. Musí se ovšem hledat efektivní cesty, jak toho dosáhnout (*Nabízela jsem ve školách přednášky o specifických těchto dětech, sama jsem učitelka. Nesetkala jsem se se zájmem.*).

Vzdělání laického okolí je ještě těžší, protože **nená má motiv se o tématu něco dozvědět** (*Já dělám profesionálního hasiče a mluvíme o tom, u nás v práci, že jsme*

v téhle situaci. Tak nikdo neví. My jsme také nevěděli, i kde je nějaký úřad, na město, tohle a tohle. Podle mě osvěta je špatná. Samozřejmě to nikoho nezajímá. Každého zajímá politika, fotbal a další. Tohle nikoho nezajímá. Až se k tomu dostane, pak se začne zajímat. A neví, kde se má zajímat. Chtělo by to, třeba v krajských novinách. Já vím, že je to těžké, ale nějakým způsobem to dát do povědomí lidí. • Ony by se celkově tyto věci měly dostávat do médií, možná jak jsme tady dávali ten souhlas na natáčení, tak kdyby to vysílala TV a odvysílala, tak bychom možná dali dvakrát větší souhlas, aby se společnost, aby se o této problematice dozvíдалa více. Možná by bylo zdravé, aby se o tom více mluvilo a pořád dávalo na veřejnost.)

Jak ale vymyslet mediální kampaň, která by o NRP informovala pravdivě a pozitivně a která by zaujala laiky? Jak ji udělat, když lidi zajímá vždy spíš to negativní, ty senzace a maléry (*Média nehovoří o tisíci úspěšných adopcí, dětí v pěstounské péči, ale hovoří o jedné, konkrétní, problémové pěstounské rodině, která týrala děti... totéž vyvolala tahle kniha. • Protože co si budem povídat, že jo, když to vidíte v televizi, jak prostě tam rvou matce u porodu dítě a teď jako sociálka u vás doma, pani Zubatá, tak z toho ty lidi maj úplně jiný dojem, než jak to ve skutečnosti je, jo.*)

2.3.3 Příprava na další formy NRP

Ze zákona i z diskusí u kulatých stolů vyplývá, že **příprava na jiné formy NRP se nedělá** (*Příbuzní neprojdou žádnou přípravou. Každý rok přibývá počet příbuzenské PP, je jich hodně. • S nimi dělám pouze pohovor a psychologické posouzení v rámci individuálního kontaktu, ale přípravy pro ně neděláme. • Příbuzní se nezařazují v tomto kraji.*), případně se dělá nějakou **velmi individuální formou** (*Je rozdíl, zda žadatelé už mají nějaké konkrétní dítě, které znají např. ze školy od svých dětí a chtěli by si ho vzít třeba na prázdniny, tak to jde vesměs přes městské úřady, že nás požádají o odborné posouzení, takže tam se udělá klasické psychologické vyšetření, a pokud je tam všechno v pořádku, tak tam problém není. • Cizinci a NRP – máme individuální žádosti, a jak jsme byli dřív nadšení, protože chtěli romské děti a tak, tak teď jsme spíš zklamaní. Přípravy dělá XXX a je to individuální.*)

Jsou **různé zkušenosti s tím, jak tito žadatelé svou roli zvládají** (*Většinou jde o babičku a dědečka. Často si vezmou dítě, když je malé. Problémy pak přichází v pubertě. Je potřeba doprovázení. • Jich je čím dál více a jsou s tím velké problémy. Velké problémy proto, že je to o něčem jiném, o jiných tématech. O tom, že ti lidé potřebují zpracovat jiné věci. • Tady není opatrnosti nikdy nazbyt, na jednu stranu snaha těm dětem umožnit návštěvu jak u příbuzných, tak i u osob, které jsou ochot-*

ny v rámci té hostitelské péče těm dětem poskytnout jakési zázemí víkendové nebo prázdninové, ale úplně čerstvá zkušenost: prošetřovali jsme tedko poměry, paní, která chtěla takhle 16letou dívčenu z dětského domova, že by k ní jezdila na víkendy a pro jistotu jsme si tam nechali udělat i výpis z trestního rejstříku a paní byla čtyřikrát pravomocně odsouzena pro kuplířství. • Městská část nemusí, pokud hostitele dobře znají a vědí pracovnice o těch lidech. Pokud mají nějaké pochybnosti, tak se na nás obrátí a dělá se psychologické vyšetření. Měli jsme v plánu, že ten XXX bude dělat i přípravu. Teď se nám děje hodně divočiny, viz tady..., kde je inzerce v novinách a půjčujete si děti a děje se to tam takovým divokým způsobem. To se nám nelíbí, ale už se to nedá ničím zastavit.) a zda by měli nějakou formou přípravu projít (Rodiny s příbuzenským poměrem jsou hodně uzavřené. Nevyhledávají žádné kontakty. Pokud by se povedlo tam uskutečnit nějaké setkání a udělal by se tam soubor informací, které to nese, tak by to bylo dobré. Protože v průběhu návštěv řešíme věci, které v klasické pěstounské rodině jsou zřejmé. • Ale ten kurz určitě chybí. • Co se týká osvojení manželem matky, tak tam bych přípravu doporučovala, protože drtivá většina těch chlapů je ukecaná manželkou a ani neví, do čeho jdou. A máme potom spoustu rozvodů.).

Je ale jistě potřeba **jednotlivé případy zvažovat velmi individuálně**, protože NRP může být spojena s velmi citlivým kontextem (Jsem vděčná, že ty přípravy nemusí podnikat rodiny v ghettu. Protože tam ti rodiče většinou své malinké děti opustí a starají se o ně jejich babičky. A ty babičky si pak s tím neví rady a utíkají za námi. A jsem strašně ráda, že je sociální pracovnice netlačí k tomu, že nemusí projít tím kurzem a ty děti jim dají a řeknou jenom něco o té legislativě. Je strašně dobře, že ty děti nemusejí jít do ústavu, že si je můžou takhle vzít.).

I s druhožadateli nakládají různé kraje odlišně (I to psychologické posouzení je potom vlastně kratší, pokud paní psycholožka ty lidi zná, tak spíš to je jenom takové aktualizací, popovídá si případně s tím dítětem a vlastně se jim to rozhodně ne snažíme nijak ztěžovat, ale chceme, aby opravdu i na to druhé dítě byli připravení.

• Těm už se zase nelíbilo, že se musí znovu ty přípravy zúčastnit, když chtějí dítě druhé. Fakt jim to nevyhovuje, když už jedno dítě máme, vychováváme, proč bysme měli ještě jezdit zase... • My to většinou požadujeme, ale právě z toho důvodu ta příprava je potom taky specifická, jsou speciální druhožadatelské kurzy, které jsou zaměřeny ne už na to, co jednou slyšeli, to nemá smysl jim to opakovat, ale naopak třeba na tvorbu těch sourozeneckých vazeb. • Je to příchod dalšího člena do rodiny, potřebují se tam přetřást pozice v té rodině, já si myslím že to má smysl. • Určitě, já mám takovou zkušenost, že od rodičů, právě který se z počátku bránili a pak říkali, že to bylo fajn

jako, jo. Říkali, my už jedno dítě máme, na co máme znova, že jo, a potom, potom byli docela spokojení. • Bývá to většinou ten jeden víkend, kdy jsou druhožadatel-ský přípravy, ty teda probíhají vzhledem k počtu druhožadatelů přibližně dvakrát do roka. • Jednou jsme dělali atypickou přípravu a možná to budeme opakovat, ze žadatelů, kteří už přijali jedno dítě a původně uvažovali o osvojení dalšího dítěte, což v našem kraji nebylo reálně možné a ty žádosti nám ležely dlouhou dobu, tak jsme s těmi žadateli hovořili, udělali informační schůzku. A ti, kteří byli ochotni uvažovat o PP, tak z nich jsme udělali trošku takovou atypickou přípravu. Protože oni už svoji přípravou prošli, tak to byla taková zkrácená verze. • Záleží, jaký tam byl odstup. Máme žadatele, co absolvovali ještě ty staré kurzy, tak ty chodí na ten zážitkový. Ale pokud už prošli zážitkovým, tak už mají jen kontrolní psychologický test.).

Rodiny se k druhožadatelským kurzům také staví různě; někdo jej považuje za zbytečný (*Na kurzy jsme nechodili. Když už byly, tak jsem taktně naznačila, že si myslím, že zrovna já už bych se nemusela učit, jak posazovat děcko na nočník nebo takové, že to je absurdní. • Když jsme si brali další dítě, už jsme další nepodstupovali. • Nám řekli, že už nemusíme. Že stačí zažádat znova. • Já tedy jestli můžu, já jsem se nezúčastnila žádné přípravy s manželem. Nevím, co to dá lidem, kteří už mají děti velké, my jsme teď žádali zase po letech o zhruba 10letou holčičku, nevím, když mám doma 33letou a 31letou dceru, 20letýho syna a velké děti v pěstounské péči, nevím, co by mi taková příprava mohla dát. To dost dobře nechápu.), někdo by jej absolvoval rád (*Já musím říct, že jsem byla velmi překvapená, že mě na přípravu nepozvali. My jsme si brali těžce zdravotně postižené dítě a nám napsali, že vzhledem k tomu, že jste zkušenými rodiči dvou téměř dospělých dětí, není příprava nutná. Já teda studuju sociální školu, znali mě. Ale manžel žádné vzdělání nemá a on to chtěl vědět. Nebylo to. • Nám se to tak s přítelem líbilo, my jsme chtěli na ten víkend, akorát že víme, co by nás čekalo.).**

Asi by bylo vhodné nabízet i nějaké atypické formy přípravy; beztak, jak vyplývá z výpovědí, se to už děje. A měla by se otevřít diskuse nad jejím cílem a obsahem a nad tím, zda má být jenom nabídkou, doporučením či povinností.

2.3.4 Příprava dětí na NRP

Skupinou, které se náhradní rodinná péče také týká, jsou děti: děti, které náhradní rodinu hledají, a děti, které už žadatelé ve své rodině mají (ať už biologicky vlastní nebo přijaté). Výzkum byl zaměřen na monitoring přípravy dospělých žadatelů, ale v diskusích se objevily i výpovědi týkající se dětí. Šlo o výpovědi hovořící o svépomocných skupinách pro děti (*I ty děti poznají, že nejsou samy.*

- *My jsme také byli s FOD na dovolené. Což bylo také úžasné, děti se poznají...*
- *Mně by se líbilo dělat skupiny pro děti, které jsou v náhradních rodinách. Myslím, že by to mohlo být postavené ještě úplně jinak, podpůrně..)*

2.4 Formy přípravy

Cíle máme určené, teď se budeme věnovat tomu, jakými cestami se dá cílů dosáhnout, tedy výhodami a nevýhodami možných forem přípravy, tak jak to vyplynulo z diskusí u kulatých stolů.

2.4.1 Přednášková versus zážitková forma přípravy

Odborníci se hodně zamýšleli nad formou přípravných kurzů, nad způsobem, jak lidem co nejlépe představit celý kontext náhradní rodinné péče. Z psychologických výzkumů je známo, že člověk své okolí poznává interakcí dvou psychologických procesů – poznávacích a emocionálních [9]. Velmi diskutovaným tématem tedy bylo, zda příprava má mít zážitkovou formu nebo to spíše mají být přednášky, či lépe jaký poměr má být obojího (*2/3 jsou informace, 1/3 sebezkušenostní, protože taky jak která skupina. Některá skupina jde ráda do sebezpoznávání a je to pěkné. Některá skupina je zdrženlivější, tam se potom dává víc informací než toho sebezkušenostního. Ale v podstatě bych řekla, že to rozdělení je 2/3 a 1/3. • Je to spíše vzdělávací skupina, určitě to není terapeutická skupina. • Máme tedy víkendové setkání, rodiče nám tam také spí, a pak máme s nimi individuální setkání, které je tak 2 až 4hodinový. S tím, že je trošičku zapřáháme více, abychom je poznali v těch zátěžových situacích, kdy opravdu už jsou unavení a jak reagují potom, co dělají v rámci relaxace, jaké mají techniky atd. Takže zážitkové techniky v rámci těch hodin, které má psycholog nebo sociální pracovník a tak formou besed s těmi ostatními odborníky. A to individuální sezení s každým klientem je pokaždé s psychologem, takže je to vždycky cenný, protože se tam něco otevře. Máme to v podstatě v takových nadstandardních hodinách, nad 30 hodin, ale nikdo to neodmítá. • Potom děláme i různá zážitková cvičení, takže tam se taky hodně toho ukáže, jak na tom vlastně*

*jsou ti žadatelé, to si myslím že je pro ně hodně přínosné, že si spoustu věcí ozkoušejí sami na sobě. • Účelem toho kurzu je i to, aby se objevily tyhle nerovnoměrnosti a pak se s těmi lidmi pracovalo. Tam, kde to ještě nemají zažitý, od toho jsou zážitkové kurzy. • Informací je tam 1/3, maximálně 40 % a další zaměřujeme sebezkuše-
nostně, na sebezpoznání svých pocitů, postojů. • Jednodenní jsou orientována výukově, víkendová víc zážitkově. Strídá se to tak, aby to pro lidi nebylo únavné. • Pokud to byly přednášky, tam se nevytvořil duch té skupiny, takže čím více zážitkových experi-
mentů, skupinové práce, tím se s tou skupinou lépe pracuje, naváží se tam vztahy a je důvěrnější atmosféra. To mám pocit, že nám hodně pomáhá. Potom navázat i lepší vztah mezi námi a těmi žadateli i do budoucna, protože z těch skupin z těch příprav, tak tam jsme oslovováni i na následnou péči.)*

Při prvním pročitání zápisů se nám rozdělení zdálo být srozumitelné, ale při dalších a hlubších přemýšleních jsme začaly mít zmatek v tom, **co vlastně označit za zážitkovou část a co za přednášku**, tedy informační část. Z výpovědí především žadatelů totiž vyplývá, že nejvíce je oslovlily přednášky pěstounů a osvojitelů, případně návštěva dětského domova. I zdánlivě „jen“ předávání informací totiž vyvolává emoce, a to dokonce velmi silné. Člověk slyší vyprávět zkušenosti druhého a projikuje do toho své zkušenosti a představy, jak on sám by danou situací prožíval [22]. Podobně jsou za velmi emotivní označována setkání s dalšími účastníky kurzů, třeba i mimo oficiální „přípravovou“ část.

Zážitkovými technikami tady odborníci myslí zřejmě **cílené projektivní techniky**, jako například přehrávání rolí (*Pak ty zážitky, kdy oni už pracují s tím přijetím dítěte, když není biologické a ti psychologové mají s nimi různé ty scénky, prožívají to, co by měli. A je tam taky na začátku, kde se zpracovává, jaké mohou mít poruchy a jak s tím zacházet.*) atd. Jenže tyto techniky jednak vyvolávají u mnoha lidí úzkost, protože při nich nemají situaci (sebe) pod kontrolou, zvláště, když si uvědomují, že jsou v diagnostické situaci – viz kapitolu „Diagnostika“ (*Tam se taky hodně toho ukáže, jak na tom vlastně jsou ti žadatelé. • Abychom je poznali v těch zátěžových situacích. • Že se na ně bude nějak zhlížet • To jsme nabízeli těm psychologkám, jenže ony mají takový názor, že ten, kdo chce přijmout dítě, by se měl podvolit i takovým věcem, které mu třeba nejsou až tak příjemné*), jednak mohou být někomu prostě jen tak nepříjemné, aniž by se obával následků (*Část těch lidí je z toho nadšená spontánně, část je taková, že se podvolí, aby prošli tím hodnocením a pak je takové procento, kteří si řeknou, ať mě hodnotí, jak chtějí, já se do toho aktivně zapojovat nebudu • Mám příbuzné, kteří adoptovali dítě, a ti říkali, že je strašně štvalo v té skupině nějak to probírat, nějak se zapojovat. Oni to jsou bohužel*

takový individuality. A říkali, že se nezapojovali, že jim to bylo jedno. Že jako aby dělali nějaké kolektivní aktivity, tak to oni ne. • S tím jsme se taky setkali, že ten zážitkový kurz každému nesedí, někdo je z toho nadšený a někomu to přijde hloupý se před ostatními takhle otvírat. • Ono je to velmi individuální. Někteří, myslím si, že by to potřebovali, i když jim to není příjemné a pak jsou lidi, kteří už vychovali děti, a chtějí po nich, aby si představovali, jak přijímají děťátko, jak jim běží brankou naproti, tak to třeba už je opravdu moc.)

Žadatelé na tyto techniky reagují různě. Někteří je vítají (*Pracovalo se tam ve skupinách, kdy jsme před sebe dostali nějakou situaci ohledně třeba přijetí dítěte a dalších věcí, že můžeme říct dítěti pravdu... Ta skupina se měla k tomu vyjádřit a pak to přednést. Velmi dobře jsme si na tom mohli leccos uvědomit. • Pak byl zážitkový seminář, rok a půl to je. A to bylo dobrý, to bylo asi nejlepší. • Oni tam vlastně rozebrali jednu rodinu, tak jako zážitkově, vztahy v té rodině, jak to tam funguje, nefunguje a mně přišlo, že kdyby to udělali s každou tou rodinou, že by to bylo hrozně prima. Přímo jsme tam měli tu rodinu, kterou rozebrali. • Myslím si, že bylo docela hezký, takový ty praktický věci, že pak si vzájemně jakoby vyplňují něco a pracují spolu ty manželé, jakoby, co i od sebe vzájemně očekávají, ale jakoby je to lepší, když samozřejmě si to dokážou říct doma, že jo.), jiným jsou nepříjemné fyzicky (*Byli chlapi, co se ozývali a říkali: „No tohle, přece tam nebudu na někoho sahat,“ protože paní tam říkala: „Pojďte sem a udělejte skupinu, udělejte rodinu.“ I to se ozývalo.) a psychicky (*Ti rodiče, bohužel, se styděli, nechtěli se do toho zapojovat, bylo jim stydně přemýšlet dál. • Museli jsme s nima hrát různé scénky, já jako věřím, že oni to chtěli třeba... ale jako, mně to bylo nepříjemné.*). Některým to připadá nesmyslné (*Ale malovat si, hrát na bubínky, to mi jako nepřipadalo dvakrát věcné. • Trošku mě vadilo, u těch psychologů se pořád po mně chtělo, jaký vztah bude mých dětí k dětem přijatým, jaké budou rodinné konstelace. A to jsem na ně byla asi trošku protivná, protože jsem říkala, to všechno bude jinak. To bude záležet na konkrétním dítěti. A já fakt na takovém virtuálním dítěti...), jiný za tím vidí dobrý úmysl zpestřit přípravu (*Já si myslím, že nejlepší je nezačínat úplně tou teorií, protože když někoho čtyřikrát na odpoledne pozvete, tak mnoho lidí bude mít potřeby problém tam už vůbec dojít. Půjde tam spíš jenom z donucení, hlavně proto, že to musí mít zapsaný. A hlavně to nemusí udržet. • Určitě to bylo lepší, většina z těch přednášek nebyly jenom suchý přednášky, většinou měli nějaká aktivity, a to člověka probudilo, protože to prostě byly dlouhý víkendy, že jo. A jinak, jinak by to bylo hodně těžko snesitelný, kdyby to prostě bylo tři hodiny v kuse, jenom přednášky, a to jako všichni bojovali, aby neusínali.) a někdo si z toho možná dělá i tak trochu legraci (*Zabrali jsme si takovou hru, podrželi se na zádech, ve vlasech... bylo to úžasné.*).****

Myslíme si, že užití cílených projektivních technik je potřeba velmi zvažovat. Podobně situaci vidí i někteří odborníci (*Nejdeme tímto způsobem, já bych řekla, že to je taková bojová hra, kdy lidé vstřebávají interaktivními metodami informace, takže takhle to nemáme.* • *Informace tam musí být, žadatelé jsou na různé úrovni znalostí informací. Je to formou besedy. Není to tak, že by tam někdo něco přednášel, kdykoliv do toho vstupují, mohou do toho klást otázky. Tím se práce skupiny dovrší.* • *Propojení přípravy péstounů a osvojitelů společně, to jejich vzájemné ovlivnění a setkání, že je to nejpřirozenější setkání. Pak z toho nemusíme dělat přednášku, oni to zažívají.* • *Rozvíjet tu sebezkušenostní část, to patří trochu někam jinam.*).

2.4.2 Kolektivní versus individuální forma přípravy

V kapitole o cílových skupinách přípravy se ukázalo, že KÚ poskytují v některých případech individuální formu přípravy; jednalo se hlavně o přípravu druhožadatelů, zizinců, případně přípravu péstounů, pro které se již vhodné dítě našlo (například když žadatelé jsou otevření přijetí dítěte jiného etnika), ale termíny přípravných kurzů jsou příliš daleko. Ale i v diskusi o běžné, kolektivní formě přípravy se objevovaly zmínky o individuálních částech přípravy.

Rodiče se o této formě zmínili jen jednou (*Byli jsme rádi hlavně za ten víkend a individuální pohovor s psychologkou. Ona nám nastínila tu problematiku.*).

Odborníci se zmínili vícekrát. Někteří považují individuální část za **výhodu pro žadatele** (*I tak rádi využívají tu individuální část, mám takový pocit, že mají pocit, že nás mají jenom pro sebe. A vytvoření té důvěry od začátku toho kurzu je pro nás také moc důležité, aby se tam cítili dobře, aby to neměli spíše za trest, ale načerpat a dodat odvalu. A taky se nám stane, že zavolají a ještě něco konzultují po kurzu a obrací se.* • *Kontakt s těmi dětmi, který už probíhá individuálně... Pak je ještě individuální kurz, prochází si dětská zařízení, aby viděli ty děti, jak vypadají.*). Není to ale povinné, je to nabídka (*Aby si mohli vybrat, jestli jsou skupinové nebo individuální.* • *První setkání je víceméně organizační a na individuální rozhovor, kdo ho chce.*). V některých krajích by rádi individuální formu nabídli, ale mají **problémy s jejím zorganizováním** (*Bylo by fajn, kdyby byla možnost individuální přípravy. Bylo by to dobré, ale neumím si to technicky představit.*). Jinde po individuální formě ani netouží (*Pracujeme skupinově, ta forma individuální je spíše něco náhražkového nebo navíc.*).

2.4.3 Společná versus oddělená forma přípravy

Velmi diskutovaným tématem bylo, zda mají mít přípravné kurzy žadatelé o osvojení dohromady se žadateli o pěstounskou péči nebo zda to má být oddělené.

Rodiče, kteří jsou **pro společnou přípravu**, uvádějí tyto důvody:

1. **Žadatelé na začátku potřebují totéž, protože jsou v podstatě stejní** (*A potřebujou nějaký věci úplně všichni, ale různými způsobama.* • *Mně se na tom právě líbí nebo bych to tak jako viděla, že by bylo dobrý, kdyby takovýhle pelmel byl třeba na začátku, protože je spousta lidí, kteří nejsou pořádně rozhodlí, jestli chtějí adopci nebo pěstounství.* • *A zas by bylo škoda, kdyby se úplně ošidili o ty informace o pěstounce, třeba ty adoptivní, co chtějí spíš do tý adopce... Podle mě je to přínosný pro obě ty skupiny.*), osvojitelé například chtějí vytěsnit biologickou rodinu (*Osvojitelé chtějí vytěsnit biologickou rodinu, a když jsou zároveň s pěstouny, tak si najednou uvědomí, že ta biologická rodina je, a i když s ní nebudou komunikovat, mnohdy si uvědomí, takže mnohdy došlo k takovému obohacení jedné i druhé skupiny.* • *A to je ten problém, protože nevím, jak spojit ty, ty osvojitele, který si myslí, že osvoje dítě a třeba mu o tom ani neřeknou. A potřebujete jim dávat dlouhou přednášku o tom, proč ho musej říct a proč musej být otevřený a to je skutečně pravda, protože na těch kurzech, kde jsme byli my, osvojitelé, jsou spousty lidí, který tam jdou s tím, že chtějí dítě, který vypadá stejně jako oni, aby se jako nahradilo to, co nemohli mít sami. A to je velkej problém, protože oni řeší psychologické problém neplodnosti, problémy tady s tím, který jsou úplně jiný problémy, než řeší nějaká pěstounská rodina, která bude vzít jako starší dítě, ale to jsou ty věci, který ty lidi nevědí, že potřebujou.*). A i ty děti jsou vlastně stejné (*Určité dohromady, protože tam ty děti jsou pořád stejny. Ať už je vezmete do osvojení nebo do té pěstounské péče, tam už není rozdíl potom. Oni stejně říkají mámo táto tak jako tak.*).

2. **Skupiny se vzájemně obohacují** (*Nakonec jsme si řekli, že se obě skupiny něčím obohacují.* • *Docela jsme si tam vyměnili poměrně informace, zkušenosti a takovýhle věci. Protože my jsme děcko měli, spousta z těch lidí neměla.* • *Tak pro mě bylo dobré, že jsem se tam potkal třeba s lidma, kteří už jako mají tunu dětí jako. Protože pro mě to bylo první setkání s někým, kdo, kdo tak nějak takovým zajímavým způsobem utrácí svůj život ve prospěch...* • *Chcou mít další, já si myslím, že to může někomu pomoci naopak rozšířit.* • *Myslím, že jsem tam byla hodně podpůrná pro tu skupinu. Protože jsem tam byla jediná, která tou zkušeností prošla. Tak když se tam o něčem takovém bavilo, tak já jsem mohla říkat ty své zkušenosti. Věděla jsem, co to dělalo se*

mnou. A to si myslím, že je takové důležité, že se na přípravách většinou řeší to dítě, ale že ten člověk má taky k tomu dítěti nějaké emoce a není na to třeba připravený).

3. Roli hrají ryze **technické záležitosti** (*Než bychom dali dobromady skupinu jenom pěstounů, tak by uplynulo řadu měsíců a přitom děti do PP je zcela určitě víc. Děti by zbytečně čekaly na pěstouny a ti by zase čekali na přípravu. Takže je to vzájemné obohacení a i tyto ryze technické záležitosti).*

Rodiče, kteří jsou **proti společné přípravě**, uvádějí tyto důvody:

1. **Žadatelé jsou jiní a potřebují jiné informace.** Například mají odlišné motivace (*Na setkání pěstounů, kde byly tři adoptivní maminky a je fakt vidět odlišnost motivace v klasickém případě osvojení. Jsou to oprávněně jiné motivace těch lidí.*

- *Překvapilo mě, že já jsem se pořád na něco ptala, o něco se zajímala, tak ti žadatelé o adopci mlčeli do jednoho, byli tam vždycky v párech. A bylo vidět, že si řeší ten svůj problém, že jim nejde o to dítě, ale že chtějí tu svou bezdětnost vyřešit si tím miminkem a už aby ho měli, aby ty přípravy skončily, aby si to vyslechli a byli by doma.),*

odlišnou rodičovskou zkušenost (*Jako si myslím, že je pro nás pěstouny, kteří mají svoje děti, opravdu těžké se plně vcítit do pozice těch lidí, kteří se léta marně pokoušeli o vlastní děťátko.*

- *Z toho jsme byli jenom dvě rodiny, co jsme měli už biologické děti tři už dospělé. A byli tam sami mladí, co chtěli adopci miminka a museli jsme se rovnat stále s nima. Jo bylo mi to takové jako dost nepříjemné, protože my už jsme měli zkušenosti se svými dětma a stále nás posuzovali s téma mladýma.)*

a potřebují jiné informace (*Děti jsou sice stejné, ale právní předpisy jsou naprosto rozdílné. Já musím ze zkušenosti říct, že u toho pěstounství by rodiče potřebovali daleko větší právní rámec toho vysvětlení.*), protože žádají o jiné děti (*Zase bych řekla, že je to tak odlišná tematika, že bych řekla, že by to mělo být zvlášť. Protože pěstouni se budou potýkat s naprosto jinými problémy, než se budou potýkat adoptivní rodiče.*

- *My jsme byli zařazeni do kurzu, kde byli žadatelé o adopci malých dětí, takže my jsme celé vikendy probírali psychologii dětí do tří let a já doma měla děti 10, 11 let, které byly s jakousi mentální retardací, takže já jsem potřebovala úplně jiné informace).*

2. **Skupiny se vzájemně ruší.** Odlišná rodičovská zkušenost může být pro obě strany emočně zatěžující (*Každý se na mě díval, co tam chci, proč jim já beru ty děti, když oni ty děti chtěou, jo.*

- *My máme de facto sedm dětí a kolem nás byli všichni bezdětní a zrovna ženské, co zrovna potratily několik dětí, takže já jsem tam seděla někde v koutku a skoro mi tekly slzy, jako jo, takže je to takové...*
- *Jsem chlap nebo to a určitě ty jo ženským není příjemné vykládat svoje příběhy někomu, kdo má*

svoje, rodinu nebo to – že třikrát potratila, nemohli uměle, zkoušejí a to. Určitě to není příjemné pro ty ženy jako jo. • Těch 10 hodin tam sedíte, teď se kolem na vás tak dívají, že máme tři děcka, a ještě si berem další a ještě chce další a... • Nějaká baba, co má sedm děček doma, jo a chceme jedno další jako, oni nemaj ani jedno, jo, je to tak, je to takový).

Než se pokusíme hledat možné řešení, zamyslíme se nad situací viděnou **očima odborníků**.

Odborníci pro společnou přípravu argumentují takto:

1. I když jsou motivace a požadavky na děti u osvojitelů a pěstounů odlišné, **žadatelé na začátku potřebují totéž** (*Právě oni na tý přípravě si vlastně rozmyslejí, že by to třeba chtěli i rozšířit, směrem třeba na pěstounství, nebo naopak pěstouni se zaleknou a chtěli by to stáhnout teda směrem na adopci. To propojení otevírá srdce, když to řeknu poeticky, pro obě dvě strany, jak pro pěstouny, tak osvojitele. Mohou vědět, že možností a forem je víc, může to být pro ně inspirace – někdy hodně obdivu, nikoliv následování, už jenom to, že si řeknou Frantíkovi my nechceme být, to bych se zbláznila, mít tolik dětí, to je skvělé, jestliže k tomu ta paní dojde. A skvělé je, že jiná paní dojde, že by chtěla mít tolik dětí, to je věc individuální. Představovat jim jeden jediný model „jako ten správný“ je zavádějící a nebezpečný. Z toho důvodu, že propojení přípravy pěstounů a osvojitelů společně, to jejich vzájemné ovlivnění a setkání, že je to nejpřirozenější setkání. Pak z toho nemusíme dělat přednášku, oni to zažívají. • Jak jsme doteď měli společně osvojitele i pěstouny, tak jsme to na jednu stranu brali tak, že se mohou dozvědět i o té druhé straně, třeba můžou dojít k tomu, že to změnit atd. • Osvědčilo se, že jsou i osvojitelé s pěstouny pohromadě, protože si myslím, že ještě v té přípravě je spousta prostoru pro to, aby se jejich tolerance nebo pohled na náhradní rodinnou péči nějak rozšířil a změnil... • To fakt není na škodu, aby slyšeli všichni všechno, že jim to hodně přinese) a opět je zde důraz na práci s biologickou rodinou (*Oni jsou ve fázi, kdy se tam toto prolíná, tak si účastníci douvědomují, co chtějí a nechťejí, co je pro ně přijatelné a co není. Zejména ta skutečnost, že osvojitelé rádi vytěsňují biologickou rodinu dítěte, ale ta je. A ani to, že se jedná o osvojení, tak v podstatě nezmizí. Zjistili jsme, že není na škodu, když se mluví o všech typech NRP a oni si tam mohou říct a vstřebávat, co je zajímavé. • A myslím si, že témata, která jsou jakoby vyhrazena jakoby pro pěstouny jenom, tak si myslím, že je užitečné je prezentovat i osvojitelům, protože u pěstounů je podle mě ten rozdíl zásadní jenom v tom, že musí víceméně počítat s účastí toho biologického rodiče fyzicky, ale ten osvojitel s tím musí počítat stejně tak, akorát ne fyzicky. Ale v té mysli dítěte ten rodič prostě žije a musí se s tím pracovat podle mě úplně**

obdobně. • Na co se hodně zaměřujeme, tak je právě ta účast těch biologických rodičů. Aby z toho neměli takovou obavu, že vždycky když tam ti biologičtí rodiče jsou, tak se tomu dávají určité hranice. Jak hodně můžou vstoupit vlastně do té výchovy těm pěstounům. Takže s tím hodně pracujeme při přípravách, potom s čím zase co je tak jakože docela přínosné, nebo by, hodně přínosné teda pro osvojitele a co je dobré, aby slyšeli i pěstouni, tak mluvíme hodně o attachmentu dítěte.)

2. Skupiny se vzájemně obohacují (*A oni zase ti psychologové nejsou úplně nadšení z té myšlenky, aby měli ty skupiny úplně homogenní, protože oni právě vítají to, že jsou tam ti lidi trochu různí, že si předávají ty zkušenosti, že se tím vzájemně obohacují, takže oni kdyby měli jen druhožadatele, tak by vlastně prvožadatelé přišli o zkušenost těch, co už ty děti mají.)*

Jejich argumenty **proti společné přípravě** jsou tyto:

1. Žadatelé jsou od začátku jiní a potřebují odlišné informace. Skupiny mají odlišnou rodičovskou zkušenost (*Rozdělení je víceméně na ty, kteří mají rodičovskou zkušenost, a ty, kdo nemají rodičovskou zkušenost. To je jasné, že se tam pracuje s jinými věcmi. • Rozdělení na skupiny je hlavně podle toho, zda jde o lidi s rodičovskou zkušeností nebo bez rodičovské zkušenosti. U skupiny bez rodičovské zkušenosti se ošetřují ještě jiná témata – ztráta možnosti biologické rodiny. • Druhá věc, jsou to vesměš rodiny s dětmi.)* a žádají o jiné děti, čili potřebují úplně jiné informace (*Pak jsme se setkali ... v tom zpětném hodnocení, s takovou negativní reakcí, protože osvojitelé byli v přesile v rámci toho kurzu, ... tak ti pěstouni říkali: „No když my se tu spíš bavíme o těch miminkách a nás zajímají už ty starší děti.“* • *Pěstouni by samozřejmě zasloužili daleko víc zasvětit do té své problematiky. • Většinou si ty skupiny rozdělíme, tak aby byli stejně motivovaní, na ty, co chtějí miminko, a ty pěstouny samozřejmě zvlášť a ty, kteří chtějí větší děti. • Pěstouni počítají s tím, že si vezmou starší dítě, takže ta problematika miminek se jich netýká.)*. Argument o biologické rodině se dá použít i proti spojení skupin (*Ta práce s tou skupinou budoucích osvojitelů je naprosto odlišná od práce s budoucími pěstouny. Za prvé tam u pěstounů úplně odpadá problém sdělit dítěti či nesdělit pravdu o původu.)*

2. Skupiny se vzájemně ruší, mají různé požadavky a motivace (*Tlačíme je do toho, aby žadatelé podali žádost o jednu věc, protože pokud oni podají na obě, tak to je pak jenom velmi malé množství těch případů. Protože mezi osvojením a pěstounskou péčí je diametrální rozdíl a my chceme, aby ty lidi věděli, co chtějí. A pokud chtějí obojí, tak opravdu je málo těch případů. Nemám ráda situace, kdy lidi podají obojí, s tím, že co bude dřív, to bude dřív, jo, protože pokud chtějí obojí,*

tak by na obojí taky měli být připraveni. • Když třeba ženy se pořád snaží o umělé oplodnění nebo jsou v rané fázi těhotenství, tak jim psychologové nedoporučují do toho jít, aby celou tu skupinu nenaladili jinak. Tak říkáme sociálním pracovnícím městských částí, aby to takovýmto žadatelům rozmlouvaly, ať třeba na chvíli přeruší tu žádost, aby zbytečně na ty přípravy nechodili. Protože když jsou ty těhotné v té skupině, tak jde vidět ta lítost ostatních žen. Snažíme se proto, aby ty skupiny byly podobně naladěné.)

Zdá se, jako by skupiny mluvící pro a proti hovořily o úplně odlišném druhu příprav a měly odlišné zkušenosti. Skutečnost téměř vždy obsahuje oba póly a každý si z ní vybírá ten, který je mu momentálně nějak bližší. **Důvodem pro opačné postoje je tedy zřejmě to, že každý v přípravách hledá jiné cíle.**

Pro cíl, který jsme určili v této práci analýzami výpovědí – příprava jako **záchytný bod, vstup do problematiky, pochopení souvislostí, otevření náruče pro náhradní rodinnou péči a partnerskou spolupráci** – se nám zdá lepší forma, která spojuje přípravu na různé druhy NRP dohromady. Jak se ale vyhnout nevýhodám tohoto spojení? Argumenty proti spojení považujeme za velmi závažné, je rozhodně nutné je akceptovat. Řešením situace by mohla být vícestupňová forma přípravy, tak jak to navrhovali i někteří respondenti u kulatých stolů.

2.4.4 Vícestupňová forma přípravy

Z dlouhých přemýšlení nad výpověďmi nám čím dál víc vyplývá, že zásadní věcí v pohledu na problematiku je to, **zda se dívat na realitu jako na stav nebo jako na proces** (pokud tedy nějaká objektivní realita vůbec existuje, ale tuto otázku necháme na filozofech). Převedeno do srozumitelnějších slov a do kontextu náhradní rodinné péče to znamená, že je třeba se rozhodnout, zda budeme žadatele brát jako ohraničenou a definovanou osobnost a podobně budeme vnímat i jeho motivy a dovednosti. Cílem přípravy by v tomto případě bylo jednak jednorázově a jednoduše zjistit, zda je jako žadatel k NRP vhodný a jednak mu jednorázově dát (úmyslně nepoužíváme slovo nabídnout – což se nám v mysli objevilo jako první) potřebné informace, aby z něj byl dobrý rodič.

Zcela jiný smysl ovšem dostane příprava, pokud budeme na skutečnost (osobnost žadatele, jeho motivy, jeho dovednosti, ... osobnosti dětí, zákony upravující NRP, ...) hledět jako na proces...

Tuto změnu ve vývoji přístupu k NRP reflektují i výpovědi v kapitole „Cíl a smysl přípravy“, které znovu připomínáme: *My jsme teda si brali dítě před*

patnácti lety. Tak ta příprava, co byla, to nebylo o ničem. Mně to připadlo jak výslech. Nás někdo vyslyšel a něco nám ukazoval, přikazoval, něco jsme vyplňovali. Ale protože nám tenkrát jako... jsme nevěděli, že máme i my nějaké práva, že bychom i my mohli něco požadovat, tak jsme slepě, jakoby odkývali... Ted jsme si brali kluka před osmi lety. Ale to už bylo zase o něčem jiném. To už jsme byli, bych řekla, skoro jako partneři. Byli ochotni s náma diskutovat, nebylo to o příkazu a zákazu, ale bylo to o tom, že jsme si o tom mohli popovídat. Takže si myslím, že tady aspoň z mého hlediska nastal veliký posun. • Já jsem také byla kdysi účastnice přípravy a byla jsem z toho také trochu zaskočená... Bylo to takové mimo hru... A pak jsem se účastnila i přípravy, než jsem dostala první dceru... byla možnost setkat se s pěstouny a i odbornými přednáškami. To mělo úplně jinou úroveň. • Já jsem byla na těch prvních přípravách, už jsem žádala v pořadí o sedmé dítě, ale protože přípravy zrovna vznikly, tak to bylo pro ty, kteří zrovna žádali. Museli jsme nějak dokázat, že aspoň projevíme zájem tím, že se zúčastníme příprav. Já jsem z nich moc nadšená nebyla, nic moc to nebylo, ale ty přípravy až do současnosti prošly milovými kroky, to musím říct.

Všemi kulatými stoly se táhne jako červená niť právě důraz na to, že je **NRP třeba brát jako proces** (Většinou je to chápané tak, že přijetím dítěte celý proces zprostředkování končí. Ale pro ty lidi a pro to dítě to teprve začíná. • Myslím, že to má být součást, že se na to nedá připravit, ale ten začátek by měl být nějaký vstup, ... ale potom pomáhat, současně pomáhat. • A možná ta příprava by měla být jenom tou přípravou k tomu, aby oni se nějak mohli pak obracet. • Že přijdou problémy a že by měli se obracet ... Tam je díra velká v průběhu PP, tam není návaznost. • Určitě příprava ano a určitě vedení té rodiny a nabídka pomoci potom během pěstounství. A že možná důležitější by bylo se s těmi lidmi setkávat a nabízet jim program, až budou mít to dítě. • Oni se do těch problémů dostanou, když dostanou to dítě a je potřeba, aby někam šli. • Měli jsme problémy se dvěma přijatými chlapci – sourozenci. Pomoci jsme se nedovolali. Byli jsme na to sami.).

Překážky k tomu brát NRP jako proces nejsou jen v současném nastavení legislativy, ale i v myšlení některých lidí (Ale spousta rodičů, které já znám ve svém okolí, nechtějí vůbec, aby už jim kdokoliv zasahoval do rodiny. Jako my jsme si ty děti vzali, jsou naše a jsme normální rodiny jako každý jiný a nechtějí tady tohlencto. Takže i tohlencto myslím, že není v podvědomí těch rodičů, aby. Oni se to kolikrát stydí, že žádají někde o nějakou pomoc o nějakou radu a i tady tohlencto myšlení je potřeba nějakým způsobem změnit, že to není lustrování té rodiny, co dělá špatně nebo co se jí nepovedlo, ale je to pomoc. A tohlencto je někdy téměř nemožné. Já mám jednu rodinu konkrétně na mysli a oni ne, ještě mi někdo řekne, že něco dělám špatně a jako

nevysvětlím, že to je o tom, že když já přijdu, že kluk má takové a takové problémy, že to není to, že já to dítě špatně vychovávám, ale že to je to, že mu chcu pomoct. Já si nejdu na něho stěžovat, on je makový takový, ale chcu mu co nejlépe pomoct, abysme ten problém co nejrychleji vyřešili bez jakýchkoliv dalších následků.).

Jako proces je definovaný i před chvilkou opakovaně zmíněný hlavní cíl přípravy, tak jak vyplynul z analýzy výpovědí rodičů i odborníků. Pokusíme se teď tu vícestupňovou formu přípravy navrhnout či přesněji řečeno s pomocí výpovědí popsat, protože ona už de facto spontánně, na základě potřeb rodičů, odborníků i dětí vznikla, a do jisté míry funguje.

Negativní reakce na obsah přípravy zdůrazňují, že žadatelé dostali informace, které nepotřebovali, nebo že nedostali informace, které potřebovali. Je to pochopitelné, protože „jednorázová“ příprava má omezený rozsah, přičemž:

1. **žadatelé jsou různí** (*Někdo má zájem projít tou přípravou hlouběji. Někdo zase chce jen to nezákladnější.);*

2. **berou si či mají různé děti** (*Někdo si chce adoptovat jedno dítě, někdo chce víc dětí. • My jako taky jsme byli otevření etnikům a spíš teda mě zajímají nějaký specifika, než to, že jako já nevím zdravotní věci ohledně dětí.);*

3. **mají různou životní zkušenost** (*Hodně se tam mluvilo o vývoji dítěte. My jsme měli vlastní děti, tak jsme to znali. Tak jsme to tam tak proseděli. • Spíš si myslím, že opravdu je dobrý to zaměřit, myslím si, že přínosnější byl kurz, když jsme byli na kurzu pro druhožadatele, tak, jakoby ten už byl, protože ten už byl zaměřený na to, že jsme druhožadatelé. Takže vycházel z toho, že jedno dítě už člověk má a byl zaměřený jako víc na to, že jde o příchod druhého dítěte do rodiny, teď jak ty děti k sobě budou kompatibilní, nějaké ty sourozenecké konstelace, tak přišlo mi to, tohle mi přišlo lepší asi.), děti jsou různé (I podle typu toho dítěte, to nejde jednotně příprava, když si berete – jako my zdravotně postižené nebo relativně zdravé – dítě v uvozovkách jenom s citovou deprivací nebo romské dítě. My máme jiné problémy než se zdravým dítětem. Pak to nějak specifikovat. • My máme taky romský dítě a nebyl nikdo na tom kurzu, který by šel tady tím směrem. ... Ten kurz nemohl být směřovaný na naši problematiku, protože většina z těch lidí byli směřovaný na jinou problematiku a to je to, co je těžký, že kdybychom museli čekat, než se naplní kurz plný lidí, kteří jsou stejní, nebo podobní, tak to by bylo horší pro nás, horší pro děti. Tak jako nevím jak to řešit, ale je to škoda, že jsme nemohli jako mluvit víc o tady těch specifických problémech, ale chápu, proč jsme nemohli.);*

4. problémy v různých obdobích života – jak dítěte, tak rodiče – se také liší (*Vůbec jsme nebyli připraveni na to, nebo jen velmi okrajově – my máme tak bezvadný dítě, ale ona má tak strašný problémy s biologickými rodiči, že na to jsem nebyla připravena já.*).

Tato situace tedy jistě není řešitelná jen tím, že oddělíme žadatele o různé formy NRP hned od přípravy, i když to oddělení je jistě pochopitelný krok směrem k řešení. Ale i pěstouni se velmi liší v tom, jaké informace a jakou pomoc kdy potřebují.

Víceступňová forma přípravy by mohla situaci řešit, jak navrhují sami rodiče (*Spíš mi přijde lepší, když se jde v nějakém specifitějším tématu více do hloubky a udělá se na to seminář nebo nějaký workshopy, ty lidi se aktivně zapojí. • A my jsme se bavili o tom, že by nebylo na škodu, kdyby těch příprav bylo víc, třeba kdyby to bylo rozdělené do víc. • Jestli se člověk může na rodičovství nějak připravit, tak to z mého pohledu, asi pokud by přípravy byly asi nějaké zvláštní, třeba několikaleté, tak možná.*). Otázka je, zda ještě této formě dávat název „příprava“, zda by nebylo lepší nazývat to semináře či workshopy.

Rodiče sami vyjadřují zájem o další vzdělávání (*Já bych se navíc přimlouvala za další vzdělávání těch rodičů. • Já bych uvítala doškolování dál. Třeba jednou za čtvrt roku. I teď. • Určitě, kdyby se tam znovu řekla legislativa, vývojové fáze dítěte, povídání, vypovídat se z těch problémů. Někaké psychologické posezení. • A to je takový postoj většinou, že si myslí, že jako ta láska, ten zájem stačí. Ale to není pravda. • Ale to je to, co jste říkala vy, jako když teda máte přípravu, že jo, a pak dva tři roky nic.*).

Situace se mění, s dětmi nastávají nové problémy, je třeba se v nich orientovat (*Teď jo to malý období, to prostě se v podstatě nic neděje a než dojdou do toho věku, než se něco bude dít, tak právě to, co by se mi hodilo, to už si fakt nepamatuju, takže něco si sem tam přečtu, takže mě přijde, jako přišlo by mi super, ... jako prostě budu doplňovat přesně tady tohleto, kde, když to budu potřebovat. Někaký to školení, až holce nebude rok, ale devět. • Máte pravdu v tom, že u těch větších je potřeba se vzdělávat, protože je to práce na tý identitě a získávat ty informace a i třeba způsob, jak tomu dítěti pomoci, třeba metoda objetí, nebo ty bejby masáže a tohle to, to naše děti strašně milujou. A to jsme byli u spoustu... A to jsme taky nevěděli tohle to, to jsme taky získali až potom. Ale úžasně to obohacuje nás teda rodiče tím, že na jednu studujeme spoustu nových věcí, a je to příjemný, no. • Kdybych v tu chvíli,*

kdybych měla pravidelně nějaký možnosti, jakoby že, že prostě je něco zaměřeny na děti v tomhle věku nebo na tohle téma třeba, ... a nějak prostě průběžně bych si z toho mohla jednou za rok nebo za dva roky ve chvíli, kdy se mě to týká, jakoby vybrat, že teda tedka se mě to týká, tak ted tam pudu. • Kdybychom si nesháněli informace pro ty patnácti až šestnáctileté, nevím, nevím, jak bysme to všechno zvládali.).

Někteří uvažují i o tom, zda by **kontinuální vzdělávání** nemělo být **povinné** (*Já nemyslím jenom jako, jako nabídnout. Jestli by to jako nemělo být povinné třeba v tom prvním roce. • To je pravda, to je další problém. Tam bych snad chtěla, aby to bylo trochu povinný, nějaký základ, aby byl povinný.).* Ale spousta argumentů je proti povinným doškolováním (*První by se dostavil psychický šprajc. • Pěstounství je dobrovolné, nelíbí se, kdyby ještě byla taková povinnost. Spíš tuto možnost nabízet. • Můj názor je teda, že ne. Mě by to strašně odradilo. • Já si myslím, že by to bylo dosti odrazující, ne jako pro mě, ale pro spoustu jiných, který znám, si myslím, že by to byl problém. • Jako adoptivní rodič bych měla velkou averzi, kdybych dopředu věděla, že musím, protože nepřijímám to dítě do rodiny tak, že opravdu se rozhoduju k tomu, že je to moje dítě je naprosto, jako rozhodnout se, že teda odnesu všechny důsledky a následky a měla bych hodně divnej pocit z toho, že jako měla bych tam ten pocit, že jako opravdu co tři roky mě bude někdo jakože nějakým způsobem otravovat, že někam musím chodit a myslím si, že by to odradilo spoustu lidí. • Na mě to působí divně, že jo, prostě normální rodiče, který se staraj špatně, nikdo nekontroluje, jo.).* Navíc by se obtížně hledaly sankce, jak postihnout ty, kteří se povinných kurzů neúčastní (*A co budou dělat, pokud nebudou chodit... • Jako pokud je to povinný a on se teda nedostaví, co budou s ním dělat, jako?).* Sebrat mu děti, které má v NRP? Těžko. Odebrat peněžní dávky? Neodnesly by to zase spíš ty děti?

Ovšem pěstounství je placená profese, někteří rodiče na to upozorňují. Pěstounství vnímají jako **odbornost, ve které je potřeba se** – podobně jako v jiných profesích – **dále vzdělávat** (*My to totiž pojímáme víc jako profesně. Jsme rodiče, ale...).* A jako v každé profesi je potřeba, aby byla nějaká zpětná vazba. Aby se ta profese vykonávala ne izolovaně, ale v nějaké spolupráci (*Jediný, co já bych k tomu měla, zase si myslím, že je to důležitý u tý pěstounský péče, když to přeženu, ted možná řeknu tvrdou větu: „Nás nikdo nekontroluje – ty pěstouny.“ A já mám pocit, že bychom měli být víc kontrolováni. Já to nechci říkat ošklivě, já děti netluču, dávám jim najíst, starám se o ně. Ale potom tam opravdu může docházet ke zneužívání, protože je to skok do vody, nevíte, komu ty děti svěřujete. A mě překvapilo, my jsme měli děti tři měsíce a po třech měsících zazvonil telefon, že tedy se někdo přijde podívat.).*

Na pěstounství jako **profesi, která by měla mít své povinnosti**, upozorňují i odborníci (*To je o tom, že PP musí být odborně vedená. U nás není ještě zažité, že by to měla být jedna z povinností pěstounů, aby to pěstouni dělali (vzdělávání, pozn. aut.).*)

Vicestupňová forma by řešila i takovéto situace:

1. **kdy se na něco čeká** (*Já vidím jako optimální model, tu přípravu prostě rozdělit nebo protáhnout a začít s ní včas, aby byl vyplněn čas toho čekání na to vyšetření. Na co si většina rodin stěžovala, že čekají, pořád čekají a nic se neděje.*

• *Otevírá to možnost, že se dějí už na začátku zprostředkování a že se dějí před tou dlouhou dobou čekání. Tak ten čas čekání nemusí být jalový, už si mohou hledat další informace, cíleně.* • *Já si myslím, že by nebylo špatné, udržovat tu jednu skupinu po delší časové období. Skupinu z 10 čekatelských rodin. Začít jedním víkendovým celodenním vyjetem, aby se ti lidi sešli, prošli se, během toho se někde posadí, řeknou si něco, můžou si něco vztahového zahrát.);*

2. byla by **možnost osvěžit informace**, které už žadatel dostal, ale zapomněl (*Samozřejmě spoustu informací pozapomenou, protože je toho najednou hodně a až potom je ta realita.* • *Oni to „do vás nasypon“ a najednou odjedete. Chtělo by to za měsíc, za dva měsíce, než to nějak zpracujete, znovu zopakovat.* • *Ale co mi třeba trochu chybělo... víc z právní oblasti, to se strašně těžko zjišťuje – například zodpovědnost pěstouna v konkrétní situaci, zdravotěda... Víc do toho konkrétního.* • *Oni na tý přípravce nedávají pozor nebo už je to dlouho od té přípravy, že to zapomněli, že prostě dopouštějí se takových chyb, který se na tý přípravce říkají, protože ten pan doktor říká, ale vždyť to bylo všechno na přípravce, tohle to, to byste měli vědět. A pak se to zapomene no, je to tam potom dlouhá doba.);*

3. byla by to také cesta, **jak informovat o změnách** zasahujících NRP (*Mezitím se mění zákony, společenská situace, ekonomická situace rodin.).*

2.4.5 Denní versus vícedenní forma přípravy

Rodiče nejsou při rozhodování, zda by příprava měla být jednodenní nebo radši vícedenní, jednotní.

Ti, kdo jsou **pro vícedenní formu**, argumentují tím, že je víc prostoru pro neformální diskusi (*Možná by to byla větší legrace, kdyby se to dělalo sobota – neděle, že bychom se líp poznali, že to bylo takhle takový roztrhaný, a vlastně třeba i s dětmi.* • *Ale je to lepší než jet někam na 14 dní, protože ty prodloužené víkendy se spíš zařídí.* • *Byli jsme rádi hlavně za ten víkend.* • *Byla tam bezvadná parta.*

Měli jsme to na XXX, dr. XXX nás zavedl do bezvadného sklípku, teď se setkáváme, je to bezvadné. • Ideální jsou víkendové pobyty. Člověk si tam jede odpočinout a pak je večer nebo odpoledne, kdy je tam odborník. Je to nepovinné, nenásilné a při té zábavě se doví, povídá se o všech možných problémech, a to úplně stačí. • My jsme se spíš bavili s těma holkama o tom, že by nebylo špatné to udělat třeba pátek, sobota, neděle, někde. I třeba byt si bereme ty naše děti s sebou... • Ale kdyby se to udělalo jako kombinace, že by byla teorie a pak víkendy, jako 3–4 víkendy, tak to už se myslím dá. A je dobré, když si lidi zvyknou na nějakou skupinu a ta pak spolupracuje. • Já si myslím, že by to bylo dobré, protože zrovna u těchto zážitkových věcí, pokud tlačí čas a nedotáhne se to, tak to může způsobit psychické problémy. • Já si myslím, že ty pobytové jsou úžasné v tom, že potom večer si ty rodiče bez účasti lektora sednou a teď si sdělují ty dojmy a pocity a i ten večer něco přinese. • Já bych spíš upřednostňovala ty pobytový, kvůli tady tomu, protože ty, já sice chodím na aktivní střediska, protože jsem hroznej šprt ale, ale, pro mě já tam jdu, ne kvůli těm přednáškám skoro, vždycky tam jdu kvůli tomu se snažit navázat kontakty a vzájemné zkušenosti a tak.).

Argumentem proti je jednak zajištění hlídání dětí u žadatelů s dětmi (*No, pátek, sobota, neděle, tak vlastně to máte vlastně tři dni dovolené, si děda musel vzít a teďkon hledat pět dní, kdy nám ty děti hlídal odpoledne, protože vlastně to máte, přijdou ze školky, ze školy, takže je někde do 7 hodin někdo musí ty děti hlídat.*) a také pro někoho může být finančně náročné platit si někde noclehy. Dalším argumentem proti je, že je to moc informací v malém časovém úseku (*Já třeba nesouhlasím pátek, sobota, neděle, protože to je strašně narychlo a člověk ty informace ani nemůže pojmout, jo jako tak, jo, obecně. • Moc najednou tohle.*), ale někdo to naopak vnímá jako ztrátu času, kdy se toho za poměrně dlouhý časový úsek mnoho nedozvěděl (*Potom víkendovky, ty byly teda... ne, nechci říct, ale tak trochu ztráta času. Tak úplně sice ne, ale ta témata nebyla až tak věcná, aby nám to něco dalo.*). Zmíněna byla i časová náročnost (*Ono je zase problém s časem, protože jakoby těžko přimět někoho, aby si na to bral dovolenou, nějakou dobu – 2, 3 měsíce. Nebo zase zablokovat na nějakou dobu všechny víkendy, to není reálný.*).

Odborníci se v argumentech s rodiči shodují. **Pro** pobytové kurzy mluví to, že se tam **formální vztahy mění na neformální** (*První večer se většinou hodně uvolní ty vztahy, spadne z nich takové to napětí a najednou se spřátelí, i s námi ještě večer diskutují a je to dobré. • První večer jdou spát, druhý večer jdou společně na pivo a v sobotu říkají, že už to nevydrží do příště, protože neví, co bude dál... Poslední 2 roky se nám nestává, že by někdo z přípravy odjel. Zpočátku byly problémy, teď*

už ne. V minulosti jsme dělali pro osvojitele setkání jednodenní, ale oni pak stáli u aut a nemohli se rozloučit, tak proto to děláme od čtvrtka, aby se mohli víc naladit.

- *Kraje nám docela i záviděj to, že taky jsou ty víkendový pobyty a oni to tam nemaj.*
- *Večery jsou výborné, protože někdy při skleničce vína či něčeho jiného, na druhý víkend ženy pečou koláče a trumfují se, který je lepší, potom je to hezká příležitost mluvit i neformálně o tomtéž, jinak.*
- *Víkendové setkání jsme si zvykli začínat čtvrtkem navečer, končíme v sobotu obědem. To se ze všech variant, které jsme zkoušeli, ukázalo jako nejméně problémové pro většinu lidí... Vysvětlujeme, jak moc stojíme o to, aby tam zůstali a spali v tom středisku, ale nenutíme je k tomu.*

*Dalším důvodem, rodiči nezmíněným, je **posuzování** žadatelů (S tím, že je trošičku zapráhneme více, abychom je poznali v těch zátěžových situacích, kdy opravdu už jsou unavení a jak reagují potom, co dělají v rámci relaxace.).*

Proti pobytové formě mluví i podle odborníků **finance** (*Víme, že je lepší, když tam přespávají, lépe se soustředí, nejsou rozptýleni starostmi z domova, ale z finančních důvodů je nenutíme.*) a **časová náročnost** (*V počátcích příprav jsme se pokoušeli o to provádět kurz při pobytu. To se setkalo s velkým neúspěchem a neochotou. Nyní jsme přistoupili na formu, která má své výhody a nevýhody, ale je to to, co rodiny chtějí. To znamená, že se s nimi setkáváme po jejich pracovní době, pravidelně každý týden na 4 hodiny.*

- *On by o to asi nebyl moc zájem, protože oni žadatelé nemají neomezené množství času. To je věc, na kterou se mě pořád ptají, jak dlouho jim to zabere, ta příprava, a kdy se to bude realizovat. Jak jim to bude zasahovat do osobního života.*

2.4.6 Návštěva ústavního zařízení

Rodiny i odborníci označili za velmi potřebné informace, které by měla poskytnout příprava, informace o náhradní rodinné péči, především o tom, jaké jsou děti, které do NRP jdou. Jednou z možností, jak to přiblížit, je návštěva kojeneckého ústavu nebo dětského domova.

Rodiče se domnívají, že to **může být velmi přínosné**, protože například vidí:

1. **v jakém prostředí ty děti žijí** (*Myslím, jako že je nejlepší, když je člověk v prostředí těch dětí, že je to mnohem lepší, než když se sejdeme tady. To by bylo docela dobrý, kdyby šlo aspoň část teoretických kurzů umisťovat do kojeňáků nebo do DD.*
- *Jet do jakéhokoliv ústavu, abych pochopila, jaké je to dítě, co to je dítě s psychickou deprivací, jaké je to dítě z ústavní péče, jaké jsou tam režimová opatření, z čeho to dítě se ke mně dostane. Samozřejmě když budu žádat o 5., 6. dítě z ústavní*

péče, tak už tam nepotřebuji jít na ně dohlížet, ale je to možnost pro provozadatele. Protože já si myslím, že to obrovsky otevře oči a rozšíří obzory neskutečně.);

2. **jakou mají mentalitu** (*Tady jde spíš o to, aby ten člověk si uměl představit snáz tu mentalitu těch dětí, co ho jednou čeká, ty problémy. Podle mě bych spíš tu budoucí maminku nebo rodiče dala třeba 3 dny nebo týden jako praxi někde v ústavu, v tom dětském domově, aby si navykli na mentalitu těch dětí vůbec. Protože každé to dítě je jiné, tam se to nedá připravit: „Čeká vás tohle nebo tohle.“ Tak takhle když budou mít jednu větší skupinku dětí, když si tam s nimi budou dopoledne hrát jako nějaká ta teta, tak snáz pak pochopí to dítě, když si ho vezmou domů, co ho trápí a co potřebuje. • My jsme tam (do přípravy, pozn. aut.) šli tedy s jinou zkušeností, protože jsme oba dva už několik let dělali dětské psychiatrie, takže jsme měli s těmi dětmi přímý kontakt. Pořád mi běžela při té přípravce otázka, a to asi souvisí s tím, co tady zaznělo, mně přišlo, že člověk, který v kontaktu s tímhle typem dětí nikdy nebyl, upřímně řečeno, žádná přednáška vám tohle nikdy nenahradí. Naopak bych řekl, že ve spoustě věcí naopak ta přednáška může ještě zmást, protože člověk si tam odsad odnáší trošku takové přesvědčení, že tak jako ví, jak na to. A že bez té zkušenosti, nějak se setkat a fungovat s těmi dětmi, které jsou opravdu jiné, to nejde.)*

Někdo upozorňuje na **limity**, které má návštěva zařízení (*Já si stejně myslím, že projevy psychické deprivace nepoznáš za týden ani za půl roku. To se táhne s tím dítětem celou dobu.*) a také na to, že **ne všichni žadatelé tuto zkušenost potřebují** (*Někdo bude chtít mít zdravé krásné dítě, nebude chtít 3 dny se koukat na ty děti, které neumí mluvit, neumí chodit. To jsou specifické případy, do toho se nedá zařadit každý a ta příprava musí být pro každého stejná.*)

Postoje **odborníků** k návštěvě ústavního zařízení jsou diferencovanější. Někdo je zásadně **proti**, považuje to za:

1. **emocionální zátěž pro žadatele** (*Já jsem zásadně proti. Já jsem psycholog, ale pro mě osobně, kdybych se dostal do té situace a šel se podívat do dětského domova, kde je hodně dětí, tak to na mě bude působit velmi negativně, a za druhé se budu ptát, proč tady ty děti jsou a proč tady mám čekat rok. A druhá věc, proč jsem byl zásadně proti, že vždycky ta, většinou žena, si u nás nějaké to dítě vybere a uloží si ho jako fotku do hlavy a pak bude říkat, ten Pepíček ale vypadal líp... My tu na to měli velkou diskusi, já jsem použil právo veta. Já si myslím, že to není produktivní. Naopak říkám, pokud jsou ti rodiče už vybráni, přijdou k nám, my je tam provedeme, my jim tam ukážeme úplně všechno, oni u nás i bydlí. Ale dopředu to nechci, já si myslím, že by od nás pak odcházeli ještě ve větším stresu. • Fakt je, že u bezdět-*

ných párů to děláme jenom když si myslíme, že ta skupina je na to zralá. Pro ně je to velká zátěž.);

2. **neetický krok vůči dětem** (Pokud jde o DD, já to vnímám jako problematické s ohledem na ty děti, o nějakou etiku.).

Proti návštěvě ale byla jen menší část odborníků; ta větší část naopak byla **pro**, v návštěvě vidí velká pozitiva.

1. Žadatelé mají možnost **nadýchnout atmosféru, ve které děti žijí** (Spousta klientů by velice rádi ocenili, vidět podmínky, v kterých děti žijí. • Ty, kteří chtějí větší děti, ty odkazujeme na dětské domovy, aby měli také tu konfrontaci s tím prostředím. A to si myslím, že je pro ně také přínosné, že oni už ví, do čeho jdou, na co se mají ptát. • To už je takové konkrétnější, že, že vidí ty děti. • Pro ty náhradní rodiče to má ale obrovský význam potom... když už získají dítě do péče a povídáme si, co je tak nejvíc oslovilo, tak zpravidla zmiňují právě tu návštěvu toho zařízení a někteří třeba řeknou, my jsme se strašně styděli, protože jsme s sebou vzali asi deset plyšových zvířátek, protože jsme si mysleli, že půjdeme do takového toho zařízení, kde ty děti budou v takovém tom lékařském prostředí, v těch postýlkách s těma sítěma a budou se držet těch šprušliček tam a budou strašně smutné a potom jsme to tam strkali do kabely ty plyšáky a říkali jsme si, pane bože, to jsme se ztrapnili, a získávají úplně nový náhled na to prostředí, odkud to dítě získají. • Je o to obrovský zájem... Myslím si, že jim to hodně mění pohled, protože přicházejí s tím, že ústavy jsou plné dětí, které nikdo nechce, které čekají, až je někdo vysvobodí a diví se, že nikdo za nimi neběží.).

2. Přítomnost v prostředí a kontakt s dětmi přináší **realističtější pohled na náhradní rodinnou péči** (Já mám teda velice dobrou zkušenost s tím, že ti žadatelé tam vlastně přijdou na to, že ta jejich představa, o tom, že ty kojenecké ústavy jsou plné těch dětí, které v tom okamžiku můžou jít do té rodiny, se tam rozpadá, kdy ten kojeneček je opravdu plný a jak potom paní doktorka řekne, že možná je tam deset dětí na těch sto, které by v této chvíli mohly být umístěny do rodiny a jaké jsou to děti, tak oni se docela do té situace potom reálně dostanou. Že oni mají ten, tu svou představu té laické veřejnosti, že těch sto dětí... • Většinou tam není žádné, protože pokud je tam takové to žádané, malé, zdravé, světlé miminko, tak to tam je chvilku, že a okamžitě jde do rodiny. Takže ano, při těch návštěvách někdy teda skutečně zacílíme na to, že kolik je tady těch zdravých, bílých miminek a není žádné, nebo je jedno, dvě maximálně. A já si myslím, že to jim fakt otevírá oči.).

3. Konkretizuje termíny, které jsou pro ně při přednáškách pouze virtuální realitou (*Mění se jim pohled na to, co je romské, poloromské dítě a takové věci.*

• *Já vlastně prezentuji ty děti a zase se dovidám něco od nich, co si představují a je to fajn, moc příjemné i pro nás... vidím ten posun těch žadatelů, že vlastně se dostanou mezi ty děti, že vidí, že třeba měli jenom žádost na malinké do roku nebo novorozence, ale v tu chvíli se jim všechny zdají milé, všechny malinké i když jsou kolem třech let.* • *Oni nevědí, jak vypadá poloromské dítě, když se jich zeptají, jako jestli by přijali poloromské, romské.*).

4. Mění pohled žadatelů na náhradní rodinnou péči a na to, jaké dítě by mohli přijmout (*Je to vždycky takové přínosné setkání, myslím si oboustranné ... z těch zájemců o adopci by se časem mohli rekrutovat zájemci o tu pěstounskou péči...*

• *Určitě po návštěvách toho zařízení u mnohých z nich se mění náhled na to, jaké jsou ochotni přijmout dítě. Výrazným způsobem docela.*).

5. Návštěva ústavu je také příležitostí navázat vztahy s dalšími odborníky (*My na přípravách participujeme už dlouhou dobu a já jsem za to ráda, protože nebudu předstírat, že si tím neulečujeme tu práci potom s těmi náhradními rodiči. Já jsem měla pocit, že nemůžu tu práci vykonávat tak, že ty děti jednoho dne předáme a pak o nich nebudeme mít žádnou informaci.*).

Pokud jde o **etičnost vůči dětem**, odborníci říkají, že **děti jsou na cizí lidi v ústavu zvyklé** (*Ty děti jsou fakt zvyklé na to, že tam chodí dobrovolníci, studenti, takže ta naše skupinka, jestli se tam objeví párkrát do roka, že už to není zásadní.*

• *Že by se děti vrhaly na případné pěstouny, to se neděje.* • *Vlastně za dětmi do domovů i dětských center pravidelně jezdí jejich sociální pracovnice, jezdíme my, protože potřebujeme třeba probrat k tomu dítěti něco, takže já si myslím, že ty děti jsou zvyklé, sice je otázka, kdy tam jde větší skupina, než když jdeme třeba po dvou po třech, že jo, tak je to asi trošku jiné.* • *My jsme třeba spolupracovali se střední školou a chodily tam opravdu skupiny těch studentů, protože měly taky projekt pro ty naše děti, dělaly s nima výtvarné činnosti, dělaly s nima cvičení na balonech a podobně. A těch studentek chodilo taky celá prostě velká skupina, protože si pak ty dětičky rozebraly jednotlivě, takže když přijdou ti žadatelé a je jich třeba i kolem těch deseti, tak to opravdu na ty děti nepůsobí nijak špatně.* • *My jsme s dětma venku, my s nima jezdíme nakupovat, na výlety, takže oni, já si myslím, že je fajn, že i ti žadatelé vidí, že prostě oni jsou zvyklí na tu tetu, na ty tety, které mají a těch žadatelů vlastně, k nim nepoběží.*), navíc **i domů k biologickým dětem chodí návštěvy** (*Doma jsou taky děti zvyklé na návštěvu.*).

Pro návštěvu zařízení ale samozřejmě **musí být určeny podmínky**. Žadatelé jsou **poučeni o situaci** (*Když tam jdou v těch skupinkách, tak co se týče tý etiky, toho přístupu k těm dětem v tom zařízení, tak jsou samozřejmě i ti žadatelé poučeni, než tam jdou. • Taky jim říkáme mimo jiné, že si tam nejdou vybírat dítě. • Neměli by navazovat teda kontakty, myslím, že se to neděje.*) a **zařízení je na to připraveno** (*A my jsme i na takové exkurze zařízení, protože my nedáváme jmenovky na postýlky.*). V kojeneckých ústavech se jen nakukuje za sklem (*U těch maličkých tam se jenom dívají přes sklo na ty miminka v těch postýlkách, takže je to takové, myslím si, že ošetřené tam.*) a do dětských domovů se chodí většinou, když tam děti nejsou (*My jsme se touhle otázkou zabývali v centru, ... protože samozřejmě se to nabízí ta otázka, jestli to ty děti nepoškozují, že tam chodí takové zástupy lidí a koukají na ně, teda podotýkám, že do toho většího domova chodíme, když tam děti nejsou, tam ty děti neokukujem, výjimečně že je tam někdo nemocný na pokoji že jo, takže tam nevstupujeme ... se respektuje to, že tam mají nějaký ten svůj pokoj, už tu rodinnou buňku tak tam jenom nakouknem, aby měli orientaci... • Chodíme tam dopoledne a děti jsou ve škole. • Tam by byl problém spíš v tom, že by nám to narušilo ten náš odpolední harmonogram ... jo ... že samozřejmě musí se vyčlenit nějaké prostory, kde to setkání bude probíhat a vzhledem k tomu, že každý prostor v našem dětském domově je k něčemu určen, takže to narušení bych viděla spíše v tom, než že by se děti vrhaly na případné pěstouny, to se neděje.*)

2.4.7 Svépomocné skupiny

Při hledání odpovědi na otázku, co kurzy přinášejí nejdůležitějšího, tedy lépe řečeno co přinášet mohou či mají, vyplynulo shodně z výpovědí rodin a odborníků, že je to příležitost k setkání s důležitými skupinami lidí a příležitost k získání informací. V kapitole 2.4.4 Vícetupňová forma přípravy jsme analyzovali, zda je třeba se na náhradní rodinnou péči, zde konkrétně na přípravu žadatelů, dívat jako na časově ohraničenou a definovanou událost nebo jako na dlouhodobý proces. K příklonění se k názoru, že je to spíš dlouhodobý proces, vede i z analýz vyplývající definice cílů jako otevření náruče pro NRP a navázání partnerské spolupráce. Setkání, kontakty jsou pro tyto cíle nezbytným základem.

Účastníci kurzů mluvili o třech důležitých skupinách lidí, se kterými potřebují být v kontaktu: spolužadatelé ze stejného kurzu, zkušení NRP rodiče a odborníci. Postupem času se ovšem ze žadatelů také stávají NRP rodiče, čili tyto dvě skupiny během času splývají v jednu. Pro naše účely jsme si ji nazvali Svépomocná skupina a její význam budeme teď rozebírat podrobněji.

Jaký význam mají svépomocné skupiny podle rodičů?

Jednak **informace sdělené lidmi, kteří mají děti v NRP, mají pro žadatele jiný rozměr**, vztahují se k jinému kontextu než informace předané odborníky. Přednáška pěstounů a osvojitelů byla velmi často rodiči i odborníky označovaná za nejdůležitější přínos přípravy. To, co říkají pěstouni a osvojitelé, jsou žité zkušenosti (*Když jsme přijímali první dítě do PP, stála jsem o setkání s nějakou pěstounskou rodinou. To je jedna věc, která si myslím, že je v těch přípravách hodně důležitá. Aby se vyskytly pěstounské rodiny a předávaly zkušenosti. Nemyslím jenom náhodně, když jsou tam jako drubožadatelé, ale cíleně.* • *Pro mě největší zásobárna je setkání s jinými pěstouny. I na té přípravě. I v době, kdy jsem neměla žádné zkušenosti, tak to bylo nejpřírodnější. Když jsem tam potkala paní, která byla pěstounkou.* • *Spíš než teoretická část, raději kontakty s pěstouny. Ti vám v neformálním rozhovoru řeknou nejvíc. Jsou věci, které se říkají veřejně, a jsou věci, které se říkají stranou.* • *Ideální je navštívit pěstounské rodiny. Pobýt tam, nejen tam být hodinu na kafe. Opravdu vidět ty děti, jak se chovají. Takhle možná, kdyby ti pěstouni, kteří žádají, kdyby možná přišli jednou do toho kolektivu, kde ty pěstounské rodiny jsou a poznali ty problémy, možná že by se to řešilo snáz a možná že i ti, kteří chtějí adopci, by přistoupili na to pěstounství.* • *Já si myslím, že pěstounství nebo NRP by měla být nakažlivá. A my máme takovou filozofii s manželem, že jsme teda nakazili už sedm rodin, které se pro tuto péči rozhodly, na základě přátelských vztahů. A pro mě jsou tyto kurzy něco takového studeného, něco jako vzadu. Myslím si, že v určitém rozměru jsou dobré, ale nedáte jim ten rozměr, jako když si je pozvete domů, dáte jim dobrou večeři a oni ty děti vidí, jak se chovají, jak vy se k nim chováte a jaký máte vztah, jak řešíte problémy. A v podstatě s nimi prožíváte ten intenzivní vztah. Není to o tom, že to je na jedno odpoledne. Je to o tom po určitý čas s těmi lidmi být, nakazit je tím, že je to možné, že to funguje, že se věci dají zvládnout.* • *Já bych to spíš směřovala na ty pěstouny, které ty děti už mají. Žadatelům, které ještě děti nemají, tak jim nejlíp poradí ti, co už děti v NRP mají.*).

Rodič nevystupuje jako odborník, čili žadatel či další **rodič se ho nebojí zeptat na to, na co by si u odborníka možná netroufl** (*Mám kamarády, kteří tím teď procházejí a vždycky říkají – my radši utkáme k vám, protože pro nás je daleko snazší ty věci probírat s vámi, jak jste to dělali, jak jste to řešili atd. Je to takové živé, takové opravdové.* • *Oni se na nic neptali a pak za námi chodili a kladli ty otázky. Hloupě to bylo v tom, že se báli ptát před těmi sociálními pracovníci – co si o mně pomyslí, teď zjistí, že o tom nic nevím, o té adopci, když děti nemáme, ale nám je hloupě říct, že chceme do PP, když oni se nás ptají proč...* • *K nám právě do obývací*

taky choděj takhle se ptát a teď chtěj ty děti vidět a voni jsou jako opravdu, jak říkám, každej z jinýho vrhu, takže máme od každýho kousek. A my teda jim říkáme skutečně těm lidem, kteří mají zájem se setkat, přesně jako choděj za váma, choděj k nám. A my jim teda říkáme pravdu, říkáme i to pozitivní, toho je mnohem víc, ale i s čím jsme se setkali, jo, a že třeba i ty krádeže, že to je normální, že to má řešení a jak, jako kde si hledat pomoc a prostě, že to k tomu patří, kór když je to dítě větší, jo. Takže oni přicházej právě s tím, že první kontakt, sociální pracovnice a prostě setřený byli, jako co to máte za nápad, takovej nesmysl a prostě, že jenom děti jsou nekalitní a jako co můžou očekávat.)

Stává se už, že právě rodič s dítětem v NRP je **pro žadatele první kontaktní osobou**; zájemce ho vyhledá dřív, než zajde na úřad (*Já jsem udělala zkušenost, že když prostě nějak jakoby různě lidi věděli, že mám dítě adoptované, tak se mi docela hodněkrát stalo, že se mě na to začali lidi ptát, co musí udělat, a jaký to je a všechno možný. Mně by přišlo super, kdyby prostě ty rodiče, kteří jsou ochotni o tu zkušenost se dělit, tak aby třeba na tom kraji nebo někde dokázal někdo dát tomu žadateli nebo zájemci kontakt na toho rodiče a prostě ten rodič by mu zavolal a popovídal si s ním. Někdo tam prostě volá i volal, jako víc lidí i se mě prostě na to ptají, že tedka oni vůbec, než jdou do toho celého procesu té žádosti o dítě, tak jakoby spousta, někdo je takový, že si to všechno zjistí a jde, ale spousta lidí je takových, že jsou rádi, když od někoho, kdo tu zkušenost má za sebou, slyší, co to obnáší, a že se nemusí bát nebo něco podobnýho, protože co si budem povídat, že jo, když to vidíte v televizi, jak prostě tam rvou matce u porodu dítě a teď jako sociálka u vás doma, pani Zubatá, tak z toho ty lidi maj úplně jiný dojem, než jak to ve skutečnosti je, jo.); v některých krajích je to už i běžná součást práce s novými zájemci o NRP (*Já mám vlastně podobnou zkušenost taky s XXX krajem. Pani doktorka XXX se nás zeptala, jestli by nám nevadilo, když občas, že by si vzala naše telefonní číslo a že tam poslala nějaký žadatele právě, který by o to měli zájem. Takže chci říct, že to jako v praxi funguje, nevím jak jinde, ale že taky u nás párkrát byli, jo takže jednou za rok, jedni lidi, tak asi, ono to není tak hrozný jako. • Pani z KÚ bude mít jako deset rodičů, který jsou ochotní s někým se sejít nebo po telefonu si prostě popovídat, takže ten kontakt dají, no.). Rodiče by mohli být i jako jacísi guru (*Mohlo by to být tak, že i od takové formálně teoretické roviny by si právě ty skupiny přebíraly náhradní rodiny. Když by se našli lidi, kteří by o to měli zájem. Že by nějaká ta rodina je dostala na starost, ve smyslu, že je občas svolá. • Mně by se teda líbilo, kdyby se tydlencyti lidi rekrutovali prostě do zkušenějších pěstounů, který taky určitě přeci mají určitý vzdělání, že jo. Organizujeme s manželkou setkání pěstounů na Vysočině.***

Žadatelé mohou přijít mezi nás. Máme už některé sociální pracovníce, které rovnou dávají žadatelům kontakty na nás. Máme pěkné vztahy s některými žadateli.).

Informace sdělené rodiči mají jiný rozměr i pro další rodiče (*Není to o tom jenom ty děti mít rád a toužit po tom, ale dozvědět se i takové věci, které přijdou potom v praxi. A to nám můžou říct další jiné rodiny, proto jsme rádi, že se můžeme jako pěstounské rodiny stykat a na různé věci se ptát a dozvídat se.* • *Teď se mi často objevují pěstouni, kteří k nám chodí, děláme takový infoserwis pro opravdu široké okolí.* • *Že se dají vyřešit a že když to nezuládnete vy, tak my vám nějak pomůžeme nebo se to nějak zvládne. Takže já si myslím, že takto by to mělo fungovat. To, co říkám, sezení s těmi už zkušenými rodiči.* • *Kde ti lidi se setkají s těmi, kteří mají už zkušenosti, poznají se a z toho jsou přátelské, přetrvávající vztahy. Kdy si voláme, ptáme se: „Nevíš, kdo by mi s tímto poradil, dal kontakt?“ Tady ta setkání si myslím jsou pro ty lidi mnohem důležitější, i když znám také lidi, kteří tímto prošli a vím, že lidi stárnou, mění se, vyvíjejí se, děti stárnou, rodina se mění, tak si myslím, že asi úplně připravit ty lidi, že asi nejde. Ten život vás nasměruje všemi směry, práce atd. Takže si myslím, že ta setkání s těmi pěstouny jsou lepší.* • *Je úžasný, jako setkávat se s lidma, který ty zkušenosti mají.* • *Mně pomáhali různé setkání pěstounů. Měli jsme rádi pobyty s FOD, kde každý vykládal. A my jsme věděli, že to přijde. Byli jsme připraveni, byli jsme klidní.* • *Jde o neformální setkání, někdy pozveme nějakého odborníka. Setkání je postaveno na tom, že se sejdou rodiny a jsou spolu. Co chtějí dělat, to spolu dělají a mimoděk si sdělují, co potřebují. Nechci říct, že to je samospasitelné. Někdy je potřeba odborná péče. Nekonkurujeme profíkům. Máme zkušenost, že se z té skupiny vzájemně navštěvují, udělají si jakoby klub, to už je bez nás. Někdo samozřejmě ne, zůstává rezervovaný, uzavřenější.).* Ve svépomocných skupinách je možné také získat **velmi specifické informace** (*Chtěli jsme poznat, co je s lidmi, kteří si vzali postižené dítě, abychom nějaké zkušenosti získali. Protože těch je strašně málo.).*

Setkání s lidmi, kterým jde o stejnou věc, jsou také velmi **podstatným zdrojem emocionální podpory** (*Poznat nové lidi a mluvit s nimi, proč třeba tam jsou anebo co si o různých věcech myslí, takže se ta diskuse víc otvírala, že to ke konci hlavně nebylo už tak studený.* • *Pro žadatele je dobré, když se sejde parta lidí, kteří na tom jsou stejně. Vy víte, že v určitý moment spadli do toho stejně jako vy, hrabou se v tom stejně jako vy a navzájem si pomáháte už jenom tím, že o sobě víte, můžete si to prodiskutovat.* • *Ale je to strašně důležité, že se všichni setkají, že mají všichni stejná témata, hovoří se o tom.* • *Protože ví, v čem se ten člověk nachází a nemusíte vysvětlovat nic, protože oni to sami zažili.* • *Byla tam velmi dobrá atmosféra, hlavně*

jsme se poznali s jinýma rodinama, s dvěma z nich pojedeme na chatu tedka v létě, který už mají přijatý děti taky a z ty samý přípravy, tak si myslím, že to celkem tady v tom směru, že nejsme izolovaný, a to si myslím, že je velmi důležitý v těch různých věcech z těch příprav a tak, že spoustu rodin do toho jdou bez známostí jinejch lidí, který dělají podobnou věc a může to být z toho důvodu pomoci. • Myslím si, ty rodiny, kdyby se fakt sešly, tak by zjistily, že ty problémy má fakt každý, možná, že by jim to pomohlo. • Když se sejdeme, tak si sedneme v hospodě do kroužku a všechny ty problémy, co jsou s dětmi, se prodiskutují. Je to opravdu vynikající věc. I ty děti poznají, že nejsou samy. • Je úžasný se setkávat, mně vždycky hodně pomohli ty XXX, když tam jezdíme, to je úžasný jo, ty maminky. Já jsem nikdy ani nějak neměla pocit, že máme to nejlepší dítě, vždycky když přijedu odtamtud, tak si říkám, ty jo, ten XY je úplně jako nejdivočejší, ale říkám, to je spíš takovou formou, člověk si to musí trochu zlehčit, no.).

Vždycky se ale musí najít někdo, kdo těm setkáním pomůže, **kdo setkání zorganizuje**, tedy najde pro ně prostor, dá o nich vědět, případně pro ně zajistí i program (A pak ale, že ti lidi budou mít různě potom ty své děti, které dostanou, a aby měli nějaké možnosti. To je spíš otázka, aby někdo jako nastartoval tu skupinu, ona by pak žila svým životem, a pak by vyhnla třeba, kdyby už neměli ty děti. Ono je těžký, když vás je jako by pár, tak rozjíždět nějakou pyramidovou hru, kde se budete starat o ty skupiny, ale spíš to moderovat tak, aby ta skupina potom měla svůj vlastní život, případně aby to někdo potom tak koordinoval, že třeba jednou za čas navrhne nějaký termín setkání. A do té doby, než ty děti dostanou, aby měli nějaké blízké, do té doby, než přijdou problémy. Někdo, kdo dítě nemá, dostane dítě problematické, má pochybnosti, tak aby hned mohl někomu napsat nebo zavolat, že je to lepší, než zavolat organizaci. • A pak jsem se účastnila i s ní dvou setkání, které pořádali XXX tady na XXX, to bylo dohromady i s rodinami a to si myslím, že to mělo úplně jiný charakter. Kromě toho, že se tam postarali o děti, zařídili jim program. Fakt byla možnost setkat se s pěstouny a i odbornými přednáškami. To mělo úplně jinou úroveň.). Někde vznikají občanská sdružení, někde je takovou hybnou silou někdo z kraje a ideální situace je, když je to ve spolupráci.

Významnou pomocí je v současné době **internet**. Rodič se může zapojit do diskuse (Já si toto uspokojuji na internetu – na diskusi pěstounů. • To setkávání nebo teď na internetu, že si píšeme, je hrozně fajn.) a může i požádat o radu některou z anonymních poraden.

Jaký význam mají svépomocné skupiny podle odborníků?

Odborníci především vnímají svépomocné skupiny jako **podstatný zdroj emocionální podpory** (*Vnímám jako nejvíc přínosné, že oni navážou vazby mezi sebou. Což je takový druhořadý efekt, který je pak nakonec ten prvořadý. Že oni zjistí, že nejsou sami, že ty zkušenosti má víc lidí, že mají podobné pocity a hodně jsem zjistila, že si pak vyměňují čísla mezi sebou, že spolu chodí na oběd, jak tam mají hodinovou přestávku, a to mám pocit, že je ve finale ještě větší přínos.* • *Výhoda skupinové formy příprav je v tom, že ty rodiny mají daleko lepší možnost předávání si vzájemně svých zkušeností, jsou aktivní.* • *Navázání kontaktů s těmi ostatními, to je přínosné pro všechny žadatele o pěstounskou péči nebo osvojení. To si chválí, že pořád mají svépomocné skupiny, oni se navštěvují.* • *I když někdy se povede v rámci toho kolektivu bezvadná parta, kde se sejdou a vyměňují si ty kontakty a už se domlouvají, jo, vy bydlíte vedle ve vesnici, tak to se můžeme potkávat.* • *Taky si myslím, že je i velmi důležitá role pro ty, co chodí na ty přípravy, že se ti lidé mezi sebou poznají, oni se pak i dál schází.* • *Navazují mezi sebou vzájemné vztahy, což si myslím, že je velice dobré. Já mám zkušenost zpětnou s klienty, kteří vlastně absolvovali tu přípravu v XXX, že navázali přátelství, dlouhodobé a dá se říct jako i trvale životní. A teď se jakoby i pořád setkávají a tráví dovolené a víkendy a tak. Což se mi zdá, ukazovala mi paní právě fotografie, a bylo to moc příjemný a hezký.* • *Hlavně oni si to povykládají mezi sebou, zjistí, že to takhle mají všichni.*.)

Odborníci si jsou vědomi také toho, že **informace sdělené lidmi, kteří mají děti v NRP, mají jiný rozměr**, než když je sdělují odborníci (*Vý jste pro ně úředníci, my jsme pro ně psychologové a ještě to stejné pak slyší od těch svých nejbližších, od rodiny, která už to má za sebou. Je to dobře, že mají možnost slyšet to z více stran.*.) Platí to **jak pro nerodiče** (*Já samozřejmě, jak mám evidenci žadatele, tak když vidím žadatele o pěstounskou péči, tak vždycky je zvu na to setkání. Mají možnost přijít a hovořit s těmi pěstouny, myslím si, že to je bezvadný, že tam se jim ty oči otevrou taky trochu, protože ty představy jejich jsou opravdu kolikrát... A pak když vidí děti a rodiny v akci, tak je to hezký, no.* • *Třeba pořádné pobyty pro pěstounské rodiny a zároveň dáváme šanci budoucím pěstounům se jich také zúčastnit. Oni mají možnost zúčastnit se všech od začátku, kdy s námi navážou kontakt, akci, které děláme i pro pěstounské rodiny. Takže oni se setkávají s rodinami, se současnými pěstouny, zúčastňují se jejich kulatých stolů, diskusí, akcí s dětmi, čili oni poznávají přímo už ty děti a ty rodiny.* • *Prolamuje se bariéra a tabu adopcí. Vytváří se nám velmi osobní přátelství, příští týden jedu na setkání jedné skupiny, kterou jsme měli před lety, a od té doby se setkávají, všichni už děti mají.*), **tak pro ty, kdo už děti**

v NRP mají (*Vytváří to osobní vztahy, někdy velmi hluboké. Ty rodiny se setkávají dál a vytváří vlastně naprosto spontánně svépomocné skupiny, v mnohém si vystačí a nepotřebují ty odborné rady.* • *Oni to slyší nejen od odborníků, ale i ze svých řad.*). Odborníci zmínili zajímavou věc, a to tu, že neformální nabídka od nestátních subjektů, tedy od subjektů, které nemají kontrolní funkci, může být formou jak oslovit skupiny, které nemají povinnost absolvovat přípravné kurzy; může to být pro ně přijatelná a účinná nabídka pomoci (*Byl i den pěstounských rodin, pozvali i příbuzenské PP. Pěstouni z řad příbuzných reagovali pozitivně, vyplynulo z toho, že by měli zájem být v kontaktu s dalšími lidmi ve stejné situaci. Bylo by dobré, aby měli nabídku.*).

Také odborníci vítají možnost nových forem sdílení a setkávání, jimiž jsou například e-maily, diskuse a poradny na internetu (*Oni se pak i dál schází, i když v dnešní době internetu i tohle se dá odbourat, oni pak mohou takto komunikovat spolu.*).

2.4.8 Doprovázení

A snad ještě víc než při zdůrazňování významu svépomocných skupin se NRP jako proces, nikoli jednorázová příprava vedoucí k předání dítěte do péče pěstounů či osvojitelů, objevil při spontánní diskusi o následné odborné pomoci rodičům. Tuto pomoc jsme nazvali „doprovázení“.

Potřeba doprovázení očima rodičů

Rodiče se opakovaně kriticky vyjadřovali o tom, že **předáním dítěte zájem státu o situaci končí** (*Najednou zjistíme, že ten systém tady vlastně je strašně úplně malinký, takový okleštěný a jenom tak jako jo udat dítě, nazdar.* • *Nenechat to jenom, až máte to dítě a už je všechno hotovo, tak to si myslím, že tam to teprve všechno začíná, takže nejenom ty přípravy, ale i potom následně jako ošetřit tu rodinu, že jo, hlavně v tom prvním roce třeba. Mně připadá, že tyhle přípravy se dělají dost dobře, jako, jo, ale pak už... už je to horší.* • *Měli jsme problémy se dvěma přijatými chlapci – sourozenci – pomoci jsme se nedovolali. Byli jsme na to sami. Tam je díra velká v průběhu PP, tam není návaznost.* • *Mít možnost dosažitelné pomoci.* • *A mít možnost, když už do té „pěstounky“ dát, tak mít potom možnost prokonzultovat, když už si dítě přijme. To my jsme neměli, těžko jsme někoho sháněli, s kým jsme se mohli poradit potom.* • *Vý dostanete to dítě rovnou a máte si na všechno vzpomenout. Takže potom jako, noci člověk leží v tý knize teda jako, co se děje.*). Upozorňují na to, že je nutné mít **možnost následné pomoci** (*Určitě příprava ano a určitě*

vedení té rodiny a nabídka pomoci potom během pěstounství. • Psycholožky z XXX nám kontakt dávaly a říkaly – když budete něco potřebovat, zavolejte. To bylo docela dobré. Už v téhle době. • Určitě si myslím, že je dobré vědět, kam se obrátit, v jakých problémech. • Spíš co bych uvítala, já s tím zatím nemám problém, tak je potom nějaká možnost konzultací. A tyto konzultace jsou vám nabízené a když vím kam, mám kontakty na tyto odborníky, tak je to perfektní. To je velká pomoc, že jsme tady to věděli.).

Jaké požadavky kladou na doprovázení?

V prvé řadě by doprovázející měli být **odborníci, kteří rozumějí náhradní rodinné péči** (*Nejsou psychologové, kteří rozumí dětem v NRP. • Největší sranda je, že jeden psycholog, který s váma dělá šetření, vám řekne tohle a najdete si klinického psychologa, který vám řekne úplně něco jiného, který se vlastně ztotožňuje s našimi názory jako jo. A teď jako, jako... je třeba si vybrat. • Nebo jsou to psychologové, kteří opravdu nikdy neměli děti, jo, ale dělaj prostě tuhleto práci, že oni vůbec neví o čem se člověk baví, jo. • Takže je jako malý počet takových těch osvědčených psychologů, kteří jako se zaměřují na ty traumata, jo. • Máme vždycky najít psychologa a zeptat se ho hned ve dveřích, jakou specializaci má, pokud nám řekne, že tu ne a že máme zavřít dveře a vůbec mu nemáme říkat svoje problémy, protože nás uvede tak špatně, že pak jsme z toho ještě špatní my. • Já se zase víc setkávám někdy z té strany těch psychologů, to jsem byla s ním, kvůli škole, tak tam se nesetkám teda s kladnějma věcmi, no. • My nemáme kde – třeba kde jsou nějakí doktoři, třeba neurolog, to je problém. Takové věci, které jsou jasné, ale když do toho spadnete, jdete za prvním neurologem, ten se s tím nikdy nesetkal a neporadí vám. Já mám také postižené dítě. A o nějakých medikamentech nebo kde můžu najít školku, vůbec jsem nic nevěděla.).*

Velmi důležité je, **aby k nim náhradní rodič měl důvěru** (*Kde bychom k sobě měli takový vztah, že bychom si to dokázali říct, aniž bychom se báli, že z toho bude nějaký postih. Spousta pěstounů neřeknou průšvih, protože se bojí toho, že o nich řeknou: „Hele, oni to nezvládlí.“ • Já si myslím, že pěstouni se psychologů i trochu bojí. I já jsem se dostala do těžké situace, a to se bojíte, aby vám to dítě nevzali. • A s paní doktorkou cítím dobrý vztah, cítím tam oporu.).*

Dál se z výpovědí ukazuje, že je nutné doprovázení **v různých časových obdobích a u různých problémech.**

1. Někteří rodiče zmiňovali potřebu doprovázení už **v situaci přebírání dítěte** (*Byla jsem docela ráda, že v kojeňáku tam byla jedna, ale jako jenom jedna z těch*

sester, který tam byly, nebo teta, který tam byly, která mi všechno velmi pečlivě ukazovala a hodně mi to pomohlo, jo, ale myslím si, že možná tohle to je velmi unikátní a většina lidí mají někoho, kdo jim ukazuje tady ty věci, ať jsou to zábalý nebo jiný obecný věci. • Tak já bych třeba ocenila, jo, já bych tam ten den byla i za cenu já nevím jakou, i s manželem, který by se chtěl nechtěl musel účastnit, jo, nezkušenost...). Není to ale potřeba u každého (Ale museli jsme tam být celý den, s tím Pétou, opravdu od rána až do večera, přesto, že věděli, že máme čtyři vlastní děti, dvě přijaté děti, tak stejně nás nechali, ať jim ukážeme, jestli umíme přebalovat, jestli umíme krmit, jestli umíme koupat, jestli umíme masáže..., pak jsme ho dali spinkat, přišli nás zkontrolovat, jestli spinká vlevo nebo vpravo nebo takhle, ve 3 hodiny odpoledne bylo poslední krmení a mohli jsme s manželem odjet, a já jsem řekla – toto už v životě nikdy více.). Doprovázení při tvorbě nové rodiny může mít i velmi specifickou formu (V Americe – dají vám dečku s vůní, tady: svlékněte ho donaha, dejte mu vaše oblečení... U Martina nebyla dečka voňavá, ale dali nám pyžamo a to bylo hrozně fajn, že prostě ještě pospal v něčem, samozřejmě museli jsme vrátit, taky jsme vrátili, dali nám boty, vrátili jsme, papuče ty zůstaly, protože byly značně ojeté, ale jsem ráda, protože mám první botičky prostě svého prvního syna a hračky, které prostě měl, vlastně takovou tu osobní hračku tuším, to taky proběhlo, dostali jsme fotky, jako fakt perfektní.). I dítě přece potřebuje nějaké doprovázení...

2. Pak je velmi důležitá pomoc **v prvních měsících po přijetí dítěte** (Pak spadnou do vody, jedou pro dělátko a po 2–3 měsících zjistí, že to není to, co si představovali. A v téhle době už jsou sami. Jednou za 3 měsíce tam přijde sociální pracovnice se poptat. Tady v XXX máme úžasné sociální pracovnice, ale přesto je to nedostačující. Ony, když se na ně někdo obrátí, vždycky fungují, poradí, někam nasměrují nebo se snaží, ale je jich málo. Určitě ti noví pěstouni by potřebovali takové to klasické provázení terénních pracovníc, které by tam byly jenom pro ně. • A pak druhá věc, která mě napadala, jak je hrozná pro ty lidi, kteří tuto zkušenost nemají, že příprava skončí, pak je třeba říka, nicméně najednou je to dítě doma a v ten moment tam ale není žádná příprava, řekněme žádná možnost znovu se dotazovat, znovu se vracet konečně k těm lidem, kteří nějakou zkušenost mají, nebo k psychologům, kteří by mohli poradit. Že vlastně tahle provázanost jakoby není. A já mám pocit, že pro spoustu lidí zejména ten první měsíc nebo dva měsíce, my jsme byli hodně otrkaní a stejně ty dva měsíce člověk na to kouká jako z jara, protože mu dojde, co se vlastně opravdu děje, když to vidí z té druhé strany. A jenom aby tam pokud možno někdo byl dost často a řekl mu, no jo, takhle to je, to jsme taky zažili. Prostě aby měl možnost o něco se oprít. • Když si to dítě přivezete domů,

vystanou ty prvotní problémy a vy nevíte, jak a strašně pomůže, když tam jsou lidé, kteří mají stejné zájmy, můžou vám poradit ze zkušenosti, nebo jsou tam sociální pracovnice, psychologové nebo kdokoli. Vy se od toho odpinknete a můžete pokračovat dál.

• Když to dítě přijde do rodiny, tak třeba měsíc potom by nebylo od věci, aby ta rodina se šla u toho psychologa nebo u někoho, kdo by zhodnotil tu situaci, zeptal se jich na problémy. Protože to je šok pro celou tu rodinu, když tam přijde to dítě a teď ty pozice dětí se mění a to zvykání i toho dítěte, které přijde... Myslím si, že hodně lidí v začátku mělo potíže. • Já nemyslím jenom jako, jako nabídnout, jestli by to jako nemělo být povinně třeba v tom prvním roce a jo, protože, jako já třeba fakt jako, já jsem měla pocit, že my nemáme žádný problém, Daneček náš je rok a půl a byl sladký, jako všechno bylo výborné, ale třeba dneska vím, jako že on byl takový, že se třeba moc netulil a dneska vím, že já jsem vždycky jako čekala, kdy on se chtěl tulit a dneska vím, že jsem měla na tom pracovat. • Tak já mám pocit, že jako fakt ten začátek by měl povinně jako by tam někdo, kdo v té rodině bude fungovat. • ... šli na setkání od „Rozum a cit“, jmenovalo se to: Přijetí prvního člena do rodiny. A to bylo potom, co jsme měli měsíc, pár měsíců děti a vznikly taky nějaký takový ty běžný věci, a to bylo úžasný, protože když dostanete dítě běžně, tak pak už se o vás nikdo nestará. Takhle my jsme šli, pan doktor XXX tam přednášel, a bylo to skvělý, bylo možno i jako konkrétně některý věci řešit, jako to doladit, jo. • Ten první rok, já si myslím, že by to bylo jako hodně dobrý. Protože by to leccemus mohlo i předejít, anebo by se mohli ti noví rodiče zklidnit, že jsme na dobrý cestě a prostě je normální mít problémy třeba, že jo. • Že jako jezdí třeba, ty kolegyně z rané péče, což je výborný, protože jezdí do terénu za těma lidma, za těma maminkama, jo.).

Není potřeba jen psychická, lékařská nebo pedagogická pomoc. Někdy **chybí i právní rady** (Na nás se to najednou všechno sesypalo. Najednou úřady, soudy... My jsme nevěděli, kde máme o co žádat, jestli vůbec máme na něco nárok. Já jsem se z toho všeho sesypala, takže byla velká pomoc psychologů a dodneška jsem s nimi v kontaktu. Mnohdy jsou situace, kdy najednou nevím, nevím kudy kam. • Já jsem měla dvě děti šest měsíců zcela bez příspěvků. Tam jsem řešila úplně jiné věci, jak rodinu uživit. To pak člověk neřeší žádnou psychologii, ale to, z čeho koupí dětem bačkory.).

3. A pak samozřejmě jak děti dorůstají a objevují se problémy spojené právě s dorůstáním nebo **problémy specifické**, protože každé dítě je jiné (Můžu k tomu říct jako dobrou věc, že když jsme dělali přípravy jako žadatelé o pěstounskou péči na přechodnou dobu, spolupracovali jsme s psychology. Ta spolupráce byla otevřená tím, že když bychom přijali dítě na tuto dobu přechodnou, tak každé dítě je

originál, má svoje problémy, tak by se to řešilo až vlastně v době, až by bylo dítě v rodině s tím, že se můžeme kdykoliv obrátit na ty psychology, že nám budou psychologové nápomocní a vstřícní, protože v přípravě nejde všechno podchytit, naučit, prodiskutovat. Jen to základní, to úzké. My teď máme každý měsíc sezení s psychology, řešíme každé dítě zvlášť, nám to hodně pomáhá a přináší takovou jistotu, že když máme nějaký problém, oni nám mohou poradit, ať zkusíme tohle, ať příště řekneme, jestli to pomáhalo, nebo ne. Že můžeme příště zkusit zase jinou metodu. Máme hodně dobré zkušenosti, protože bojujeme s tím čtyřletým hošíčkem. Přes dva roky ho máme v PP, je povahově náročnější, i v MŠ mají s ním problémy, MŠ se snaží mu pomoci. Myslím si, že pomoc psychologů pěstounům by měla být automatická. Na každé návštěvě domlouváme hned další termín. • Teď, když děti jsou v pubertě, bych o pomoc stála. • To, že přesně jsme si našli jednu paní psychologku, ke které pravidelně chodíme, zná celou naši rodinnou situaci a vždycky jdeme, voláme SOS a ona nám řekne to, to, to zkoušeli jste? Pojdme na to tak a tak. Takže nám opravdu radí, bez toho já opravdu nevím, jak by ta naše rodina fungovala, že si myslím, že to je úplně jako ten základ a to máme pět dětí a myslela jsem si, že úplně všechno vím, houby!).

Někdy, **v krizových situacích**, je potřeba mít doprovázení, odbornou pomoc či alespoň psychickou podporu v tu chvíli (*Erik – hyperaktivita, nedalo se s ním nic domluvit. Vstával v 5.00 hodin ráno a celý den jel bez přestávky. Víím, že tehdy jsem v nějaké krizi použila SNRP jako linku důvěry. Krizová linka v těch prvních dnech by byla úžasná. • Spíš já si se svými letitými zkušenostmi myslím, že by tu měl spíš fungovat jako takový guru, který by se věnoval pouze pěstounům, který by byl na telefonu, kde když by byl problém, tak by ten pěstoun mohl zvednout sluchátko a řekl by – podívej... • Já mám pak někdy pocit, že to dělám špatně. Volám paní Kunešové, té se vybrečím do telefonu, ona mi řekne, že to dělám dobře. Už ten pocit, že vám někdo řekne, že to děláte dobře... • Zase si říkám, proč bychom nemohli mít telefon a někam si zavolat a poradit se. A ne jen poslouchat – zavolejte si za ? hod., zavolejte si zítra... • Nehleď na to, že když potom doma přijde nějaká krizová situace, musíte ji řešit sama a každý je odkázán sám na sebe. Až se ta situace uklidní, za den za dva, tak potom někoho shánět, to jsou ty rady o úplně něčem jiném, než co byste potřebovali. • Pomoc by byla potřeba hned. Pomoc v krizi. Pomoc za 14 dnů, 3 týdny, už není ono. • Já bych potřebovala někoho na telefonu a říct, teď se mi chce brečet, zítra mám jet na návštěvu za rodiči a přitom mi tam hrozí nebezpečí. A já to vím a musím tam jet. A nikdo mi v tom nepomůže. To si myslím, že by se těm pěstounům mělo říct. • Většinou je to takový, že ten náhradní rodič začne prožívat takovej pocit jakoby selhání a myslí si, že mu to fakt nejde, že prostě něco dělá špatně*

a hledáme ty chyby u sebe a ono, když by se do toho vložil nějaký odborník, nebo kdo má nějaký nadhled, tak prostě uklidní nejdřív teda ty rodiče...).

Akutní telefonická pomoc by řešila nejen situace krizové, které je třeba řešit neprodleně. Řešila by i to, že pro mnoho rodičů je **organizační problém vypravit se za nějakým odborníkem** osobně, i když je celkem snadno dosažitelný a k dispozici (*Je to fakt složité s tím dítětem, prostě někoho hledat, někam jet a tak dále nebo s dětmi, když máte vlastně větší skupinu.* • *Já si uvědomuju, že když vlastně jsme si Romču přivezli, tak my jsme absolutně neměli energii na to, aby jsme, za první třeba někam jeli, protože jsme pro něj neměli ani hlídání, naši rodiče prostě by ho ani neuhlídali a my jsme je tím nemohli potrestat, že by jsme jim na víkend prostě dali devítiměsíční dítě... Ale kdyby byl někdo, kdo by přišel ke mně domů, tak to bych, já teda osobně jako uvítala.*), případně jsou odborníci dosažitelní velmi obtížně, například když rodina žije v odlehlých oblastech republiky (*A taky ještě problém je jakoby, třeba tady, které tu jste, tak o to máte zájem a teď si vemte, když je kolik třeba i pěstounských rodin, kam se ani moc nedostanete nebo sociální pracovnice dvakrát za rok, a kde teda se něco děje, tak ty už tu pomoc nevyhledají, že jo, nikdo moc o nich neví, jako oni si o tu pomoc neřeknou.*).

Speciální téma, které se (zatím?) ve výpovědích moc nevyskytuje, je upozornění na to, že každé dítě, tím spíš dítě v náhradní péči, znamená velkou zátěž pro vztah partnerů (*Já jsem teda slyšela seminář z Anglie a tam teda říkali, že pěstouni jsou na prvním místě v rozvodovosti, v Anglii. Já jsem říkala, že to tady u nás není, a oni to smetli ze stolu a říkali, že to je hodně, protože tady si berou děti většinou věřící lidi do pěstounský péče, takový ty velký rodiny, tudíž jako ty manželství přejíždějí, ale není to, protože ty manželé by byli tak jako spokojení a tak jako srovnaný sami se sebou...* • *My jsme teď s manželem zapojeni do ročního programu vzdělávání, který bude končit na konci roku, a jsou tam pěstouni, který mají hodně dětí a byla jsem překvapená, co ti partneři mají, jakoby velké problémy mezi sebou, jo, a některý opravdu tam šli do toho, že už si nerozuměj a že hledají cestu pro sebe a pro tu pomoc a mají třeba deset dětí, jo, takže ono se třeba, oni se třeba nerozvedou, ale ten problém mají a kvůli těm dětem zůstávají a fakt jsem byla překvapená.* • *Někdy ty chlapi utíkají od toho, protože ta manželka se hodně upne na ty děti a ten manžel jde stranou a už...).*

Dobry vztah rodičů je podstatnou podmínkou pro spokojenost a dobrý vývoj dítěte. **I o vztah je potřeba pečovat** (*A kdyby třeba to šlo, aby jeli oba ty manželé a někdo, opravdu v té době dobře se postaral o ty děti, to by bylo taky skvělý, protože řešíme náhradní, řešíme děti, řešíme ty maminky, ale ještě ty manželé taky by potře-*

bovali ošetřit, že jo. Aby se nám to nerozpadlo, že jo, ten vztah, jo, takže ono je to na všechny strany.), nejen o dítě.

Možná by bylo dobrým řešením, kdyby každá rodina dostala na začátku přiděleného nějakého zkušeného pěstouna, jak se objevilo už v kapitole „Svépomocné skupiny“ (*Kdyby každý měl nějakého svého tady toho průvodce tou náhradní rodinnou péčí, tak si myslím, že by to ulehčilo. • Mně by se teda líbilo, kdyby se tydlency lidi rekrutovali prostě od zkušenějších pěstounů, který taky určitě přeci mají určitý vzdělání, že jo. • Pokud by byla možnost, že ty neziskovky by dostaly jako to za úkol.*).

Doprovázení očima odborníků

Odborníci, podobně jako rodiče, upozorňují na to, že náhradní rodinná péče je dlouhodobý a velmi náročný proces. **Přijetím dítěte náhradní rodinná péče začíná**, nikoliv končí, rodiče by **měli mít odbornou pomoc a podporu** (*Ale pro ty lidi a pro to dítě to teprve začíná. Oni si teprve začínají uvědomovat, do čeho se pustili, to je ten okamžik, kdy potřebují pomoc. Potřebují doprovázení. Jsme k dispozici pro to, že když mají odvalu si tu otázku připustit, aby věděli, že bez toho, že by se ohrozili, mohou kdykoliv přijít. • A teď přichází to téma: „A jak to bylo s tím počůráváním? Přijďte nám to povědět.“ Ted', když už to dítě mají a potřebují to řešit. Tenkrát to pro ně bylo akademické. • A taky připravovat někoho na pubertální projevy s dítětem u žadatelů, kteří ještě nemají zkušenost s rodičovstvím, to je jako příprava na partnerství pro děti na 1. stupni. Takže já si myslím, že takoveto provázení – pořád být tady a být tu, když oni to potřebují. • A čím víc informací, tak tím víc se toho obávají. Oni chtějí, aby je někdo doprovázel. Řeknou, ano, my do toho jdeme, ale nechceme v tom být sami.*).

Podmínkou nutnou pro spolupráci, nikoliv však postačující, je, **aby rodič měl k odborníkům důvěru**. Zdá se, že se se změnou přístupu ke zprostředkování náhradní rodinné péče a k jejímu obsahu změnilo i postoje rodičů k odborníkům. Často je přestávají vnímat jako kontrolní orgán, ale začínají je vnímat jako partnery (*Starší pěstounské rodiny, které už mají několikaleté zkušenosti, mají ten přístup jiný. Nové náhradní rodiny, kde se změnila příprava, jsou připraveny na to, že sociální pracovnice nechodí na kontrolu, ale měla by být pomocnou rukou. Jiný je ten přístup v nových náhradních rodinách, jiný v těch starších rodinách, oni jsou takoví ustrašení. • My ze zákona musíme do těch rodin nejméně dvakrát do roka jezdit, takže většinu problémů s nima řešíme my, protože 43:34 nestiháme jinam, já si myslím, že teda o nich máme přehled a že teda, musím říct, že důvěřují*

a že s nima máme dobrý zkušenosti. Já s tímhle tím teda nemám problém. Že by některý pěstoun řek, nebo měl nějaký odstup, nebo možná se tvářil, že já ho jezdím kontrolovat, anebo ne. Když ho mají, tak telefonují, naopak někdy mám pocit, že bych za ně řešila spoustu věcí, který ani nejsou v mojí kompetenci.) Není to ale zatím ještě vždy (*Zpětná vazba není. Díky systému, jak je nastavený, oni chodí za námi, až když je pozdě, až dítě dostanou, což je několik měsíců či let po přípravě, tam už ta diskuse je o něčem jiném. Ale z těch, co přijdou hned, mám pouze kladné ohlasy, kvitují to, vítají, tak jak to probíhá. • Přijdou, když už něco hoří – na koho se mají obrátit.*). Zvláště osvojitelé zatím situaci vnímají jinak a zůstávají stranou (*A u těch osvojitelů, já mám takový pocit, že oni chtějí přípravy absolvovat a pak už být normální, jako ta normální rodina, která má to dítě, a nechcejí si připomínat, že to přišlo nějakým jiným způsobem. Pro ně je to taková ta známka, že už jsou na úrovni těch normálních lidí, co už porodili to dítě. Takže na nabídky, kdybyste nebo můžete, tak oni se jako sami sebe ptají: „Copak já budu mít nějaké problémy s tím dítětem, nebo pro mě to nebude normální dítě, normální výchova?“*).

Někteří odborníci se domnívají, že **doprovázení by pro pěstouny měla být povinnost** (*Chybí mi provázení v PP. Pokud to nebudou mít v zákoně jako povinnost, lepší to nebude. Oni zareagují, když je problém. Jen trochu pomine, poleví. Chybí jim soustavnost, důslednost. • Pak je čím dál víc rodičů, kteří chodí těsně před tím vrácením, ještě z nějakého důvodu k nám do poradny.*).

Přípravné kurzy odborníci tedy právě chápou jako zásadní **příležitost k vytvoření podmínek pro následnou odbornou spolupráci**. Účastníky kurzů upozorňují na možnost pomoci, nabízejí jim kontakty, kde hledat pomoc (*My během celého procesu setkávání i během přípravného kurzu opakovaně klientům říkáme, taky dostávají kontakty na přednášející, že kdyby se do budoucna vyskytl nějaký problém, jakýkoliv, i třeba jenom náznak, ať radši hned přijdou a sdělí, že se to dá řešit, ať to radši nenechají být a neříkají si, že ono to pak nějak dopadne. Většinou to nedopadne. Takže myslím si, že na to postupně jsou připravováni. Někteří z těch minulých běhů to využívají, dost často se nám hlásí o pomoc... Snažíme se všichni na všech úrovních jim opakovat, že na to nejsou sami, kdyby byl jakýkoliv problém.*

- *Někdy je dobře, když ten odborník je poblíž, potřebují si ověřit, potvrdit, doplnit, že to, co si myslí, je správné.*
- *Určitě, bez toho by to nešlo. Nabízíme to už v době, kdy se rozhodují pro přijetí konkrétního dítěte. Samozřejmě ta možnost tady je. S kolegyní pracujeme v sociálních službách. Tak já si ještě myslím, že jedním z účelů těch kurzů příprav je i to, aby lidé poznali ty odborníky v místě svého bydliště.*
- *A tady se nakonec nabízí, že mohou kdykoliv navštívit toho člověka, který s nimi*

dělá tu přípravu, nebo všichni kdo tam jsou jim dávají možnost, aby je navštívili, pokud by se cítili v nějaké krizi. • Vědí, na koho se mají obrátit. Protože my samozřejmě potom děláme další aktivity poté, co převezmou dítě. Vědí, s kým komunikovali a na koho se obrátit. • Mně se pak s tím dobře pracuje, když přijdou s problémem, řeknu – vy jste tehdy na přípravě měli ty a ty lidi a za nimi mohou s tímto problémem jít. I terapeuti reagují dobře, vědí, o koho jde, dobře se navazuje spolupráce v dalším, když už dítě mají. • My jsme si říkali, že pro nás by bylo úplně skvělé, kdyby ta příprava sloužila k tomu, že oni budou vědět, na koho se mají obrátit. Že budou vědět, že můžou přijít do poradny, že se můžou obrátit na sociální pracovníci, že budou mít tohle místo zmapované. • Upozornit na potřebu doprovázení je jeden z účelů příprav.).

Odborníci mluvili o potřebě doprovázení obecněji než rodiny. Jen ojediněle se zaměřovali na situace, ve kterých by bylo potřeba doprovázení (*Ted' máme nově doprovázení při přijímání dítěte. Mluvili jsme o tom a nabízeli teď v sobotu jet s nimi do DD. Oni nás vnímají jako nějaké známé a jedou do DD. Jsou natěšení na dítě, ale nemusí to proběhnout ideálně, jak si plánují. Vím, že byli vděční za tuto možnost, že bychom je při tom doprovázeli. I konkrétně při té první návštěvě, že na to nebudou sami.* • Máme s nima takovou ústní dohodu, že když to dítě dostanou tak ten měsíc mu mají dát na takovou tu aklimatizaci a pak nám mají třeba zavolat, že se sejdeme všichni a jak... jak je ten prvotní kontakt... jak to vlastně v té rodině vypadá, pokud už se vyskytl nějaký problém nebo něco... tak si myslím, že je to taková, hodně jako velká podpora, že v tom nejsou sami.), a krizové intervence, například telefonické, v podstatě nezmínili.

Ne všude v krajích je ale dobrá situace a tím i dostatečně bohatá možnost doprovázení. **Potřebné služby chybí** (*To, že chybí provázení, to já považuji za zvlášť velký nedostatek. Zatím se nám to nedaří nějakým způsobem konkrétně realizovat.* • Když dáváme dítě do osvojení, tak prakticky až donedávna jsme si je zpátky nezvali, z důvodu, že jsem neměl psychologa ani psycholožku a jednak hodně dětí od nás odcházelo i mimo jiný kraj. • Ted' díky bohu máme zkušenou psycholožku, takže pokud dítě u nás v kraji zůstává, tak jim nabízíme možnost po půl roce kontakt. Ale jsme teprve na začátku. My si taky myslíme, že těch následných služeb je strašně málo. • Takže jako by bylo asi dobrý, kdyby při tom převzetí toho dítěte jste jim řekli, samozřejmě můžete kdykoliv přijít za náma, ale kdyby byl nějaký ten, můžete se obrátit tam, tam, tam, tady máte kontakty a tam vám teda pomůžou a nějak jsme to takhle mohli koordinovat, ale zatím samozřejmě hledáme, kde se dá, když vznikne problém.). Problém je v tom, že **není dostatek odborníků** erudovaných

v komplikované a široké problematice NRP (*Že bychom je odkazovali na nějakou konkrétní skupinu nebo poradny pro rodinu, většinou co máme, to jsou psychologické až psychiatrické problémy, to je většinou odkazujeme na fakultní nemocnici v XXX nebo psychiatrickou léčebnu dětskou do XXX. Je to hodně individuální. Konkrétního člověka nebo organizaci nemáme. Taky náš region je rozsáhlý. Že bychom měli nějaké centrum, to nemáme.* • *Já jim úplně ve všem taky poradit neumím, že jo. A tak je pošlem, snažíme se jim pomoci, ten XXX je pravda, že nám teda pomáhá, dělá i ty setkání s těma prarodičovskejma pěstounskejma, takže pravidelně teda se tam scházej s tím psychologem a můžou si tam ty problémy vyříkat, u někoho nám dělá to provádění, tak to je pravda, ale pořád je to málo, že jo, protože oni zase mají jenom omezenou kapacitu.* • *Služby nejsou zaměřeny na to, že by problém řešily i z hlediska NRP. Odborníci, kam rodiny odkazujeme, nemají zkušenost s NRP.* • *U nás psycholog je třeba problém, ta následná péče chybí, protože když řeknu psychologům, že to je dítě v náhradní rodinné péči, tak mi řeknou, já, tím my se nezabýváme.* Nedostatek odborníků ústí v příliš dlouhé objednací lhůty (*Anebo kdo je vezme, tak je objedná 17. června, což je dneska, já ten problém řeším asi od poloviny dubna.*).

A i když odborníci jsou, bývají soustředění v centru kraje, což je pro mnohé pěstounské rodiny organizační problém (*Kdyby to třeba nebylo tak daleko, že by tam ty lidi rádi dojeli, ale opravdu je to pro ně dost nákladná cesta. A s tím malým dítětem, aby tam někde...*).

Potřeba doprovázení dětí, přicházejících do náhradní rodinné péče, byla zmíněna jen jedenkrát (*Mně by se líbilo dělat skupiny pro děti, které jsou v náhradních rodinách. Myslím, že by to mohlo být postavené ještě úplně jinak, podpůrně.*).

2.4.9 Účast sociální pracovnice

S doprovázením významně souvisí to, zda je nebo není přítomna na kurzu pro žadatele sociální pracovnice, která je má na starost. Ona je hlavní doprovázející osobou, je jako jediná zmíněna v zákoně (část 3). K tomuto tématu se vyjadřovali v diskusích u kulatých stolů jen odborníci.

V některých krajích se sociální pracovnice nějakým způsobem **přípravných kurzů účastní** (*Na těch setkáních je vždycky ten tým, který potom s nimi většinou pracuje. Na těch víkendových setkáních jsem já, dětský psycholog, pediatr tam bývá a samozřejmě sociální pracovnice.* • *Jezdí tam za námi sociální pracovnice. My zase máme zkušenost, že i lidé z jiného okresu využívají právě tu naši sociální pracovnici.*

• *Ano. Jedna paní z kraje taky přednáší, takže to je velmi pozitivní, že se spolu zase setkají. Nejsou tam pořád, ale když jsou na přednášce, tak je zase vidí, ty skupiny, jak pracují a vidí je zase trochu jinak.* • *My pracovnice KÚ jsme přípravy účastny po většinu doby a podílíme se na organizaci a na přípravě celkově. Zveme si tam odborníky, má to na starosti ta poradna, nevstupují tam žádné další subjekty neziskové.* Má to **velký přínos** (*Zveme sociální pracovnice, s tím máme velmi dobrou zkušenost. Většinou žadatelé znají sociální pracovníci z kanceláře, kde ona je doma a oni jsou těmi, kdo přichází a jsou prosebníčky, a ta pozice je nevyvážená. Myslím, že oboustranně i sociální pracovnice příznivě hodnotí, že je možnost setkat se ne ve služebním kostýmku a u kancelářského stolu, ale obyčejně.* • *My jsme dělávali takový poslední den, že přijely sociální pracovnice v 10.00 hod., rozdělily si svoje ovečky, někdo tam měl třeba jen jeden pár a vždycky říkali, co si máme 2 hodiny vyprávět. A pak najednou zjistili, že jsou v opačné situaci. Protože nebyli ani na úřadě, ani u nich doma, byli na neutrální půdě. Ti lidé ušli nějaký kus cesty a oni s nimi mohli reflektovat tu situaci a úplně to jinak působilo. A byli v bezpečném prostředí. A oni si to velmi pochvalovali, protože poprvé zažili, že s tou sociální pracovníci si rozuměli.* • *A mně se moc líbilo, že v jednom kraji je to tak, že sociální pracovnice jsou přítomny posledního bloku příprav... a vlastně tam jsou s nimi, protože ty lektori je předávají sociálním pracovníkům.*). Dalším pozitivem je, že sociální pracovnice mají představy o tom, co vlastně přípravné kurzy obnášejí, jak zmíníme dále.

V jiných krajích **na přípravách sociální pracovnice nejsou** (*Cítíme, že to je problém. To bylo bezva.* • *Co tam možná chybí, jsou ty sociální pracovnice. Jak to udělat, aby se dostaly do kontaktu, protože nám přijde, že to je důležité a podstatné a pro lidi to bylo bezva.* • *To je záležitost taková, že se ti lidé předávají do péče KÚ. Dřív jsme to dělávali tak, že přijížděly pracovnice z OSPODu, protože je taky vysílali. My by jsme to velmi uvítali... no jo, ale my jsme dostali signály, že OSPOD městského úřadu už nezajišťuje přípravy, tak nechce sociální pracovnice vysílat.*). Důvodem je, že KÚ ve většině krajů přípravu nezajišťuje, čili nepovažuje za potřebné do ní zasahovat nebo nevidí, jak to zorganizovat; nemá na to ani finanční prostředky (*Je pravda, že už jsme se bavili o tom, že by bylo fajn, kdyby pracovníci OSPOD mohli na část těch příprav být, víc být s těmi žadateli v kontaktu. Technicky ale neumíme najít způsob, jak to udělat, protože zpravidla máme 15 obcí a málokdy se nám sejde, že bychom měli žadatele z jednoho území, pak by tam těch pracovníků muselo být šest.* • *Myslím si, že by bylo dobré, kdyby do procesu hodnocení ty obce byly zapojeny víc. Ale nevymysleli jsme zatím způsob.* • *Jde o to, že většinou nenajdeme ten čas, abychom teda ty dva vikendy trávil, protože jsme v práci od rána*

do večera, víkend taky musíme věnovat rodině, abychom taky nepotřebovaly sociální pracovníky.). Nevýhodou, kromě toho, že **nebyla využita příležitost k lepšímu navázání partnerské spolupráce** mezi žadatelem a sociální pracovnící, je také to, že sociální pracovnice **nevědí, co žadatelům říci o přípravě** (*Lidé se ptali: co nás tam čeká? A pokud já to nevím, tak jim to nemůžu vysvětlit.* • *Já bych třeba takový kurz chtěla zažít, já bych chtěla vidět, jak probíhá. Protože mi těm lidem můžeme dát jenom takové okrajové informace, co teda se dozvíme, jak to probíhá, ale osobní zkušenosti nemáme.* • *Nejsme tam přítomný, já jsem si, my jsme to s kolegyní vyzkoušely, jednu přípravu jsme prošly, bylo to od XXX, bylo to pro nás také velkým přínosem, přála bych to tady kolegyním, aby to zažily kdekoliv jako v podstatě se toho zúčastnit se souhlasem tedy těch účastníků, my jsme se ptaly, zda jim to nevadí, zda tam můžeme tedy být toho přítomné toho celého kurzu, který jsme tady absolvovaly, ale myslím si, že je to, je to dobrý i tak jako zážitkově a vidět tedy vlastně a poslechnout si všechno, co jim jako, čím ti klienti procházejí, protože pak mohou mít i tu osobní zkušenost, když potom jim říkáte o tom, že půjdou na přípravu, takže je zbavím i možná některých falešných jako představ a očekávání a i tak jako lépe myslím si, že by v tom bylo asi zkvalitnění té práce a přípravy, aby neočekávali něco nepřijemného.* • *Tím, že nevíme, jak to tam probíhá, tak oni pak když ti žadatelé k nám přijdou, tak já řeknu: „Budete absolvovat přípravu,“ ale neumím jim říct, co všechno to obnáší. Takže proto si myslím, že by nám to bylo i k dobru, ten průběh, aby jsme viděly. My jim to můžeme říct obecně, tady, jak říká paní kolegyně, to tam uslyšíte, to tam uslyšíte, ale je to jenom obecná informace.* • *Ještě k přípravě, mysociální pracovnice, které jsme u vstupu, tak mlčíme, protože mys tím nemáme prakticky zkušenost. U nás lidé vyplní žádost, my jim vysvětlíme, že na přípravu půjdou, co obsahuje, ale já se tý přípravy nikdy nezúčastnila, takže vám nemůžu říct zkušenosti z přípravy).*

Vzhledem k tomu, že sociální pracovnice je jediný zákonem určený člověk pro doprovázení, můžeme její nepřítomnost na přípravě považovat za **systémovou chybu** (*Mně velmi vadí, jak v jsou sociální pracovnice z městských úřadů ... z celého procesu zprostředkování vyloučeny. Mně se to velmi nelíbí. Jsou tímto systémem postaveny do pozice sběračů dat o rodinách, pak to pošlou na kraj, nedoví se, co se tam děje a pak jim rodina přinese dítě a ony se mají starat, aby rodina byla v pohodě. Snažíme se alespoň trochu toto zmírnit tím, že zveme sociální pracovnice rodin, které jsou v přípravách, aby s námi byly část programu a mohly si s těmi lidmi popovídat. Nejsme kompetentní k tomu posílat jim zprávy, protože zadavatelem je kraj. Návštěvou na přípravách se dá něco malinko přemostit, ale je to nedostatečné. To je systémová věc).*

2.4.10 Písenné materiály

Následující forma přípravy, kterou se budeme v analýzách zabývat, je možnost využít písenných materiálů.

Jak už bylo mnohokrát řečeno, příprava je vstupem do problematiky; nemůže si dělat ambice na to, že dá účastníkům všechny informace, které budou potřebovat. I kdyby jim je totiž dala (což nepovažujeme za možné), žadatelé by si je z důvodů, které na mnoha místech zprávy rozebíráme, nezapamatují všechny. Jako vhodná a praktická pomůcka, zmiňovaná odborníky i rodinami, jsou písenné materiály.

Rodiče stáli především o seznam kontaktů (*Mně by přišlo dobrý, kdyby table informace byla součástí toho prvního školení. Jako, takový to, neusnete na vavřínech, že jste jako šťastní, že máte dítě, ale už teď rovnou, heledte, tady máte seznam a tohle jsou kluby, organizace, možnosti a jako už teď se dívejte, kam se můžete obrátit. Jako říct jim, že prostě to nastane a nabídnout jim prostě ten seznam, kam se můžou obrátit a říct, ať nečekaj čtyry roky, ale poohlídnou se. • Prostě je skvělý, když ten člověk má rovnou v ruce prostě kontakty, kam se může obrátit. Prostě A4, na který to je, a já si z toho vyberu. Tohle vědět, kam se můžu obrátit a mít tam nějaký spektrum, ať už jsou to semináře, školení, psychologové, cokoliv a myslím si, že tohle je nejlepší cesta těm lidem zpřístupnit jim co nejvíc ty informace.*)

Odborníci jim takové seznamy často poskytují (*My jim sestavili takový seznam odborníků, kteří se nacházejí v jejich blízkosti, kdyby potřebovali. A využívají toho.*). Navíc jim ale také dávají písenné **informace o různých aspektech NRP** (*Ti lidé jsou na úřadě, ne na všechno si vzpomenu oni a ne na všechno si vzpomenu já, takže je to opravdu komplikovaný. Takže já jsem zvolila ještě jeden způsob prezentace tohoto problému, že jsem si nafotila adopce.com. A dávám jim to z toho důvodu, protože když oni pak přijdou a probírají to doma, tak oni mají čas si to přečíst a můžou si říct, tak tady na to jsem se nezeptal nebo to my ta sociální pracovnice neřekla, a to by mohl být problém. • Ještě jsme teď pro ně udělali takové desky, do kterých se dají dávat různé materiály a oni si je odnesou z těch příprav. V podstatě teď z každého odbornějšího vstupu je nějak zpracovaný výstup, který dostanou. Protože pak to mají k dispozici, až to člověk hledá. • Krajský úřad má na svých stránkách zpracované vlastně takové základní informace a i jsme měli brožurku z nadace Terezy Maxové, jako nám zaslali taky takové jako větší množství, to jsme taky těm žadatelům dávali.*)

2.4.11 Náhradní rodinná péče a muži

„Mužská otázka“ byla do kulatých stolů vnesena tak trochu navíc. Jedna z autorek výzkumné zprávy (a zároveň moderátorka poloviny setkání s odborníky a rodinami) se zabývá problematikou nedobrovolné bezdětnosti, a tam bývá muž problémem; často se po zjištění potíží s otěhotněním dostává do pasivního postoje, někdy se dokonce odmítá dostavit na vyšetření. Část nedobrovolné bezdětných párů situaci řeší adopcí, a tak bylo nasnadě využít příležitosti a zjistit, co „muži a příprava“. Kupodivu se ale ukázalo, že téma není navíc, že je to téma důležité. Když se totiž podíváte na tabulku účastníků kulatých stolů, zjistíte, že muži se kulatých stolů účastnili málo. Především mezi odborníky jich bylo jako šafránu; v nemálo krajích nebyl ani jeden... Jako memento k tomu slouží výpověď jednoho pěstouna: ***K manželce přilnulý hněd, ale já jsem si musel vzít dovolenou – děti neznały mužského.***

Rodiny jen málo potvrdzovaly laickou představu o tom, že mužům se do NRP a do přípravy nechce (*Někdy jsou takovým tím hnacím motorem ty ženy a chlapi jsou trochu k tomu tak jako dohnaný, že možná mají tuto obavu, jestli v tom nebudou sami.* • *Asi určitě, ale mám jako v sobě sociální citění, asi, myslím si, že přirozeně... ale má drahá byla ta nositelka myšlenky, takže já jsem, nechtěla mě tlačit, byla moudrá, netlačila dlouho a občas jsme se o tom bavili, jakože tak a potom prostě nějaký zlom nastal, nevím už, v kterém období a já jsem vlastně byl sám aktivní, že jsem myslím zavolal a to číslo vlastně jsem sehnal, domluvili jsme si schůzku a pak už to bylo...* • *Pokud mohu říct za mě, tak nikomu se tam nechce. Když vezmu náš příklad. Člověk dělá milion aktivit, máte se zaseknout a teď těch milion aktivit se vám otočí takhle jinam a jsou úplně jiné – plínky, krmení... Co si tam budeme říkat... Bylo to dobré, ale že by z toho každý byl nadšený – nevím, no.* • *Mně to pomohlo, protože jsem relativně komunikativní, ale byli chlapi, co se ozývali a říkali: „No tohle, přece tam nebudu na někoho sahat.“ Protože paní tam říkala: „Pojďte sem a udělejte skupinu, udělejte rodinu.“ I to se ozývalo. To mě docela překvapilo, že neměli pocit, že jsou tam jako kvůli něčemu, že mají důvod, ale spíš to tak brali někteří, tak teda musím tady být, tak já tady počkám, ale už se nezapojovali někteří. Byla to škoda možná pro ně, oni to nedomysleli v tu chvíli.). Naopak rodiče často říkali, že **muž byl iniciátorem** žádosti o NRP (*U nás impuls k PP dal spíše manžel. Chtěl ji, tlačil mě, zajímal se o vzdělávání, měl zdravý selský rozum. On je z šesti dětí, měl to odžité.* • *Potom jsem šla za manželem a řekla, že bych chtěla ještě dítě a říkám – ale nevím, jestli vlastní nebo si vezmeme dítě, ale tenkrát manžel opravdu přišel a říkal: „Já si myslím, že bychom mohli nějakému dítěti pomoci.“ Tak to sem z toho**

byla teda hodně v šoku, tak to jsme si potom a to všechno zařizoval manžel, to já jsem byla prostě úplně všeho, vždy jen přišel a říkal – zařídil jsem to a byl jsem tam, volal jsem tam, říkám jo, super, super, mám pocit, že se těšil daleko více než já. • U nás je on takový, který si pozve děti, je takový spontánní, kdežto já jsem taková úzkostlivá. • No, my také máme jednoho postiženého syna. Opravdu je o něj potřeba hodně pečovat. A muž byl zrovna na sociálce a sociální pracovnice mu zrovna říkala, jak tam mají chlapečka, kterého nikdo nechce... A muž hned řekl, no tak, to my zvládneme, a za 14 dní jsem ho měla doma.).

Samozřejmě **něco jiného je o dítě požádat a něco jiného je pak se o ně starat** (U nás s tím také přišel manžel, že bychom si mohli vzít dítě do PP. Nejdřív jsem řekla ne. On prostě vidí jen to dítě, vezmeme si ho. Ale pak už je to na tobě se o něj starat. Já mám svou práci, tohle je tvá práce. Lásku jim dává, ale nemá na ně tolik času. • Když teda jsme měli teda po těch přípravách, tak jsme dostali potom nevím za 4 roky holčičky, asi tak nějak to vyšlo, 4 a půl, já jsem v té době potom otěhotněla, zároveň, když přišly děti k nám, tak já jsem otěhotněla s poslední svojí biologickou dcerou a manžel mi na to řekl – neboj, to zvládnem – a teď řeknu, jak to dopadlo: manžel řekl – chtěla jsi děcka, tak se starej.).

Muži **nebyli ani méně aktivní v přípravě** (Já jsem manželka neměla, ale co jsem byla na přípravě, tam byly páry manželské, tak můžu říct, že ti chlapi víc spolupracovali jak ty ženské, protože oni tam seděli, skupinka a vždycky „dělej, tak to řekni, ne, víš, jak to“ „no, já nevím“ „no, tak nic, tak to budu mluvit já“, jo prostě, že on byl takový, vím, že tam byli dva takový, kteří byli prostě, si stáli za tím, mně to připadalo, jako by ta matka nechtěla to dítě, ta manželka, ale ten jo manžel prostě – jo, já jdu do toho jdu, jo, a byl úplně nadšený, no akorát potom ta paní ho tam trošičku sjednotila, že ať si nemyslí, že ta příprava, že prostě teď je příprava a za měsíc přijde rozhodnutí a za 14 dní dostanou dítě. • Když jsme teda chodili na tu přípravu, protože jsme oba dělali na směny, takže nám to vesměs vyšlo po nočních směnách, manžel vstupem do té místnosti ožil, manžel to všechno zvládal suprově, ho to bavilo, on dělal všechno, mě to teda až tak moc nebavilo, některé ty... já až nejsem taková, on je tak rád společenský a rád si tak povykládá, takže on byl středem pozornosti... • Na přípravách samozřejmě že nemlčel a rád vykládal svoje zkušenosti, nebo jakože nebo nemám pocit, aji celkově nemám pocit, že tam ti muži byli nějací, že by jim to vadilo, nebo naopak, jak říkala ta paní, jako že opravdu hovořili k tématu a myslím, že je to zajímalo.).

Objevila se úvaha, zda by bylo lepší, kdyby se na přípravě podílel nějaký odborník – muž (*Ještě k těm mužům a přípravám. Když tam přijede za těmi otci nějaký muž-psycholog apod., oni tam budou jezdit rádi.*), ale ne všichni to považují za nutné (*První školení už mě zaujalo, školily nás na něm samé ženy. Nemyslím, že by to bylo jiné, kdyby tam byl chlap. Pro mě to bylo zajímavé každopádně.*).

Vyprávění rodin na téma „muž a NRP“ uzavřeme zajímavou zkušeností: je rozdíl, zda o pěstounskou péči žádá žena, nebo muž (*To je taková zajímavost. Když jsem byla já jako pěstounka, tak jsme všechno museli absolvovat společně, a když pak on chtěl ještě postižené dítě a žádal, tak už mohl absolvovat všechno jenom sám.*).

Odborníci mluví o aktivním podílu mužů podobně jako rodiče. Jsou muži, kteří jsou do situace jakoby natlačeni ženou (*Já se setkávám s pěstouny v roli, kdy selhávají, resp. selhává jejich dítě ve výchovných problémech. Mně se objevuje a vyplývá mi to i ze skupin pěstounů, že chlapi nejsou připraveni až tak na to přijmout dítě, většinou je to žena, která to chce. Muž přetrpí výcvik, ale v té chvíli pro něho je to hotovo, splnil to, a je to tvůj byznys. V momentě, kdy se objeví problém, říkají – já už jsem svou roli splnil. • Mužská role je neošetřená. • Někteří žadatelé jsou otevření, ale jsou žadatelé, zejména muži, kdy je to na nich skoro vidět, že je ta paní sem přivedla. A říkají si, ježiš, už zase musím. • Častěji ženy sem přivedou muže. • Ne všichni v tom páru jsou nastavení stejně. Ta mateřská orientace probíhá u těch žen, je hodně silnější a často se stává, že ti muži jsou do toho vtažení, někteří s menším nadšením. • Co se týká osvojení manželem matky, tak tam bych přípravu doporučovala, protože drtivá většina těch chlapů je ukecaná manželkou a ani neví, do čeho jdou. A máme potom spoustu rozvodů.*). Objevil se i názor, že aktivita mužů se liší podle toho, o jakou formu NRP se žádá (*V adoptivních skupinách jsou většinou ženy, které jsou mluvčí toho páru. Zatímco v pěstounských skupinách mluví za ten pár většinou muž. Ale neděláme z toho ještě nějaké závěry.*).

Není to ale pravidlem, v některých párech je to muž, kdo je iniciativnější (*Velice často se nám stává, že tady jsou hovornější chlapi. Potřebují se vymanit z toho, jak ty ženy se patlají v těch emocích a potřebují tomu dát strukturu. A pak má velký vliv, když tam přijde ten pár a hovoří ten chlap. • Pár jsem měla, že byl mluvčí pán. Je to různé.*). Výrazně se zvyšující aktivitu mužů potvrzovaly i další výpovědi sociálních pracovníků.

Odborníci vidí výhodu v tom, když se na přípravě podílejí mužští odborníci (*V přípravě mi chybí mužsko ženský prvek v přípravě pěstounů. • Ve výcvicích mi chybí pohled toho chlapa. V momentě, kdy rozdělím skupinu na holky a kluky*

a bavím se s oběma skupinami, to jsou dva oddělené světy. Většinou pěstouny připravují ženy. Pokud v přípravě nebudou chlapi, nebude se pracovat jednoduchým Ondráškovým způsobem, tak budou selhávat partnerské věci, ženy to řeší tím, že budou uklízet jako šilený a chlapi se schovávají v garážích. • V jedné skupině jsme to udělali tak, a asi to budeme dělat i dál, že jsme je rozdělili na muže a ženy a s muži pracoval dr. XXX a my se ženami. Myslím, že se to ukázalo jako takové nosné, velmi se nám to líbilo, i jim.).

2.4.12 Komunikace

Zda je při přípravných kurzech možná nějaká forma spolupráce mezi kraji bylo jedno z dalších důležitých témat. Ovšem v diskusích se téma rozvinulo do mnohem větší šíře, než je jen spolupráce při přípravných kurzech; ukázalo se, jak zásadní je pro NRP dobrá komunikace na všech úrovních: nejen mezi kraji, ale také mezi odborníky v tomtéž kraji či mezi odborníky a rodinami. Nastartování dobré komunikace se ukázalo také jako hlavní cíl přípravných kurzů.

Hlavními **argumenty proti** absolvování kurzů v jiném kraji, než z kterého žadatel pochází, jsou:

1. vzdálenost a tím finanční náročnost (*Bylo by to realizovatelný, ale stejně je to 120 km... • Já myslím, že je to trochu náročnější na komunikaci a na cestování. • Obava komplikovaného dojíždění pro ty naše klienty a finanční stránka věci. • Že by to měli dražší, kdyby se dál cestovalo.);*

2. problémy s komunikací (*Takhle v XXX, jak se známe, rozumíme předávání informací dobře i těm vystupům, zprávám... • Z pohledu lidí je lepší, když slyší z toho kraje, jak to funguje tam, než kdyby lidi z jiného kraje slyšeli, jak to funguje u nás a u nich to bude fungovat jinak.).*

Obojí se promítá do problémů s hodnocením žadatelů (*Důležité je ty lidi na přípravách poznat, o kterých mám potom rozhodovat na poradním sboru. • Já jsem zažila ještě přípravy, kdy se dělaly ještě v jiných subjektech a ty žadatele jsme moc neznali. Teď ta zkušenost s těmi žadateli na přípravách a pak na poradním sboru je neocenitelná.), s tvorbou svépomocných skupin (*Taky si myslím, že je i velmi důležitá role pro ty, co chodí na ty přípravy, že se ti lidé mezi sebou poznají, oni se pak i dál scházejí.*) a s doprovázením (*Tak já si ještě myslím, že jedním z účelů těch kurzů příprav je i to, aby lidé poznali ty odborníky v místě svého bydliště. Aby se pak dalo říct, jestli se ty rodiny vracejí, a vracejí se podle mě. • I pro tu následnou péči, kterou zvažujeme, že bychom i rozšířili, je pak důležité, že jsme s nimi od začátku.).**

Stejné **argumenty** se ovšem dají použít i **pro** větší spolupráci krajů při přípravě (*Víceméně ty kraje sousedí, ... protože když někdo bydlí v Prostějově a Kojetíně, tak má k sobě blíže, než když bydlí v Šumperku a Prostějově. • Třeba s téma Středočechy by to bylo dobrý, nemuseli by dojíždět.*). Záleží totiž na tom, kde přesně v tom kraji žadatel bydlí. Navíc když se kraje spojí, přípravné kurzy se mohou dělat častěji (*A tím pádem vznikla situace, že byla jedna organizace, která dělala přípravy pro budoucí osvojitele a pak ve spolupráci, protože se spojily dva kraje... tak jsme byli schopni dělat poměrně často, minimálně dvakrát ročně, dělat samostatné skupiny pro ty, kteří se připravují na PP.*).

Svépomocnou skupinu i odborníky na doprovázení si člověk nakonec najde tam, kde to má blíž, což tedy může být i v jiném kraji. Ale rozhodovacími pravomocemi spadá žadatel a náhradní rodič pod kraj.

Problémy s odpovědností za lidi, kteří patří bydlištěm do pravomoci určitých pracovníků, ale vyřizují si záležitosti – tedy hledají dítě – mimo kraj (což je samozřejmě možné), případně nepodléhají povinnosti projít procesem zprostředkování, byly velmi častým tématem diskusí odborníků. Téma nepatří do zpracovávaného projektu, jen je mu blízké tím, jak velice zásadní je kromě dobrých zákonů pro dobré fungování NRP dobrá komunikace mezi všemi zúčastněnými subjekty, bez ohledu na hranice kraje či odbornosti...

3. DISKUSE

3.1 Cíl přípravných kurzů

Zákon o SPO uvádí povinnost žadatelů o osvojení a pěstounskou péči absolvovat přípravu. Po několika letech provádění přípravných kurzů, z toho po čtyřech letech konání přípravy před zařazením do evidence, je potřeba zjistit, jak to vypadá v praxi.

Z výpovědí rodičů i odborníků vyplývá, že připravit se – ve smyslu ohraničeného ukončeného procesu – na náhradní rodinnou péči nelze. Pokud se tedy na náhradní rodičovství připravit nedá, **má vůbec smysl dělat povinné přípravné kurzy?** Rodiče o spokojenosti s přípravnými kurzy vypovídají různě, od naprosté nespokojenosti po naprostou spokojenost. V převažující většině ale uvádějí, že kurzy mají smysl, jsou důležité, v čemž se shodují s odborníky. Podle obou skupin je ovšem nutné jasně a realisticky stanovit cíl kurzů a jejich obsah.

Zákon o SPO žádný cíl nedefinuje. Pouze ze znění vyplývá, že hodnocení z přípravy slouží spolu s psychologickým posudkem a dalšími materiály jako podklad pro rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatele do evidence žadatelů o NRP.

V důvodové zprávě k novele zákona o SPO (zákon č. 134/2006 Sb.) nalezneme úmysl, který měl navrhovatel zákona, když přípravu předřadil před rozhodnutí o zařazení do evidence žadatelů: „Toto předsunutí je praktické z hlediska krajského úřadu i z hlediska samotného žadatele. Krajský úřad bude moci v rámci odborného posuzování předpokladů žadatele pro náhradní rodinnou péči podle § 27 zákona přihlídnout také k hodnocení průběhu přípravy k přijetí dítěte do rodiny. Žadatel zase může na základě informací načerpaných během přípravy pozměnit svůj náhled na vlastní možnosti a schopnosti a žádost o zprostředkování vzít zpět nebo upravit zaměření žádosti.“ Záměrem navrhovatele tedy bylo prostřednictvím v kurzech nabídnutých informací vést žadatele k odpovědným rozhodnutím. Opět ovšem nevíme, co má být tím hodnocením průběhu přípravy (např. zda tam žadatel docházel).

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče, které je ovšem jen doporučením, definuje cíle takto:

1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče;

2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte;
3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.

Metodické doporučení také mluví o edukaci (poskytnutí informací). Už ale zcela jasně mluví o psychodiagnostice žadatele (získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je). Rodiče i odborníci se shodli na popsání cíle přípravy jako záchytného bodu, vstupu do problematiky, pochopení souvislostí, otevření náruče pro NRP a pro partnerskou spolupráci.

Zatímco je tedy **cíl v metodickém návodě popsán jako stav** či stav dosažený po krátkém procesu (přípravy), **respondenti definovali cíl přípravy spíše jako nastartování procesu**. Zdá se, že tato diskrepance (a nedefinování cílů přípravy v zákoně) je významná nejen pro všechny následující analýzy, ale i pro systém fungování náhradní rodinné péče.

3.2 Obsah přípravných kurzů

Rodiny i odborníci očekávají od přípravy následující obsahy:

1. Navazování osobních kontaktů, setkávání se třemi významnými skupinami osob: a) s lidmi, kteří jsou ve stejné situaci, tedy se spoluúčastníky kurzu. S nimi sdílejí životní situaci, zkušenosti, naděje, obavy i strach; b) s lidmi, kteří již náhradními rodiči jsou. Ti je uvádějí do náhradní rodinné péče. Ti konkretizují žadatelům jejich budoucnost – jsou živým dokladem toho, co to je NRP a důkazem, že je to zajímavé, pozitivní a zvládnutelné životní rozhodnutí; c) s odborníky s různým profesním zaměřením (sociální pracovníci, psychologové, lékaři různých odborností, právníci, pedagogové, ...), kteří mají teoretickou znalost různých aspektů NRP a mají i praktickou znalost, ale „nerodičovskou“.

Skupiny samozřejmě nejsou ostře ohraničeny; jednak z žadatelů se časem stávají rodiče, jednak někteří odborníci zároveň mají děti v NRP, a také někteří rodiče se mění na odborníky, ať už tím, že vystudují příslušnou školu nebo dlouholetou praxí a samostudiem. Z těchto setkávání se pak vytvářejí svépomocné skupiny a prostor pro doprovázení rodin odborníky, dvě základní formy pomoci pěstounům i osvojitelům.

Aby ale člověk byl schopen navazovat vztahy, potřebuje se cítit dobře; nesmí mít pocit ohrožení nebo nesmí ho mít moc velký. Odborníci zdůrazňují, že asi tou nejpodstatnější podmínkou pro úspěch náhradní rodinné péče, pro navázání partnerské spolupráce, **je vytvoření bezpečného prostředí a přátelské atmosféry**. Velmi úzce to souvisí s dalším cílem přípravy, jediným zmíněným v zákoně, a to je hodnocení vhodnosti žadatelů k přijetí dítěte do NRP.

2. Získávání důležitých informací o tom, co to vlastně je náhradní rodinná péče, jaké jsou děti, které do ní jdou, a s jakými problémy je spojena. Seznamování se s problematikou NRP může vést žadatele k realistickému zvážení vlastních sil a motivů.

Metodická doporučení navrhuji v II. fázi přípravy (po úvodním seznamovacím setkání) následující témata: charakteristika dětí v náhradní rodinné péči, specifika péče o děti v náhradní rodinné péči, péče o děti se speciálními potřebami (chronické či závažné onemocnění, poruchy chování), zátěž v biologické rodině (závislost, onemocnění, sociální vyloučení), sociálně-právní témata náhradní rodinné péče, zprostředkování NRP, soudní jednání, psychologie dětí v náhradní rodinné péči (vývojová psychologie, identita dítěte), prožívání dětí (deprivace a její důsledky), role náhradního rodiče v životě dítěte, biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči (význam udržení kontaktu pozitivního obrazu), řešení krizových situací, vlastní děti a rodina žadatelů, práce s historií dítěte, péče o děti jiného etnika, péče o sourozenecké skupiny, péče o dospívající děti, ochota spolupracovat a vyhledat odbornou pomoc.

Problém je to, že do NRP vstupují různí lidé, s různými představami o dětech, které by rádi přijali, a s různou rodičovskou zkušeností. Proto stojí v danou chvíli o různé informace. Většinou se uvádí rozdíl mezi osvojiteli a pěstouny, ale je třeba si uvědomit, že i pěstouni se mezi sebou liší: někdo je připravený přijmout tělesně nebo mentálně postižené dítě a bude stát tím pádem o jiné informace než jiný, který hodlá přijmout sourozeneckou skupinu jiného etnika. Nespokojenost s nabízenými informacemi, jejich neadekvátnost ve vztahu ke konkrétní osobě byla jedním z důvodů nespokojenosti žadatelů s přípravnými kurzy.

I když odborníci opakovaně poskytují informace, které jsou pro konkrétní žadatele adekvátní, i když opakovaně upozorňují na nástrahy systému, na rizika a na problémy, které mohou nastat, mají někdy dojem, že je to sysifovská práce; žadatelé si potřebné nezapamatují. Selektivnost příjmu a uchování informací

není jen doménou přípravy na náhradní rodinnou péči, je to přirozená vlastnost kognitivních (vnímání, pozornost, paměť, vybavování si, ...) procesů [9], [28]. Je nutné s tím počítat a přizpůsobit se tomu. Možnosti, jak zvýšit pravděpodobnost přijetí informace, tak jak to vyplynulo z výpovědí, jsou: 1. nabídnout informace víckrát a v různých kontextech; 2. nabízet takové informace, které žadatel v danou chvíli očekává a potřebuje.

3. Diagnostika

Jediným „oficiálně“ definovaným cílem je ze zákona o SPO získání dokumentu „hodnocení přípravy žadatele“. Tento pojem je natolik vágní, že ho lze interpretovat velmi různě, od prostého „zúčastnil se/nezúčastnil se“ až po závěr složitějšího psychodiagnostického procesu. Ani důvodová zpráva pojem nezpřesňuje, i když ho v podtextu jakoby posouvá blíž k diagnostice. Navíc zákon ani důvodová zpráva neudává, kdo by měl dokument vypracovat.

Diagnostiku jako jeden ze tří cílů už ale stanoví Metodické doporučení 7/2009. Hodnocení přípravy by podle tohoto doporučení mělo mít dvě části:

1. Zpráva o průběhu úvodních setkání, která se zaměřuje na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadatelem. Zprávu vypracovává odpovědný pracovník organizace (týmu), která zajišťovala úvodní setkání. Ve zprávě je žádoucí upozornit na případnou oblast, které by měla být věnována pozornost ze strany vyšetřujícího psychologa.
2. Závěrečná vyhodnocující zpráva o žadateli/žadatelích a průběhu přípravy. Tuto zprávu vypracovává zodpovědný pracovník organizace (týmu), která přípravu realizovala.

Kvalifikační požadavky na tvůrce zprávy nejsou zřejmé.

Dále doporučení v principech přípravy stanovuje:

- příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do evidence;
- příprav by měl být účasten psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence.

Není jasné, zda se zmíněné dvě osoby účastní přípravy pasivně (to znamená jen pozorují účastníky), nebo aktivně. Pokud aktivně, pak v jaké roli – zda jsou mezi přednášejícími nebo zda se počítá například s tím, že psycholog v rámci

přípravu použije některou z psychodiagnostických metod. V krajním případě se tedy přípravy účastní tři lidé, kteří mají posuzovat vhodnost žadatele o NRP: sociální pracovník, psycholog pověřený vyšetřením žadatelů a zodpovědný pracovník týmu, který zajišťuje přípravu.

Odborné posuzování provádí příslušný krajský úřad. Jeho výsledek je podkladem pro vydání rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence. Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči udává, že posuzování směřuje k odpovědi na dvě základní otázky:

1. Do jaké míry jsou žadatelé způsobilí pro určitou formu náhradní rodinné péče?
2. Do jaké míry jsou žadatelé aktuálně připraveni k převzetí dítěte do péče z hlediska svých vědomostí a výchovných předpokladů?

Konkrétněji to znamená, že zkoumat by se měly charakteristiky žadatelů, jejich psychický stav, výchovné zkušenosti a schopnosti žadatelů, stability jejich partnerského vztahu a kvality jejich rodinného prostředí.

To jsme popsaly dokumenty, teď se podíváme do odborné psychologické literatury. Nejnovější česká monografie o psychodiagnostice definuje na str. 7 psychodiagnostiku takto: „Psychodiagnostikou rozumíme zjišťování a měření duševních vlastností a stavů, případně dalších charakteristik jedinců v rámci normy i patologického obrazu... Předmět a strategie psychodiagnostického vyšetření se řídí vždy praktickým účelem, za kterým se provádí“ [31]. V Lékařské psychologii [34] na straně 343 najdeme tuto definici: „Psychologická diagnostika je aplikovaným psychologickým oborem, který se zabývá systematickým poznáváním a zachycováním osobnosti člověka, případně některých jeho psychologických charakteristik.“ Metody psychodiagnostiky se nejčastěji rozlišují na klinické, mezi něž patří anamnéza, pozorování, rozhovor, analýza výkonů a vytvořů, a exaktní – laikům známé spíše pod názvem testy, mezi něž patří vývojové škály, testy schopností, osobnostní dotazníky a projektivní metody [34]. Stejný autor na straně 347 upozorňuje, že psychodiagnostika je „procesem značně náročným a vyžadujícím specializované vzdělání“.

V diskusích u kulatých stolů opakovaně zaznívalo, že by bylo potřeba klást na žadatele větší požadavky a že se bohužel nikoli výjimečně stává, že děti dostanou žadatele, kteří jsou neproověření, případně že dostanou dítě, pro které nejsou vhodné. Je pochopitelné, že se hledají cesty, jak zvýšit pravděpodobnost dobrého výběru žadatelů. Jednou z možností je právě zhodnocení charakteristik žadatele, tak, jak se jevil na přípravných kurzech. Otázkou je, nakolik to může kolidovat s cíli kurzů, které v předchozím stanovili odborníci a rodiče.

Žadatelé dobře vědí, že z přípravného kurzu se píše zhodnocení. Cítí se proto být v pozici prosebníka, který musí být dobře ohodnocen, aby „prošel“. Navíc psychodiagnostika je jednou z nejobávanějších „zkoušek“; zasahuje příliš do soukromí a v podstatě není pod kontrolou hodnoceného – člověk se může cítit bezmocný a poníženy. Nejméně pod kontrolou diagnostikovaného jsou tzv. projektivní techniky. „Při projektivních testech předkládá psycholog jedinci mnohoznačný podnět, na který může reagovat, jak chce. Protože podnět je mnohoznačný a není vyžadována specifická odpověď, existuje předpoklad, že jedinec projekuje svou osobnost do podnětu, a tím odhalí některé informace o své osobě,“ říká definice projektivního testu na straně 459 respektované učebnice psychologie [1]. A právě projektivní přístup uvádí Metodické doporučení v návrhu diagnostických technik jako ten, který má být použit vždy. Z analýz vyplynulo, že základní podmínkou pro splnění cílů přípravy je vytvoření bezpečného prostředí a přátelské atmosféry. Proto je diagnostická situace kontraindikací.

Odborníci si tuto situaci uvědomují a přemýšlejí, jak situaci co nejlépe vyřešit. U kulatých stolů se mluvilo o tom, zda by se přípravy měl účastnit psycholog, který dělá pro kraj psychologické vyšetření. Rozdělení rolí vnímali jako etičtější. Někteří odborníci ale říkají, že je to situace zvládnutelná, že nemusí jít o kolizi, že zásadní je osobnost toho psychologa. Situaci to každopádně podstatně nemění; prostě je tam pořád někdo, kdo žadatele sleduje a hodnotí. Diskutovali o tom, zda by příprava měla být diagnostickým prostředkem, nebo ne, zda by se příprava přece jen neměla dělat až po rozhodnutí o zařazení evidence, kdy se stres žadatelů zmírní.

Jistým kompromisem by mohlo být, jak vyplynulo z diskusí, dodržet víceúrovňový proces zprostředkování. Ten je popsán i v Metodickém doporučení 7/2009. To navrhuje následující strukturu:

1. Zpráva o průběhu úvodních setkání, která se zaměřuje na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadatelem.

2. Psychologické vyšetření psychologem KÚ – měl by to být klinický psycholog. Toto vyšetření by mělo být zaměřeno diagnosticky a jeho cílem by měla být možnost eliminovat v počáteční fázi přípravy žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou kontraindikací pro náhradní rodinnou péči. Při zjištění rizik, která jsou s NRP neslučitelná, nebudou žadatelé dále pokračovat v přípravě.
3. Výstup z přípravy – závěrečná vyhodnocující zpráva o žadateli/žadatelích a průběhu přípravy.
4. Psychologická konzultace – uzavření, celkové zhodnocení psychologem. Vyhodnocuje se především absolvování přípravy a konečná připravenost žadatelů k přijetí dítěte, probíhá uzavření psychologického vyšetření v případech, kdy byla diagnostická část vyšetření ukončena jako doporučení s podmínkou. Výstupem je závěrečná psychologická zpráva, která obsahuje pouze doporučující nebo nedoporučující stanovisko.

Vícetupňový proces je v některých krajích už běžný. Po zprávě sociálního pracovníka obecního úřadu s rozšířenou působností, po posouzení zdravotního stavu žadatelů a psychodiagnostickém posouzení psychologem KÚ jdou do přípravy jen ti, u kterých již nebylo o nezařazení do evidence z důvodů vyplývajících z již shromážděných podkladů rozhodnuto.

U jednoho kulatého stolu se trochu rozvinula i debata, jak se vlastně dá dopředu poznat, kdo bude dobrým rodičem. Odpovědi nedávaly žádný návod: *To nikdo neví; risk, i když se vám narodí, nebo si ho vezmete. • To zhodnotí až v dospělosti vaše děti.* Asi se dopředu opravdu velmi obtížně dá poznat, kdo bude dobrým rodičem. Ale nejsme psychodiagnostickými nihilisty; snad se dá s rozumnou pravděpodobností (nikoli jistotou) poznat, kdo dobrým rodičem nebude. Psychodiagnostika má rozhodně v procesu zprostředkování NRP své nezpochybnitelné a nenahraditelné místo; jen je potřeba její místo najít tak, aby neohrožovala další cíle zprostředkování NRP a přípravy na ni.

4. Terapie

Terapie zájemců o NRP není nijak explicitně zmíněna v zákoně ani v Metodických doporučeních. Pokud ale změnu představ z nerealistických na realistické, zhodnocení vlastních motivů a psychických sil, otevřenou komunikaci o svých pocitech a nastaveních či otevřenost k partnerské spolupráci – cíle, které se objevují ve výpovědích rodin a odborníků – považujeme za žádoucí změnu,

je jistě na místě považovat přípravu za terapeutickou situaci. Otázkou je, nakolik by to měla být terapie cílená.

Rodiny se k přípravě jako terapeutické situaci vyjadřovaly výjimečně. Odborníci někdy cílenou terapii považují za důležitou součást. Je nepochybné, že jsou žadatelé, kteří třeba mají problém v komunikaci s partnerem, nejsou si jisti svými motivy či psychickými silami. U nich by nějaká psychoterapeutická intervence byla na místě. Je ovšem otázkou, zda příprava je pro to vhodnou příležitostí, když má velmi omezené časové i personální možnosti – není možné věnovat čas terapii jednoho páru nebo osoby, když je tam ještě několik dalších.

Definice psychoterapie v nejrespektovanější učebnici psychologie [1] je tato – strana 569: „Psychoterapie je léčba duševních poruch psychologickými (nikoli fyzikálními nebo biologickými) prostředky.“ Když vezmeme tuto poměrně striktní definici za referenční pro diskusi o tom, zda psychoterapie má nebo nemá místo v přípravných kurzech na NRP, pak ji jistě musíme odmítnout – do přípravy nevstupují (či neměli by) lidé trpící duševními poruchami. Méně striktní definice psychoterapie je jako „odborná a záměrná aplikace klinických metod a interpersonálních postojů vycházejících z uznávaných psychologických principů se záměrem pomoci lidem změnit jejich chování, myšlení, emoce a/nebo osobní charakteristiky směrem, který obě strany považují za žádoucí“ [23], strana 16. Takto pojatá psychoterapie byla v přípravě akceptovatelná a často i potřebná, protože lidé na cestě za dítětem, vyděšení a nejistí, v situaci prověřování, by jistě považovali za žádoucí se nepříjemných emocí zbavit. Jsou ovšem různé druhy psychoterapie. Někdy se rozlišují na tzv. odkrývající, hledající příčiny momentální psychické disharmonie v minulosti či hluboko v nevědomí (například psychoanalýza) a využívající často projektivní techniky, a na tzv. behaviorální, které nepovažují za nutné (a často ani za efektivní) pátrat v minulosti či v nevědomí, ale pracují spíš s racionálními technikami, například s učením způsobům, jak záťažovým situacím účelně čelit [1]. Odkrývající metody do situace přípravy na NRP jistě nepatří, a to nejen pro to, že zde pro ně není vhodný prostor (například potřebují více času). Ale některé metody zakrývající psychoterapie by jistě své místo v přípravných kurzech mohly mít.

Je tu ale ještě jeden problém, a to etický: pokud budeme někomu nabízet cílenou odbornou psychoterapii, musí tak být definována i ta situace. Klient s psychologem musí uzavřít tzv. „kontrakt“. Citujeme z Etického kodexu Asociace manželských a rodinných poradců [8]: „V iniciální fázi poradenského procesu, zahrnující obvykle jednu až dvě konzultace, klient nabídne

problém, případně vyjádří svoje požadavky a očekávání. Pracovník klienta stručně a výstižně informuje o závažných okolnostech spolupráce, jmenovitě o způsobu a průběhu poradenského procesu, jakož i o alternativních přístupech a dalších relevantních okolnostech tak, aby se klient mohl informovaně rozhodovat a vyjednat vstupní poradenský kontrakt. Kontrakt zpravidla obsahuje:

- (a) zaměřenost odborné poradenské intervence;
- (b) dohodu o osobách, které se přímo účastní poradenského procesu, případně budou přizvány;
- (c) odhad počtu a frekvence konzultací;
- (d) dohodu o výši plateb a způsobu proplácení – pokud se poradenský proces realizuje na privátní bázi;
- (e) kontrakt je možné v průběhu poradenského procesu upravovat, dohodnou-li se na tom obě strany.“

Pro to není v přípravných kurzech prostor. Příprava by tedy mohla být spíš příležitostí k nabídnutí psychologické pomoci psychologem, který je členem týmu zajišťujícího přípravu. Ten by totiž měl mít důvěru žadatelů.

Jako nejdou od sebe oddělit poznávací a emoční procesy, tak lze někdy těžko od sebe odlišit edukaci a psychoterapii; některé metody psychoterapie mají spíš edukativní než psychoterapeutický charakter. Jejich použití neshledáváme v rozporu s etickými zásadami jak psychoterapie, tak situace přípravných kurzů. Jejich použití je ale potřeba v realizačním týmu předem zkonzultovat a jasně vymezit a srozumitelně o nich informovat účastníky přípravných kurzů.

Náš spíš negativní postoj k přípravnému kurzu jako psychoterapeutické příležitosti neznamená, že psychoterapie podle nás nemá v přípravě vůbec místo. Naopak, někteří respondenti jasně zájem o psychoterapii vyjadřovali. Domníváme se, že by psychoterapeuticky zaměřené semináře byly důležitou součástí nabídky ve víceetapové formě přípravy. Musely by tak ale být jasně vymezené.

3.3 Cílové skupiny přípravných kurzů

1. Příprava pěstounů a osvojitelů

Zákon jasně definuje ty, kdo povinně musí projít přípravnými kurzy: osvojitelé, pěstouni, pěstouni na přechodnou dobu a osoby, které chtějí přijmout dítě do tzv. „hostitelské péče“. Při diskusích u kulatých stolů se ale objevovalo, že i jiné skupiny osob by potřebovaly přípravu. Které to jsou?

2. Příprava okolí na NRP

Z kulatých stolů vyplynula potřeba vzdělávat nejen pěstouny, ale i další skupiny lidí. Na snad všech setkáních u kulatých stolů se na dotaz, zda je potřeba příprava na NRP, objevila odpověď, že určitě, ale hlavně u učitelů, soudců, lékařů, a dalších odborností, se kterými přicházejí rodiče do kontaktu.

Velkým problémem pro děti v NRP je školka a škola. Pedagogové totiž nemají znalosti o problematice NRP, nechápou, že tyto děti jsou jiné, a proto neumějí jejich potřebám vyjít vstříc. Situace je někdy natolik tíživá, že rodiče musí hledat jinou školu než tu v místě bydliště. Úspěch náhradní rodinné péče, osud dětí výrazně závisí na pochopení a rychlosti soudců. Ne vždy ovšem soudci tuto situaci odpovědně vnímají. Vůbec největším problémem jsou ovšem předsudky laického okolí vůči dětem v náhradní rodinné péči, především vůči dětem jiných etnik.

Co s tím? Příslušníky profesí, kteří jsou s těmito dětmi nějak v kontaktu (pedagogy, psychology, lékaře, soudce, ...) je nutno nějakou formou vzdělávat. Musí se ovšem hledat efektivní cesty, jak toho dosáhnout. Vzdělání laického okolí je ještě těžší, protože nemá motiv se o tématu něco dozvědět. U kulatých stolů se hodně diskutovalo negativní obraz NRP v médiích a nutnost udělat pozitivní a efektivní mediální kampaň. Taková kampaň je jistě potřebná i vzhledem k tomu, že je stále nedostatek lidí ochotných přijmout dítě do NRP.

3. Příprava na další formy NRP

Ze zákona i z diskusí u kulatých stolů vyplývá, že příprava na jiné formy NRP se nedělá, případně se dělá nějakou velmi individuální formou. Jsou různé zkušenosti s tím, jak tito žadatelé svou roli zvládají a zda by měli nějakou formou přípravy projít. I na přípravu tzv. druhožadatelů se různé kraje dívají odlišně. Z analýz vyplynul návrh dělat přípravu vícestupňovou, jak bude ještě dále diskutováno. Domníváme se, že tady by byla také možnost, jak poskytnout či nabídnout přípravu skupinám žadatelů, které nejsou v zákoně jmenovány, pokud by byla potřeba.

4. Příprava dětí žijících v rodinách žadatelů na NRP

Náhradní rodinná péče se týká jak dospělých, tak dětí. Týká se dětí, které už v rodinách žadatelů žijí (biologicky vlastní i přijaté), a dětí, které mají do rodiny přijít.

Metodické doporučení 7/2009 jako jeden z Principů přípravy uvádí: „Součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte (účast vlastních dětí na jednom víkendu s programem, žádoucí i pro osvojitele).“ Tady už se s dětmi výslovně počítá, ale jen s těmi, které v rodině už žijí.

Podle Úmluvy o právech dítěte má dítě právo vědět, co se s ním děje, má právo být vyslyšeno a má se jeho názorům věnovat odpovídající pozornost (článek 12). V této výzkumné zprávě toto téma jen zmiňujeme; pro analýzu situace nemáme podklady.

3.4 Formy přípravy

V zákoně není určeno, jakých cílů se má přípravou dosáhnout, tím pádem není zmíněna ani forma přípravy. Metodické doporučení 7/2009 uvádí tyto formy (či principy) přípravy:

- přípravy vede multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče;
- příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do evidence;
- příprav by měl být účasten psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence;
- součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte (účast vlastních dětí na jednom víkendu s programem, žádoucí i pro osvojitele);
- přípravy by měly probíhat ve skupině, jejich součástí mohou být i individuální konzultace;
- účast stávajících náhradních rodičů při přípravách (je přínosem, aby se příprav účastnili i stávající pěstouni či osvojitelé, kteří mohou sdílet svoje zkušenosti s náhradní rodinnou péčí v praxi; je důležité, aby byla jasně vymezena jejich role a témata, ke kterým se vyjadřují);

- žadatelé by měli mít možnost vyjádřit se k průběhu příprav a krajské úřady by měly tuto zpětnou vazbu pečlivě vyhodnocovat;
- doporučený rozsah příprav je 48 hodin;
- doporučení realizovat jeden běh příprav pro maximálně 20 osob.

Metodické doporučení pojímá přípravu jako dvoufázovou, kde:

I. fáze příprav má být úvodním setkáním žadatelů bez ohledu na formu NRP, o kterou mají zájem. Minimálním standardem, který je pro tuto část příprav počítán, je 8 až 10 hodin. Úvodní setkání mohou probíhat formou vícedenních setkání (např. odpoledne) nebo v podobě zkráceného víkendového setkání. Doporučení počítá se dvěma úvodními setkáními;

II. fáze příprav následuje po ukončení psychologického vyšetření a má být orientována na klíčová témata NRP. Je doporučeno, aby tato fáze probíhala odděleně, tedy zvlášť pro budoucí osvojitele a zvlášť pro budoucí pěstouny. V této části by měla probíhat vícedenní setkávání skupin žadatelů, s využitím nejen předávání informací, ale s větším zapojením žadatelů do interakce a zážitkových technik, ze kterých si žadatelé odnesou poznatky a prožitky z klíčových témat NRP.

Pokusíme se nyní shrnout, jakými cestami se dá dosáhnout stanovených cílů přípravy, tedy shrneme pozitiva a negativa možných forem přípravy, tak jak to vyplynulo z diskusí u kulatých stolů.

1. Role psychologa

Metodické doporučení uvádí, že přípravu by měl vést multidisciplinární tým. V diskusích se ukázalo, že členem týmu je většinou psycholog. Psychologa vnímá většina laiků jako osobu, která ví, jak to s kým je – diagnostika, ví, jak to být má – norma a umí žádaného stavu dosáhnout – psychoterapie (filozofové nám odpustí, že jsme s trochou nadsázky modifikovaly tři zásadní filozofické otázky, tak, jak je vyslovil Immanuel Kant [22], [29]). Taková role je samozřejmě v pořádku, pokud psycholog vystupuje například v pozici experta na vývojovou psychologii. Pokud by ale měl být psycholog spoluzodpovědný za naplnění cílů přípravy, má úlohu mnohem těžší: musí zajistit, aby se tam účastníci cítili dobře. Potřebuje plnit spíše úlohu průvodce, moderátora či – jak se nejnověji odborně nazývá – facilitátora. Facilitátor je v současné době čím dál tím frekventovanější označení terapeuta, poradce, lektora či moderátora. Jeho úkolem je obratné vedení a ulehčení průběhu sezení či skupinové diskuse, stará se o to, aby byla vytvořena dobrá atmosféra, kde si lidé budou připadat bezpečně. Facilitare je pojem z latiny

a znamená ulehčovat [2]. Domníváme se, že by bylo vhodné, kdyby si tým své role jasně stanovil a také hned na začátku kurzu psycholog svou úlohu vysvětlil účastníkům, aby se ho neobávali.

2. Přednášková versus zážitková forma přípravy

Odborníci se u kulatých stolů hodně zamýšleli nad formou přípravných kurzů, nad způsobem, jak lidem co nejlépe představit celý kontext náhradní rodinné péče a pochopit jej. Nad způsobem, jak – laicky řečeno – dostat „náhradku“ lidem do myslí.

O porozumění tomu, jak funguje mysl, usiluje obor zvaný kognitivní psychologie; zabývá se procesy, jako jsou pozornost, vnímání, porozumění jazyku či paměť. V rámci přípravy je potřeba udržet pozornost žadatelů po celou dobu kurzů, je třeba se pokusit zajistit, aby sdělenému dali význam pokud možno co nejbližší tomu, který mu dávají přednášející, a je třeba se pokusit, aby si z toho co nejvíc zapamatovali. Výzkumů, jak tyto procesy spolu s emocemi interagují, je hodně; například autoři učebnice Kognitivní psychologie [9] uvádějí na stranách 606–607 výzkum, dokládající, že úzkostní lidé vykazují zkresení pozornosti a interpretace, přičemž tyto tendence se výrazněji projevují za stresujících podmínek. Podle další teorie (kniha stejných autorů, strana 612) k nejlepšímu výkonu paměti dochází tehdy, když si člověk uvědomuje, že jeho emoční stav byl zapříčiněn materiálem učení. Vztahy mezi těmito procesy jsou ale tak složité, že se často najdou studie, které tvrdí opak. Jistota je, že člověk své okolí poznává pomocí dvou psychických procesů – poznávacích a emocionálních; jejich oddělení je jen didaktické. Je tedy pochopitelné, že se hledají cesty, jak oba psychické procesy zapojit co nejefektivněji. Větší zapojení zážitkových technik je uvedeno i v doporučení 7/2009.

Velmi diskutovaným tématem tedy bylo, zda příprava má mít zážitkovou formu nebo to spíš mají být přednášky, či lépe – jaký poměr má být obojího. Při prvním pročítání zápisů se nám rozdělení zdálo být srozumitelné, ale při dalších a hlubších přemýšleních jsme začaly mít zmatek v tom, **co vlastně označit za zážitkovou část a co za přednášku**, tedy informační část. Z výpovědí především žadatelů totiž vyplývá, že nejvíc je oslovily přednášky pěstounů a osvojitelů. Podobně jsou za velmi emotivní označována setkání s dalšími účastníky kurzů, třeba i mimo oficiální „přípravovou“ část.

V devadesátých letech objevil španělský neurolog Rizzolatti se svým výzkumným týmem existenci nervových buněk v mozku, které při pasivním prožitku v mozku vyvolávají stejné reakce jako při skutečném jednání. Nazvali je zrcadlové neurony [22]. Ukazuje se, že mozek pravděpodobně nerozlišuje mezi tím, co sami prožíváme, a mezi tím, co pouze intenzivně sledujeme a spoluprožíváme. V Nizozemsku doplnili poznání dalším zajímavým výzkumem z této oblasti; objevili souvislost mezi poslechem zvuků a jiskřením zrcadlových neuronů. V jejich výzkumech se ukázalo, že mozek lidí, kteří slyší syknout plechovku s nápojem, reaguje stejně, jako kdyby tu plechovku sami otvírali. Již pouhý zvuk stačí k tomu, aby celou situaci prožili [22].

Ale vraťme se k náhradní rodinné péči. Zážitekovými technikami tady odborníci myslí zřejmě cílené projektivní techniky, jako například přehrávání rolí atd. Jenže tyto techniky jednak vyvolávají u mnoha lidí úzkost, protože při nich nemají situaci (sebe) pod kontrolou, zvláště, když si uvědomují, že jsou v diagnostické situaci – viz kapitolu „Diagnostika“, jednak mohou být někomu prostě jen tak nepříjemné, fyzicky či psychicky, aniž by se obával následků. Některým účastníkům tyto techniky připadají nesmyslné, jiní za tím vidí dobrý úmysl zpestřit přípravu, jako účinný prostředek k udržení pozornosti účastníků.

Myslíme si, že užití cílených projektivních technik je potřeba velmi zvažovat. Podobně situaci vidí i někteří odborníci. „Zážitekovosti“, tedy zapojení emocionálních procesů při uvádění do tajů náhradní rodinné péče, lze dosáhnout i jinak. Například i přednáška může být zážitkem, když přednáší zajímavý přednášející o zajímavém tématu a když má přednáška interaktivní formu...

3. Kolektivní versus individuální forma přípravy

Metodické doporučení připouští zařazení individuálních konzultací do skupinové formy přípravy. Také podle zákona je možné některým skupinám nabídnout individuální formu celé přípravy.

Z kapitoly o cílových skupinách přípravy vyplynulo, že KÚ poskytují v některých případech individuální formu přípravy; jednalo se hlavně o přípravu druhožadatelů, cizinců, případně přípravu pěstounů, pro které se již vhodné dítě našlo (například když žadatelé jsou otevření přijetí dítěte jiného etnika), ale termíny přípravných kurzů jsou příliš daleko. Ale i v diskusí o běžné, kolektivní formě přípravy se objevovaly zmínky o individuálních částech přípravy. Téma individuální přípravy či jejich části se ale neukázalo u kulatých stolů jako nějaké

zásadní téma. Domníváme se, že by tato možnost měla být otevřená a že by mělo být na odbornících, aby tuto formu mohli nabídnout, kdyby ji považovali u konkrétních žadatelů či v konkrétní situaci za vhodnější než kolektivní.

4. Společná versus oddělená forma přípravy

Metodické doporučení rozděluje přípravu na dvě fáze, přičemž první (kratší) doporučuje organizovat jako společnou pro všechny žadatele, a druhou, delší, která je po psychologickém vyšetření, doporučuje oddělenou pro osvojitele a pěstouny. Výhody a nevýhody společné či oddělené přípravy byly u kulatých stolů velmi diskutovaným tématem.

Rodiče se s odborníky přesně shodli na argumentech pro i proti spojeným přípravným kurzům. Argumenty pro byly: 1. Žadatelé na začátku potřebují totéž, protože jsou v podstatě stejní. A i ty děti jsou vlastně stejné. Stejně informace oběma skupinám prospějí – osvojitelé například chtějí vytěsnit biologickou rodinu a širší informace o problematice jí mohou pomoci uvědomit si důležitost a hloubku tématu. 2. Skupiny se vzájemně obohacují. Navíc lidé na začátku nemají jasnou představu o tom, co je osvojení a co pěstounská péče, může dojít ke změně žádané formy. 3. Hrají roli ryze technické záležitosti – pěstounů je obvykle málo a museli by na přípravný kurz čekat. Argumenty proti byly: 1. Žadatelé jsou jiní a potřebují jiné informace. Například mají odlišné motivace, odlišnou rodičovskou zkušenost a potřebují jiné informace, protože žádají o jiné děti. 2. Skupiny se vzájemně ruší. Odlišná rodičovská zkušenost může být pro obě strany emočně zatěžující.

Debata o tom, nakolik se liší osvojitelství a pěstounství, je velmi živá [15], [16]. V poslední době se rozšiřuje i o téma, nakolik se liší osvojitelství a rodičovství dosažené díky dárcovství gamet v asistované reprodukci [4], [17], [25], [27]. I tam se objevují práce a programy upozorňující na to, že tito rodiče by měli projít speciální přípravou, měli by umět pracovat s faktem, že děti s nimi nejsou biologicky příbuzné. Existují i programy a materiály zaměřené na děti. Debata a situace vede v některých zemích k přijetí zákona umožňujícímu dětem dozvědět se identitu dárce gamet [3], [7], [17], [25], [27]. Podobně vznikají neziskové organizace pomáhající jak adoptovaným dětem a jejich biologickým rodičům či sourozencům, aby se setkali, tak dětem vzniklým díky dárcovství gamet, aby se setkaly s dárčí, případně s dalšími dětmi narozenými pomocí gamet stejného dárce (Donor Sibling Registry, Donor Conception Network). Možná se to zdá poněkud vzdálené od tématu přípravy k NRP, kterým se věnujeme

na tomto místě, ale to je jen dojem. Vlastně je to široká debata o tom, co znamená biologické a sociální rodičovství (kterému je věnována další část projektu) a co to je identita, jak dítěte, tak rodiče, v negeneticky vzniklém rodičovském vztahu.

Ale vraťme se k praktickým aspektům významu biologického a sociálního rodičovství, tedy k tomu, jestli mají být na přípravě dohromady žadatelé o různé formy NRP. Důvodem pro opačné postoje je zřejmě to, že každý v přípravě hledá jiné cíle.

Pro cíl, který jsme určily v této práci analýzami výpovědí – příprava jako záchytný bod, vstup do problematiky, pochopení souvislostí, otevření náruče pro náhradní rodinnou péči a partnerskou spolupráci – se nám zdá lepší forma, která spojuje přípravu na různé druhy NRP dohromady. Jak se ale vyhnout nevýhodám tohoto spojení? Argumenty proti spojení považujeme za velmi závažné, je rozhodně nutné je akceptovat. Řešením situace by mohla být vícestupňová forma přípravy, tak jak to navrhovali i někteří respondenti u kulatých stolů.

5. Vícestupňová forma přípravy

Zákon o SPO ukládá vybraným skupinám žadatelů o NRP povinnost absolvovat odbornou přípravu na přijetí dítěte do rodiny. Má jít o proces jednorázový, ukončený nejpozději přijetím dítěte. Z dlouhých přemýšlení nad výpověďmi nám čím dál víc vyplývá, že zásadní věcí v pohledu na problematiku je to, zda se dívat na realitu jako na stav nebo jako na proces (pokud tedy nějaká objektivní realita vůbec existuje, ale tuto otázku necháme na filozofech). Převedeno do srozumitelnějších slov a do kontextu náhradní rodinné péče to znamená, že je třeba se rozhodnout, zda budeme žadatele brát jako ohraničenou a definovanou osobnost a podobně budeme vnímat i jeho motivy a dovednosti. Cílem přípravy by v tomto případě bylo dát mu (úmyslně nepoužíváme slovo nabídnout – což se nám v mysli objevilo jako první) jednorázově potřebné informace, aby z něj byl dobrý rodič. Zcela jiný smysl ovšem dostane příprava, pokud budeme na skutečnost (osobnost žadatele, jeho motivy, jeho dovednosti, ..., osobnosti dětí, zákony upravující NRP, ...) hledět jako na proces...

Jako proces je definovaný i analýzami výpovědí určený hlavní cíl přípravy. Tohoto cíle nelze dosáhnout jednorázově, je to proces dlouhodobý; naplnit jej lze spíše vícestupňovou formou přípravy či spíše řečeno vícestupňovou formou vzdělávání.

Negativní reakce na obsah přípravy zdůrazňují, že žadatelé dostali informace, které nepotřebovali, nebo že nedostali informace, které potřebovali. Jednorázová (i když vícefázová) příprava má omezený rozsah, přičemž žadatelé jsou různí, berou si či mají různé děti, mají různou životní zkušenost a problémy v různých obdobích života – jak dítěte, tak rodiče – se také liší. To jistě není řešitelné jen tím, že budou mít přípravné kurzy pěstouni a osvojitelé zvláště, i když je to zjevná snaha o řešení. Ale i pěstouni se mezi sebou velmi liší v tom, jaké informace a jakou pomoc kdy potřebují.

Navíc rodiče sami vyjadřují zájem o další vzdělávání. Na pěstounství jako profesi, která by měla mít své povinnosti, upozorňují i odborníci. Někteří rodiče i odborníci uvažují o tom, zda by kontinuální vzdělávání nemělo být povinné. V mnoha profesích je kontinuální vzdělávání podmínkou vykonávání profese. Například ve zdravotnictví je zaveden kreditní systém, kdy zdravotníci musí v daném období získat potřebný počet kreditů, přičemž výběr z akreditovaných vzdělávacích programů zůstává na vlastním rozhodnutí.

Vícetupňová příprava či vzdělávání by kromě toho, že by rodičům nabídla možnost získat informace, které právě potřebují, řešila také další „bolavá“ místa NRP: 1. smysluplně by vyplnila čas těm, kdo na něco čekají (na vyšetření, na dítě, ...); 2. byla by možnost osvěžit informace, které už žadatel dostal, ale zapomněl; 3. byla by to také cesta, jak informovat o změnách zasahujících NRP. Výhody vícetupňovosti vyplynuly i z kapitoly rozebírající diagnostický cíl – viz kap. Diagnostika – a možná by byla pomocí i u jiných forem NRP.

6. Denní versus vícedenní forma přípravy

Metodické doporučení 7/2009 akceptuje jednodenní i vícedenní formu. Rodiče nejsou jednotní při rozhodování pro a proti některé z forem. Ti, kdo jsou pro vícedenní formu, argumentují tím, že je víc prostoru pro neformální diskusi. Argumentem proti je hlavně zajištění hlídání dětí u žadatelů s dětmi. Zmíněna byla i časová náročnost. Odborníci také vidí velkou výhodu pobytových kurzů v tom, že se tam snáz změní formální vztahy na neformální. Dalším důvodem, rodiči nezmíněným, je lepší příležitost ke zvažování vhodnosti žadatelů k NRP. Sami odborníci argumenty proti pobytové formě nemají, jen jmenovali zpětnou vazbu od rodičů – někteří si jim stěžovali na finanční a organizační náročnost.

Navázání vztahů mezi účastníky kurzů mezi sebou, mezi účastníky a odborníky, případně mezi účastníky a přednášejícími rodiči jsou jedním z analýzami

definovaných důležitých cílů. Pobytové kurzy tedy ke splnění cíle velmi přispívají. Není ale možné k přenocování žadatele přinutit, zvláště když jsou to žadatelé s dětmi a není možnost zajistit hlídání dětí ani doma ani v místě konání kurzu.

7. Návštěva ústavního zařízení

Možnost, že by žadatelé mohli navštívit ústavní zařízení, je uvedena v metodickém doporučení 7/2009. Při určování cílů přípravných kurzů rodiče shodně s odborníky označili za velmi potřebné informace o tom, jaké jsou děti, které jdou do NRP. Jednou z možností, jak to přiblížit, je návštěva kojeneckého ústavu nebo dětského domova.

Rodiče vidí přínos návštěvy ústavního zařízení v tom, že vidí, v jakém prostředí děti žijí a jakou mají mentalitu. Postoje odborníků k návštěvě ústavního zařízení jsou diferencovanější. Velmi závažnými argumenty proti jsou emocionální zátěž pro žadatele a neetičnost vůči dětem. Odborníci mluvící ve prospěch návštěvy zařízení tvrdili, že žadatelé mají možnost nadýchnout atmosféru, ve které děti žijí, přináší jim to realističtější pohled na náhradní rodinnou péči, konkretizuje termíny, které jsou pro ně při přednáškách pouze virtuální realitou (romské, poloromské), mění pohled na to, jaké dítě by mohli přijmout a je to příležitost navázat vztahy s dalšími odborníky. Pokud jde o etičnost vůči dětem, odborníci říkají, že děti jsou na cizí lidi v ústavu zvyklé, navíc i domů k biologickým dětem chodí návštěvy. Pro návštěvu zařízení samozřejmě musí být určeny podmínky. Žadatelé jsou poučeni o situaci, zařízení je na to připraveno a chodí se tam tak, aby děti nebyly rušeny.

Když se na to podíváme optikou přednášková versus zážitková forma, pak návštěva prostředí, ve kterém děti žijí, je jednou z možností, jak rodičům přiblížit situaci i prostřednictvím emocionálních procesů. Nemyslíme to tak, že opuštěné děti mají v žadatelích vyvolávat lítost, nýbrž tak, že situace popsána jiným způsobem – například vizuálně – může dát informacím o dětech a náhradní rodinné péči další rozměr. Podobný efekt mají informace předané pěstouny či osvojiteli, jak zde již bylo mnohokrát zmíněno. Účast pěstounů a/nebo osvojitelů na přípravách uvádí jako vhodnou formu i Metodické doporučení č. 7/2009.

8. Svépomocné skupiny

Svépomocné skupiny jsou tím, co respondenti výzkumu určují jako největší přínos přípravných kurzů. Setkání s lidmi, kteří jsou na tom podobně, a s těmi, kdo na tom podobně byli, ale teď už jsou trochu vepředu – jsou tedy jakýmsi zkonkrétněním žadatelovy budoucnosti – jsou hlavním, o co žadatelé stojí.

Přípravou svépomocné skupiny obvykle vznikají, jsou ale zároveň přesahem přípravy do budoucnosti. Jsou dokladem toho, že příprava na NRP je procesem, že její vnímání jako jednorázové události je nedostatečné.

Rodiče se s odborníky shodují na tom, že setkání s lidmi, kterým jde o stejnou věc, jsou velmi podstatným zdrojem emocionální podpory; že informace sdělené lidmi, kteří mají děti v NRP, mají pro žadatele jiný rozměr, vztahují se k jinému kontextu než informace předané odborníky; kolega ze svépomocné skupiny nevystupuje jako odborník, čili člověk se ho nebojí zeptat na to, na co by si u odborníka možná netroufl; ve svépomocných skupinách je možné získat velmi specifické informace. Odborníci zmínili zajímavou věc, a to tu, že neformální nabídka od nestátních subjektů, tedy od subjektů, které nemají kontrolní funkci, může být formou jak oslovit skupiny, které nemají povinnost absolvovat přípravné kurzy; může to být pro ně přijatelná a účinná nabídka pomoci.

Musí ale vždy být „duše“ svépomocných skupin. Musí být někdo, kdo setkání zorganizuje, tedy najde pro ně prostor, dá o nich vědět, případně pro ně zajistí i program. Někde vznikají občanská sdružení, někde je takovou hybnou silou někdo z kraje, a ideální situace je, když je to ve spolupráci.

Stává se, že právě rodič s dítětem v NRP je pro žadatele první kontaktní osobou; některé kraje jsou zprostředkovatelé takových kontaktů – sociální pracovníce mají seznam rodin, které jsou ochotné se žadatelům věnovat.

Zvláštní, stále častější a ukazuje se, že velmi účinnou a pohotovou formou jsou v současné době elektronické formy svépomocných skupin, tedy diskusní skupiny a chaty.

9. Doprovázení

Jednou z nejtěžších životních rolí je v dnešní době role rodiče [10], [14], [33]. Role náhradního rodiče je ještě těžší, protože se stará o znevýhodněné dítě [15], [16]. To znevýhodnění je ve velké většině větší než to, že ho „jen“ po porodu někdo odmítl; to je výjimečné – obvykle je dítě znevýhodněno mnohonásobně. Rodiče se u kulatých stolů opakovaně kriticky vyjadřovali o tom, že předáním dítěte zájem státu o situaci končí. Upozorňují na to, že je nutné mít možnost následné pomoci a navázání vztahů s odborníky jmenují jako jeden z hlavních cílů přípravy. Souhlasí s nimi odborníci, kteří říkají, že náhradní rodinná péče je dlouhodobý a velmi náročný proces. Přijetím dítěte náhradní rodinná péče začíná, nikoliv končí, rodiče by měli mít odbornou pomoc a podporu. Pro tu se vžil termín „doprovázení“.

Ukazuje se, že se se změnou přístupu ke zprostředkování náhradní rodinné péče a k jejímu obsahu změnily i postoje rodičů k odborníkům. Často je přestávají vnímat jako kontrolní orgán, ale začínají je vnímat jako partnery. Není to ale zatím ještě vždy. Hlavními požadavky, které mají rodiče i odborníci na doprovázení, je, že doprovázející by měli být odborníci, kteří dobře rozumějí problematice náhradní rodinné péče a aby to byly osoby, ke kterým může mít rodič důvěru. Ne všude v krajích je ale dobrá situace a tím i dostatečně bohatá možnost doprovázení. Potřebné služby chybí. Problém je v tom, že není dostatek odborníků erudovaných v komplikované a široké problematice NRP. Nedostatek odborníků ústí například v příliš dlouhé objednací lhůty, a i když odborníci jsou, bývají soustředěni v centru kraje, což je pro mnohé pěstounské rodiny organizační problém.

Rodiče potřebují doprovázení v různých časových obdobích a u různých problémech; v situaci přebírání dítěte, v prvních měsících po přijetí dítěte, pak samozřejmě jak děti dorůstají a objevují se problémy spojené právě s dorůstáním nebo problémy specifické, protože každé dítě je jiné. Není potřeba jen psychologické, lékařské nebo pedagogické pomoci. Někdy chybí i právní rady. Nejen dítě by ale mělo být tématem doprovázení; i o partnerský vztah je potřeba pečovat. Každé dítě, tím spíše dítě v náhradní péči, znamená velkou zátěž pro vztah partnerů [10], [14].

Rodiče hodně mluvili o tom, že mívají potřebu okamžité pomoci v krizových situacích. Říkali, že by velmi potřebovali krizovou telefonní linku, kam by bylo možné kdykoliv zavolat. Telefonní linka by řešila i to, že pro mnoho rodičů je organizační problém vypravit se za nějakým odborníkem osobně, například když rodina žije v odlehle oblasti republiky. Možná by bylo dobrým řešením, kdyby se každá rodina dostala hned na začátku do péče zkušeného pěstouna, jak bylo naznačeno v diskusi o svépomocných skupinách.

Objevil se také názor, zda by doprovázení nemělo být povinností. Nemá ale všeobecnou podporu, protože je mnoho rodin, především osvojitelských, jejichž dítě problematické není a zvláštní pozornost odborníků tedy nevyžaduje.

Zajímavé bylo, že potřeba doprovázení dětí byla velmi v pozadí.

10. Účast sociálního pracovníka

Metodické doporučení 7/2009 v principech přípravy stanovuje: příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost

žadatelů pro zařazení do evidence. Role sociálního pracovníka je jednoznačně hodnotící. To, nakolik je tato role v kolizi s cíli přípravy, jsme diskutovali už několikrát u psychologů.

V některých krajích se sociální pracovníce nějakým způsobem přípravných kurzů účastní. Kromě toho, že může navázat lepší vztahy s rodiči, které jí „patří“, je přínosem, že může nové žadatele lépe seznámit s cíli a průběhem přípravy, s tím, co je čeká. V jiných krajích se přípravy neúčastní. Důvodem je, že KÚ ve většině krajů přípravu nezajišťuje, čili nepovažuje za potřebné do ní zasahovat nebo nevidí způsob, jak to zorganizovat; nemá na to ani finanční prostředky. Vzhledem k tomu, že sociální pracovníce je jediný zákonem určený člověk pro doprovázení, můžeme její nepřítomnost na přípravě považovat za systémovou chybu.

11. Písemné materiály

Jedním z cílů přípravy podle Metodického doporučení i podle výpovědi je, aby si žadatelé udělali co nejpresnější obrázek o tom, co je náhradní rodinná péče. V diskusi už bylo zmíněno, že při předávání informací na přípravných kurzech funguje princip „selektce příjmu informací“ a že žadatelé i spousta z toho, co „přijali“, zapomenou. Navíc, jak už bylo mnohokrát řečeno, příprava je vstupem do problematiky; nemůže si dělat ambice na to, že dá účastníkům všechny informace, které budou potřebovat. Vhodnou a praktickou pomůckou, zmiňovanou odborníky i rodinami, jsou písemné materiály. Rodiče i odborníci shodně oceňovali přínos používání písemných informačních materiálů. Žádané písemné materiály jsou informace o různých aspektech NRP a seznamy důležitých kontaktů.

12. Náhradní rodinná péče a muži

„Mužská otázka“ nebyla do témat kulatých stolů vnesena z důvodu „módnosti“ zájmu o aspekty gender; vnesla ji profesní zkušenost jedné z autorek výzkumné zprávy s problémem komunikace v páru při řešení nedobrovolné bezdětnosti. Nakonec se ale ukázalo, že téma není navíc, že je to téma důležité, i proto, že mužů bylo u kulatých stolů málo, především ve skupině odborníků. Téma je natolik složité a rozsáhlé, že se mu nebudeme v diskusi věnovat, stálo by za samostatnou studii. Jediné, co zde zmíníme, je nedostatek (či téměř absence) mužů mezi odborníky, které se starají o opuštěné děti. Jak upozornil jeden z pěstounů – „děti z ústavních zařízení neznají mužského“.

13. Komunikace

Diskuse ukázaly, že v některých krajích jsou dlouhé čekací doby pro přípravné kurzy, především pro pěstouny (pokud kraje volí pro pěstouny a osvojitele oddělenou formu přípravy). Řešením by mohla být možnost absolvovat přípravu v jiném kraji.

Hlavními argumenty proti absolvování kurzů v jiném kraji, než ze kterého žadatel pochází, jsou: 1. vzdálenost a tím finanční náročnost; 2. problémy s komunikací. Obojí se promítá do problémů s hodnocením žadatelů, s tvorbou svépomocných skupin a doprovázení. Stejně argumenty se ovšem dají použít i pro větší spolupráci krajů při přípravě; záleží totiž na tom, kde přesně v tom kraji žadatel bydlí. Když se navíc kraje spojí, přípravné kurzy se mohou dělat častěji. Svépomocnou skupinu i odborníky na doprovázení si člověk nakonec najde tam, kde to má blíž, což tedy může být i v jiném kraji. Ale rozhodovacími pravomocemi spadá žadatel a náhradní rodič pod kraj svého trvalého bydliště.

Problémy s odpovědností za lidi, kteří patří bydlištěm do pravomoci určitých pracovníků, ale vyřizují si záležitosti – tedy hledají dítě – mimo kraj (což je samozřejmě možné), případně nepodléhají povinnosti projít diagnostickým procesem a přípravou, byly velmi častým tématem diskusí odborníků. Téma nepatří do zpracovávaného projektu, jen je mu velmi blízké tím, jak velice zásadní je kromě dobrých zákonů pro dobré fungování NRP dobrá komunikace mezi všemi zúčastněnými subjekty, bez ohledu na hranice kraje či odbornosti...

Z analýz vhodných forem přípravných kurzů vyplývá, že je potřeba mít individualizovaný přístup: žadatelé jsou různí, žádají o různé formy NRP, děti jsou různé a situace dětí, rodičů i zprostředkování se mění, liší se i atmosféra a fungování krajů. Individualizovaný přístup je ovšem možný jen v případě, že jednotliví odborníci mezi sebou dobře komunikují, tedy včas si předávají všechny potřebné informace a respektují názor druhého.

Původní záměr diskuse u kulatých stolů – zjistit, zda kraje spolupracují na přípravě, případně zda by o takovou spolupráci měly zájem – se tedy rozšířila na problém komunikace jako takové: mezi odborníky a rodinami, mezi odborníky různých odborností, mezi odborníky z různých částí republiky, mezi kraji, mezi kraji a MPSV atd. Ačkoliv zpracovávatelé projektu přicházeli do krajů jako prosebníci žádající o názory a zkušenosti s přípravou, často se stávalo, že respondenti, odborníci i rodiny naopak vyjádřili dík za zorganizování diskusí u kulatých stolů: evidentně chybí dostatek příležitostí ke komunikaci.

4. ZÁVĚR

Tato výzkumná zpráva je částí velkého výzkumného projektu nazvaného „Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneři“ (Metodické centrum pro NRP), jehož nositelem je Středisko náhradní rodinné péče o. s. Výzkumný projekt byl umožněn díky finanční podpoře Nadace Sirius. Cílem tohoto dílčího úkolu bylo zmapovat situaci v provádění přípravy žadatelů k převzetí dítěte do NRP v jednotlivých krajích. Absolvování povinné přípravy bylo zavedeno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně.

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie; pro sběr dat metoda Focus groups (tu tvořili odborníci a rodiny ve 12 krajích ČR) a pro analýzu dat Zakotvená teorie. Validita procesu získávání dat i analýzy dat byla zajištěna několikanásobnou triangulací a reliabilita nezávislou analýzou dvěma osobami s různou životní i profesní zkušeností (bez přímého vztahu k NRP a bez její dobré znalosti). Autorky před analýzou znaly znění zákona o sociálně-právní ochraně, ale neznaly metodická doporučení.

Kapitoly 2.1 a 2.2 se věnují cílům, smyslu a obsahu přípravných kurzů. Z výpovědí respondentů vyplývá, že není možné se připravit na rodičovství; termín „příprava“ je tedy sám o sobě poněkud zavádějící. V zákoně nejsou specifikovány cíle přípravy (kromě příspěvku k posouzení vhodnosti žadatelů), což se ukazuje jako nejzásadnější problém, ze kterého se odvíjí spousta dalších. Respondenti sami, odborníci i rodiče, jako cíl uvádějí uvedení do problematiky NRP a otevření se pro partnerskou spolupráci, konkrétně od přípravy očekávají: 1. setkávání a navazování kontaktů se třemi významnými skupinami lidí – spolužadatelí, spoluúčastníky kurzů a odborníky na NRP a 2. získání informací – především o problematice NRP a dětech, které do náhradní rodinné péče vstupují.

Cíle uvedené v Metodickém doporučení č. 7/2009 nejsou v rozporu s cíli určenými analýzou výpovědí. Jejich zásadní rozdíl je ale v tom, že zatímco Doporučení popisuje dosažení cíle jako jednorázový, časově omezený proces, dosažení cílů podle respondentů je mnohaletý proces (možná celoživotní) a příprava je jen vstupem do něho. K posuzování vhodnosti žadatelů vyšlo další Metodické doporučení – č. 8/2009. Analýza výpovědí ukazuje, že jednotlivé cíle spolu mohou kolidovat – je obtížné vytvářet prostředí otevřenosti a důvěry (nutné ke splnění cílů definovaných respondenty), když jsou žadatelé zároveň neustále hodnoceni.

Považujeme to za velmi vážný problém. Rozumíme tomu, že instituce a osoby v nich pracující cítí velkou odpovědnost za dobrý výběr žadatelů, protože se tady rozhoduje o životě. Víme, že je nedostatek žadatelů a že u mnohých z nich odborníci oprávněně pochybují o motivech a schopnostech, včetně schopnosti sebereflexe. Co nejdůležitější posuzování by mělo snížit rizika na minimum. Jako možné kompromisní řešení se nabízí víceetapový diagnostický proces, částečně popsany i v Metodickém doporučení a v některých krajích postupně zaváděný. Elegantnějším řešením tohoto zásadního problému by podle nás bylo přitáhnout do NRP větší počet zájemců, aby bylo z čeho vybírat. Jak to ale udělat, nevíme.

V některých výpovědích lze vysledovat implicitní cíl – psychoterapie žadatelů. V kapitole 2.1 Cíl a smysl přípravných kurzů a v kapitole 3. Diskuse podrobněji vysvětlujeme důvody, proč si myslíme, že cílená psychoterapie nemá v přípravných kurzech prostor.

Kapitola 2.3 je hledáním cílových skupin pro přípravné kurzy. Nejsou jimi podle respondentů jen osvojitelé a pěstouni explicitně určení zákonem č. 359. Velkou nepřipravenost na děti v náhradní rodinné péči, především etnicky odlišné, vidí především v učitelích, soudcích a dalších odbornících nepřímo se podílejících na náhradní rodinné péči. Vůbec největším problémem je nepřipravenost laického okolí. Odborníci vnímají i potřebu nějakého druhu přípravy i u skupin nezmíněných v zákoně, například u příbuzenské pěstounské péče.

Kapitola 2.4 je hledáním vhodných forem přípravných kurzů. Ve většině krajů jsou vedoucími týmu zajišťujícího přípravné kurzy psychologové. Jako první se tedy v Diskusi věnujeme jejich roli. Předkládáme naše důvody pro určení jejich role v přípravných kurzech jako role facilitátora, nikoli psychoterapeuta či psychodiagnostika. Velmi diskutovaným tématem bylo, zda příprava má mít přednáškovou nebo spíš zážitkovou formu. Ve Výsledcích i Diskusi předkládáme své důvody proti užívání cíleně zážitkových technik.

Dalšími diskutovanými formami přípravy byla společná versus oddělená (pro pěstouny a osvojitele). Na základě argumentů k tomuto tématu i na základě respondenty definovaných cílů „jednorázové“ přípravy (jako vstup do problematiky) se přikláníme k názoru, že pro prvožadatele je lepší volit formu společnou. Argumenty proti považujeme za závažné, ale domníváme se, že pokud je příprava definována jako dlouhodobý proces, situace je řešitelná víceetapovou

přípravou, jejíž návrh, tak, jak vyplynul z výpovědí respondentů, podrobněji rozebíráme ve výsledcích výzkumu i Diskusi. Při diskusi, zda je lepší denní nebo vícedenní (víkendová) forma kurzů se jako jediný argument proti vícedenním ukazuje finanční a organizační náročnost pro žadatele. Jsme tedy pro tuto formu s tím, že žadatelé, kteří budou striktně proti, nebudou k přenocování nuceni. Vícedenní forma totiž lépe splňuje jeden z hlavních cílů přípravy – navázat kontakty a dát tak základ pro vznik svépomocných skupin a doprovázení. Návštěva ústavního zařízení je většinou vítanou formou, je tím, co dodává formám výše zmíněnou „zážitkovost“, podobně jako přednášky pěstounů.

Za jeden z největších zisků konání přípravných kurzů (a často jediný) respondenti označují vznik či zapojení se do svépomocných skupin a navázání dobrých vztahů s odborníky, nutných pro doprovázení. Tyto dvě formy asi nejvýrazněji přesahují v metodickém doporučení stanovené cíle přípravy; jsou tím, co přípravu přesahuje. Obojí je podstatné pro dobré fungování NRP. Svépomocné skupiny jsou pro náhradní rodiče cenným zdrojem emocionální opory i důležitých informací. Doprovázení zkušenými a vzdělanými odborníky jim zase pomáhá zvládat problémy s dětmi. Několik rodičů se vyjádřilo také k tomu, že doprovázení potřebuje i vztah partnerů, který je velmi zatěžován náročnou rodičovskou situací. Toto je zatím v našich podmínkách velmi opomíjené téma. Pro doprovázení zatím ale nejsou všude vytvořené podmínky: především chybí odborníci erudovaní v NRP. Základním členem „doprovázejícího“ týmu by měla být sociální pracovnice. Ta ovšem není vždy přítomna na přípravných kurzech (některé kraje neví, jak to organizačně zajistit), což může být handicapem. Respondenti dále mluvili o další formách pomoci – například o internetových chatech, diskusích a poradnách a o výhodách písemných materiálů. Jako velmi potřebná se ukazuje být také krizová telefonní linka se stálým provozem a dobrými odborníky u sluchátek.

Jasným vzkazem diskusí u kulatých stolů je podle nás možnost přistupovat k jednotlivým situacím a klientům individuálně. To je možné jedině při jasném a dobrém fungování systému NRP. Jako zásadní podmínka k dobrému fungování NRP je dobrá komunikace mezi všemi stranami zúčastněnými v NRP po celé republice. Přispět k dobré komunikaci mezi zúčastněnými subjekty jsme s týmem ze SNRP zařadili jako další, původně neplánovaný cíl projektu. Výzkumná zpráva je proto úmyslně podrobná a obsahuje mnoho výpovědí (výrazně víc, než by bylo pro závěrečnou zprávu z výzkumu nutné). Chceme touto formou umožnit všem zájemcům, aby byli s námi „účastníky“ diskusí u kulatých stolů.

Výzkum na některé otázky odpověděl, ale další přinesl. Jsou to například tyto:

- Měla by být příprava jednotnější? Nebylo by potřeba nově vypracovat závaznější pokyny?
- Pokud se k jasnějším a závaznějším cílům a principům provádění přípravy přistoupí – kdo bude garantem její kvality? Bude se nějak hodnotit? Jak?
- Jaký přínos k posuzování žadatelů má hodnocení z přípravy? Je nějaká statistika, kolik žadatelů nebylo kvůli hodnocení z přípravy zařazeno do evidence?
- V diskusích se velmi často objevovalo slovo doprovázení, příprava vlastně plní takovou funkci začátku doprovázení. Mluvilo se o nedostatku v NRP erudovaných odborníků a jejich špatné dostupnosti. Jak zlepšit situaci? Byly by třeba nějaké zdroje mezi zkušenými pěstouny s vysokoškolským vzděláním?

Dalším krokem projektu budou diskusní skupiny nad výzkumnými zprávami v listopadu 2010.

5. LITERATURA

- [1] Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J., Nolen-Hoeksema, S. (2003). *Psychologie*. Praha: Portál.
- [2] Bednařík, A. (2008). *Facilitace*. Kladno: Aisis.
- [3] Beratungsnetzwerk Kinderwunsch Deutschland (2008). *Leitlinien für die psychosoziale Beratung bei Gametenspende (GS-Leitlinien von BKiD)*. Přístupné: http://www.bkid.de/cbrc_leitlinien.pdf
- [4] Cahn, N. (2008). Necessary subjects: the need for a mandatory national donor gamete registry. *Public Law and Legal Theory Working Paper No. 402*. The George Washington University Law School. Dostupné na: <http://ssrn.com/abstract=1120389>
- [5] Čermák, I., Štěpaníková, I. (1998). Metody kontroly validity dat v kvalitativním psychologickém výzkumu. *Československá psychologie*, 42 (1), s. 50–62.
- [6] Čermák, I., Štěpaníková, I. (1997). Validita dat v kvalitativním psychologickém výzkumu. *Československá psychologie*, 41 (6), s. 503–512.
- [7] ESHRE Task Force on Ethics and Law (2002). III. Gamete and embryo donation. *Hum. Reprod.* 17 (5) 1407–1408. doi: 10.1093/humrep/17.5.1407
- [8] Etický kodex Asociace manželských a rodinných poradců. Dostupné na: http://www.amrp.cz/joomla/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=61
- [9] Eysenck, M. W., Keane, M. T. (2008). *Kognitivní psychologie*. Praha: Academia.
- [10] Feeney, J. A., Hohaus, L., Noller, P., Alexander, R. P. (2001). *Becoming Parents. Exploring the Bonds between Mothers, Fathers and Their Infants*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [11] Hammarberg, K., Carmichael, M., Tinney, L., Mulder, A. (2008). Gamete donors' and recipients' evaluation of donor counselling: a prospective longitudinal cohort study. *Aust N Z J Obstet Gynaecol.* Dec. 2008; 48 (6), 601–606.

- [12] Hendl, J. (2005) *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- [13] Kolektiv autorů Encyklopedický dům, s. r. o. (2006). *Slovník cizích slov*. Praha: Levné knihy.
- [14] Konečná, H., Bubleová, V., Janků, V. (2009). *Reprodukční zdraví 2009*. Praha: Galén.
- [15] Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- [16] Matějček, Z., Kovařík, J., Bubleová, V. et al. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- [17] McGee, G., Brakman, S-V., Gurmankin, A. D. (2001). Gamete donation and anonymity. *Human Reproduction*, Vol. 16, No. 10, 2033–2036, October 2001.
- [18] Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7271/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-7.pdf
- [19] Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/7272/Metodicke_doporuceni_MPSV_c-8.pdf
- [20] Miovský, M. (2005). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- [21] Morgan, D. L. (2001). *Ohniskové skupiny jako metoda kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert
- [22] Precht, R. D. (2010). *Kdo jsem?* Praha: Ikar.
- [23] Prochaska, J. O., Norcross, J. C. (1999). *Psychotapeutické systémy*. Praha: Grada.
- [24] Říčan, P., Vágnerová, M. a kol. (1991). *Dětská klinická psychologie*. Praha: Avicenum.
- [25] Shields, L. (2003). Consistency and privacy: do these legal principles mandate gamete donor anonymity? *Health Law Review*. Dostupné na: http://www.thefreelibrary.com/_/print/PrintArticle.aspx?id=112870027

- [26] Sněmovní tisk 995: Novela z. o sociálně-právní ochraně dětí. Dostupné na: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=4&T=995>
- [27] Speirs, J. (2007). *Secretly connected? Anonymous semen donation, genetic and meanings of kinship*. Nepublikovaná dizertační práce, přístupná na webu: <http://www.era.lib.ed.ac.uk/bitstream/1842/2649/4/JM%20Speirs%20PhD%20thesis%202008.pdf>
- [28] Sternberg, R. J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.
- [29] Störig, H. J. (1991). *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon. České katolické nakladatelství.
- [30] Strauss, A., Corbinová, J. (1999). *Základy kvalitativního výzkumu – postupy a techniky a metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert.
- [31] Šnýdrová, I. (2008). *Psychodiagnostika*. Praha: Grada Publishing.
- [32] Úmluva o právech dítěte. Dostupné z: <http://www.crdm.cz/download/umluva.pdf>
- [33] Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II*. Praha: Karolinum.
- [34] Vymětal, J. (2003). *Lékařská psychologie*. Praha: Portál.
- [35] Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Dostupné na: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?kam=zakon&c=359/1999

Příloha č. 1 – formulář souhlasu z fokusových skupin

Souhlas s pořízením zvukového záznamu semináře

Místo a datum konání:

Prosíme účastníky semináře o souhlas s pořízením zvukového záznamu semináře. Výstupy budou zpracovány anonymně, to znamená, že k nim nebudou přiřazována jména ani žádné další údaje.

Níže uvedeným podpisem dávám souhlas s pořízením zvukového záznamu semináře pro užití výstupů v rámci projektu „Náhradní rodina + dítě + odborník jako partneři“ (Metodické centrum pro náhradní rodinnou péči).

	organizace	jméno	pozice	kontakt	podpis
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					
17.					
18.					
19.					
20.					

